

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**BAYRAMPAŞA İLÇESİNİN NÜFUS
COĞRAFYASI: SOSYO-KÜLTÜREL ve
MEKÂNSAL ANALİZ**

Ufuk ÖZDEMİR

2501180072

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN

İSTANBUL – 2020

ÖZ

[BAYRAMPAŞA İLÇESİNİN NÜFUS COĞRAFYASI: SOSYO-KÜLTÜREL VE MEKÂNSAL ANALİZ] [UFUK ÖZDEMİR]

Bayrampaşa; günümüz İstanbul' unun önemli karayollarının merkezinde ve kentin yoğun nüfuslanmış ilçeleriyle çevrelenmiş konumu; Doğu Roma İmparatorluğu' nun başkentine su taşıyan yegâne su kaynağı Lycus' un ev sahibi olması sebebiyle önemli bir inceleme alanıdır. Bölgenin ziraat faaliyetlerine uygun iklimi Osmanlı yönetiminin önde gelen bazı isimlerinin çiftlikler kurdurduğu; sahip olduğu zengin su kaynakları dolayısıyla da önemli su yollarının ve kuyularının bulunduğu tarihi kayıtlarda mevcuttur. Beşeri ve mekânsal gelişiminin çıkış noktası ilçenin geçmişte sahip olduğu doğal kaynaklar iken; günümüzdeki statüsünü bölgeye doğru gerçekleşen nüfus hareketlerine, sanayi ve hizmet sektörlerine borçludur.

19. yüzyıl sonlarına doğru başlayan Balkanlar merkezli nüfus hareketleri bölgenin cumhuriyet dönemi temellerini oluştururken; 1950' den sonra ülke içinde yaşanan kırdan - kente göçler Bayrampaşa' nın beşeri ve mekânsal gelişimini mümkün kılmıştır. 1927 - 2019 yıllarında bölgenin göstermiş olduğu beşeri ve mekânsal gelişim siyasi, ekonomik ve sosyokültürel süreçlerin; nüfus sayımları, tarihi kayıtlar, yazılı medya kaynaklarının incelenmesiyle mümkün olmaktadır. Çalışma aracılığıyla medeniyet tarihinin en önemli kentlerinden İstanbul' u meydana getiren 39 ilçeden biri olan Bayrampaşa' nın organizasyondaki yeri ve önemine dikkat çekmek hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bayrampaşa, İstanbul, Lycus nehri, Balkan göçleri, Constantinople, endüstri ve hizmet sektörü, nüfus, sosyo-kültürel gelişim, mekânsal planlama.

ABSTRACT
[POPULATION GEOGRAPHY OF BAYRAMPAŞA DISTRICT; SOCIO-CULTURAL
and SPATIAL ANALYSIS]
[Ufuk ÖZDEMİR]

Bayrampaşa is significant area of investigation because of being located in center of the busiest highways of modern İstanbul and surrounded by densely populated districts; hosting the one and only water source 'Lycus' that once flowed into the capital of East-Roman Empire. Historical records confirm that there were watercourses and water-wells in the region along with farmsteads constructed by the people from ruling class of Ottoman Empire due to it's favorable climate conditions and arable lands. While 'natural features' of the area represent starting point of the anthropic and spatial evolution of the area; district itself owe it's current status to population movements, endustrial and service sectors.

Migrant movements from Balkan states in late 19th century underlie Bayrampaşa' s anthropic and spatial structure during early 'republic period'; internal migration from rural areas through to the urban places positively contributed in it's development progress after 1950's. Political, economical and socio-cultural events; population census results, historical records, printed media sources will make possible to examine development progress in mention that Bayrampaşa went through between 1927 - 2019. As being one of 39 disctricts which create one of the most important cities in human history, it's intended to draw attenion on Bayrampaşa' s place and importance in the organization of city of İstanbul.

Keywords: Bayrampaşa, İstanbul, Lycus river, migration from Balkan states, Constantinople, industry and service sectors, population, socio-cultural development, spatial planing

ÖNSÖZ

Beşeri medeniyetin inşa edilmesinden yükselişine kadar geçen her evrede ‘Verimli Hilâl’ olarak adlandırılan coğrafi mekânın varlığı tarihsel bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu alanın kuzeybatı ucunda son derece önemli bir jeopolitik noktada konumlanmış ve tarih boyunca da sahip olmuş olduğu siyasi, ekonomik ve sosyal fonksiyonları sebebiyle her çağda ‘merkez’ konumunda ‘Byzantion’, ‘Constantinople’ ya da günümüz adı ile ‘İstanbul’ şehri bulunmaktadır. Kenti meydana getiren önemli uzuvlardan biri olarak ‘Sağmalcılar’; 1970 sonrası ismiyle ‘Bayrampaşa’ ilçesi doğal ve beşeri özkaynaklarıyla önem arz etmektedir.

Gerek lisansüstü eğitimin ders aşamasında gerekse tez çalışmamı gerçekleştirdiğim süreçte, sahip olduğu kıymetli tecrübe ve bilgilerini paylaşarak bu çalışmayı gerçekleştirebilmem danışman hocamın kıymetli katkılarıyla mümkün olabilmıştır. Danışman hocam Sayın Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN’ a teşekkürü borç bilirim.

Sayın Prof. Dr. İsmet AKOVA hocama da bana ayırmış oldukları zaman, öğütledikleri tavsiyeler ve ‘bilimsel çalışma nasıl yapılır’ dersini sabırla öğrettikleri için ayrıca teşekkür etmek isterim.

Eğitim sürecim boyunca değerli desteklerini esirgemeyen Sn. Erdem ÖZTURAN ve Sn. Ebru ÖZTURAN’ a da teşekkürlerimi sunmak isterim. Tez yazım aşamasında göstermiş oldukları anlayış, maddi ve manevi tüm katkıları çalışmanın oluşmasında büyük rol oynamıştır.

İSTANBUL, 2020

UFUK ÖZDEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ.....	iv
TABLolar LİSTESİ	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
GRAFİKLER LİSTESİ	x
RESİMLER LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Çalışmanın Kapsamı ve Amacı	2
1.2. Metodolojik Yaklaşım	2
1.3. Arazi Çalışmaları ve Veri Toplama Tekniği	3
1.4. Veri Analizi.....	3

İKİNCİ BÖLÜM

BAYRAMPAŞA İLÇESİNİN DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

2.1. İlçenin Coğrafi Konumu	4
2.2. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri	6
2.3. İklim Özellikleri	9
2.4. Su Kaynakları.....	10
2.5 Toprak ve Bitki Örtüsü	11

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEŞERİ ÖZELLİKLER

3.1 Yerleşme Tarihi.....	14
3.1.1 Osmanlı Öncesi Dönem	14
3.1.2. Osmanlı Dönemi (1453 - 1923).....	18
3.1.3. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi	23
3.2. Nüfus Özellikleri.....	26
3.2.1 Toplam Nüfus.....	27
3.2.1.1. 1927 - 1950 Dönemi Nüfusu	27
3.2.1.2. 1950 - 2000 Dönemi Nüfusu	33
3.2.1.3. 2000 Sonrası Dönem Nüfusu.....	39

3.2.2. ŞEHİR NÜFUSU	44
3.2.2.1. 1927 - 1950 Dönemi İstanbul Şehir Nüfusu	46
3.2.2.2. 1955 - 2000 Dönemi İstanbul ve Sağmalcılar Şehir Nüfusu ...	49
3.2.2.3. 2000 Sonrası İstanbul ve Bayrampaşa Şehir Nüfusları	54
3.2.3. Kır Nüfusu	56
3.2.3.1. 1927 - 1950 Dönemi İstanbul Kır Nüfusu	57
3.2.3.2. 1955 - 2000 Dönemi İstanbul - Sağmalcılar Kırsal Nüfusu	60
3.2.3.3. 2000 Sonrası İstanbul ve Bayrampaşa Kır Nüfusları	65
3.2.4. Nüfus Hareketleri	66
3.2.4.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Balkan Göçleri	67
3.2.4.2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Balkan Göçleri	69
3.2.4.3. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi İç Göçler	72
3.2.4.4. Sağmalcılar' ın Nüfuslanmasında 'İlişkiler Ağı(NETWORK)' Kuramı	81
3.2.5. Bayrampaşa İlçesinin Senaryolara Göre Nüfus Projeksiyonu	83

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK ÖZELLİKLER

4.1. Tarımsal Faaliyetler	86
4.2. Sanayi Faaliyetleri	93
4.3. Hizmet Faaliyetleri	105

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOSYO- KÜLTÜREL VE MEKÂNSAL GELİŞİM

5.1. Hızlı Mekansâl Gelişimin Olumsuz Sonucuna Bir Örnek; Kolera	118
5.2. Nüfusun Sosyo- Kültürel Özellikleri	124

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

KAYNAKÇA	1344
-----------------------	------

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: Yıllara Göre İmparatorluk Toplam Nüfusu	26
Tablo 3.2: Yıllara Göre İmparatorluk Dönemi İstanbul Nüfusu.....	27
Tablo 3.3: Türkiye 1927 - 1950 Yılları Arası Yıllık Artış Oranları Tablosu.....	29
Tablo 3.4: 1927 - 1950 İstanbul Nüfusu	30
Tablo 3.5: 1927 - 1950 İstanbul İlçelerine Ait Toplam Nüfus İstatistikleri	31
Tablo 3.6: 1927 - 1950 Yılları Cinsiyetlere Göre Nüfus	33
Tablo 3.7: 1927-1950 Yılları Cinsiyetlerin Toplam Nüfus İçerisindeki Oranları	33
Tablo 3.8: 1955 - 2000 İstanbul Nüfusu	35
Tablo 3.9: 1955 - 2000 Yıllık Nüfus Artış Hızı	35
Tablo 3.10: 1955 - 2000 İstanbul İlçe Nüfusları	36
Tablo 3.11: 1955 - 2000 Eyüp - Sağmalcılar Nüfusu	38
Tablo 3.12: 1955 - 2000 Eyüp - Sağmalcılar Nüfusunun Değişim Oranları	38
Tablo 3.13: 2007 - 2019 İstanbul Nüfusu	41
Tablo 3.14: 2007 - 2019 Türkiye - İstanbul Nüfus Artış Hızları	41
Tablo 3.15: İstanbul İlçe Nüfusları.....	42
Tablo 3.16: 2007 - 2019 Bayrampaşa Nüfusu.....	43
Tablo 3.17: 1935 - 1950 İstanbul İlçeleri Kent ve Yekûn Nüfusları	47
Tablo 3.18: 1935 - 1950 İlçelerin Kentleşme Oranları	48
Tablo 3.19: 1955 - 2000 İstanbul İlçeleri 'Yekûn Nüfusları'	50
Tablo 3.20: 1955 - 2000 İstanbul İlçeleri 'Şehir Nüfusları'	51
Tablo 3.21: 1990 - 2000 Bayrampaşa 'Şehir Nüfusu'	53
Tablo 3.22: 2000 - 2019 İstanbul - Bayrampaşa Yekûn Nüfusu	54
Tablo 3.23: 2000 - 2019 İstanbul - Bayrampaşa Şehir Nüfusu	54
Tablo 3.24: 1927 - 1950 İstanbul Kır ve Toplam Nüfus istatistikleri	58
Tablo 3.25: 1927 - 1950 Yıllarında İstanbul İlçeleri Kırsal Nüfus Oranları	59
Tablo 3.26: 1955 - 2000 İstanbul İlçeleri 'Kır Nüfusları'	62
Tablo 3.27: 1955 - 2000 Bayrampaşa 'Kır Nüfusu'	64
Tablo 3.28: 2000 - 2019 İstanbul ve Bayrampaşa Kır Nüfusları	65
Tablo 3.29: Bulgar Kaynaklarına Göre 1893-1902 Arası Türk Göçleri Verileri.....	68
Tablo 3.30: 1923-1939 Yılları Arası Bulgaristan'dan Gelen Göçmen Verileri.....	70
Tablo 3.31: 1975 - 2000 yıllarına ait İstanbul' daki Net Göç istatistikleri	73
Tablo 3.32: 2008 - 2019 İstanbul Net Göç	74

Tablo 3.33: 2008 - 2019 İstanbul Alınan Göç.....	74
Tablo 3.34: Bayrampaşa' da ikamet eden nüfusun ilçelere göre Doğum Yerleri.....	75
Tablo 3.35: 2017-2019 Yılları Bayrampaşa'ya Göre Nüfusa Kayıtlı Olunan İl.....	77
Tablo 3.36: 2008 – 2019 Bayrampaşa'ya Kayıtlı Olan Nüfusun İkamet Ettiği İller ..	80
Tablo 3.37: 2020 - 2025 Türkiye Nüfus Projeksiyonu	83
Tablo 3.38: 2020 - 2025 İstanbul Nüfus Projeksiyonu	83
Tablo 3.39: 2020 - 2025 Bayrampaşa Nüfus Projeksiyonu.....	84
Tablo 3.40: 2020 - 2025 Bayrampaşa 'Orta Seviye' nüfus projeksiyonu	85
Tablo 3.41: 2020 - 2025 Bayrampaşa 'Yüksek Seviye' nüfus projeksiyonu	85
Tablo 4.1: 1990 - 2000 Yılları Bayrampaşa İlçesi Primer Sektörlere Göre İstihdam Verileri	91
Tablo 4.2: 2004 - 2019 İstanbul(Düzy -2) Ölçeğinde İşgücü ve Tarım İstihdam İstatistikleri(Bin)	91
Tablo 4.3: 2007 - 2019 Bayrampaşa Arıcılık Faaliyetleri İstatistikleri.....	93
Tablo 4.4: 1992 - 2002 Endüstri Girişim Sayımları: Toplam	99
Tablo 4.5: 1992 - 2002 Endüstri İstihdam Sayıları: Toplam.....	99
Tablo 4.6: 1990 - 2000 Genel Nüfus Sayımlarında İmalat Sanayiinde İstihdam Eden Toplam Kişi Sayısı.....	100
Tablo 4.7: 2009 - 2017 İmalat Sanayi Girişim Sayıları	104
Tablo 4.8: 2009 - 2019 yıllarında sanayide istihdam eden toplam kişi sayısı(bin) ..	104
Tablo 4.9: 1990 Genel Sayımları Ekonomik Faaliyetlere(Hizmet) Göre İstihdam Verileri	107
Tablo 4.10: 2000 Genel Sayımları Ekonomik Faaliyetlere(Hizmet) Göre İstihdam Verileri	107
Tablo 4.11: 2004 - 2019 Ekonomik faaliyetlerde 15+ yaş üstü istihdam eden kişi sayısı: TOPLAM.....	109
Tablo 4.12: 2004 - 2019 15+ yaş üstü istihdam eden kişi sayısı: Hizmet Sektörü ..	109
Tablo 5.1: 1955 - 2019 Bayrampaşa nüfusunun cinsiyetlere göre dağılımı	126
Tablo 5.2: 1955 - 2019 Bayrampaşa nüfusunun cinsiyetlere göre oransal dağılımı	127
Tablo 5.3: 2008 - 2019 Bayrampaşa 15+ yaş üstü nüfusun medeni hal bilgileri	129

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: İstanbul ve çevresinin paleotektonik evrimi.....	7
Şekil 2.2: Bayrampaşa ve çevresi jeomorfoloji haritası.....	8
Şekil 2.3: İstanbul Sınırlarındaki Derelerin Fiziki Yapısını Gösterir Harita;.....	10
Şekil 3.1: Constantinople'da Balıkçılık(Haliç), Tarım, Bahçe ve Çayır Alanlarını Gösterir Harita;	17
Şekil 3.2: Bayrampasa (Lykos) Deresi Havzası ve Ağzındaki Yenikapı (Theodosius) Limanı Kıyı Alanındaki (Marmara Denizi) Değişim Süreçleri; Levent Erel, Kadir Eriş, Sena Akçer, Demet	19
Şekil 3.3: Sağmalcılar'ın Köy Olarak Resmi Kayıtlara Alındığı 1955 Genel Nüfus Sayımı	25
Şekil 3.4: Mahallelere göre nüfusun yoğunlaştığı alanları gösterir harita.....	45
Şekil 3.5: 1950 İstanbul İdari Organizasyonu Haritası;	63

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 3.1: 1927 - 1950 Türkiye toplam nüfusu	29
Grafik 3.2: Yıllara Göre Türkiye-İstanbul Nüfusunun Yüzdelik Değişimi Oranları....	31
Grafik 3.3: 1955 - 2000 Türkiye Toplam Nüfusu.....	34
Grafik 3.4: 1955 - 2000 Türkiye - İstanbul Nüfus Artışı Gösteren Grafik	37
Grafik 3.5: 2007 - 2019 Türkiye Toplam Nüfusu.....	40
Grafik 3.6: Bayrampaşa Nüfusu 2007 - 2019	43
Grafik 3.7: Yıllara Göre İstanbul 'Kent Nüfusunun' Yekûn Nüfusa Oranı	49
Grafik 3.8: 1955 - 2000 İstanbul Şehir Nüfus Oranları.....	52
Grafik 3.9: 1927 - 2019 İstanbul Yekûn - Şehir Nüfusu Gelişim Grafiği	56
Grafik 3.10: Yıllara Göre İstanbul 'Kır Nüfusunun' Yekûn Nüfusa Oranı	60
Grafik 3.11: 1955 - 2000 İstanbul Kır Nüfusu Oranları	64
Grafik 3.12: 1927 - 2019 yıllarına ait İstanbul - Bayrampaşa Kır Nüfusları	66
Grafik 3.13: 2019 yılı Bayrampaşa nüfusunun kayıtlı olduğu bölgelere göre dağılımı	78
Grafik 4.1: 1927 - 2019 Türkiye Kır - Kent Nüfusu İstatistikleri	88
Grafik 4.2: 1990 - 2010 yıllarına ait toplam istihdamın sektörlere göre dağılımı;	106
Grafik 4.3: Hizmet Sektörünün belirtilen yıllarda Türkiye - İstanbul toplam istihdamındaki payı.....	110
Grafik 5.1: 13 - 25 Ekim 1970 İstanbul Salgını İstatistikleri.....	122
Grafik 5.2: 2019 Bayrampaşa nüfusunun yaşlara göre dağılımı	129

RESİMLER LİSTESİ

Resim 2.1: Bayrampaşa Konumu (Türkiye).....	4
Resim 2.2: Bayrampaşa konum (İstanbul)	4
Resim 2.3: Bayrampaşa Konumu (İstanbul).....	4
Resim 2.4: Bayrampaşa İlçesinin Marmara Denizine Göre Konumu	5
Resim 2.5: O-2 ve D-100 Otoyollarına Göre Bayrampaşa'nın Konumu	6
Resim 2.6: Bayrampaşa Uydu Görüntüsü	13
Resim 3.1: Roma Dönemi'ne Ait Yapı Kalıntıları	15
Resim 3.2: Sadrazam Ferhat Paşa; Resim Kaynağı: Haliç Postası	20
Resim 3.3: Ferhat Paşa Çiftliği'nin 2019 Yılı Uydu Görüntüsü.....	21
Resim 4.1: İlçenin batı sınırlarında yoğunlaşan sanayi alanların uydu görüntüsü...	101
Resim 4.2: Bayrampaşa Sanayi Alanı Kentsel Dönüşüm Projesi 'Yıkım Töreni' Resim: Bayrampaşa Belediyesi Resmi İnternet Sitesi.....	103
Resim 4.3: Bayrampaşa Kuru Gıda ve Yaş Meyve - Sebze Hali ve diğer hizmet sektörü alanları	112
Resim 5.1: Vatan ve Millet caddelerinin inşaatından görüntü	117
Resim 5.2: Bayrampaşa Kullanımına Göre Araziler	118
Resim 5.3: Kolera Salgını Haritası	119
Resim 5.4: İstanbul Suyolları Gösterir Haritası - 1970.....	123
Resim 6.1: Bayrampaşa mahalleleri gösterir harita	133

GİRİŞ

Medeniyet tarihindeki en önemli coğrafi mekânlardan biri olan Anadolu; ilk devlet organizasyonlarının kurulmasının ardından çeşitli siyasi organizasyona (koloni, devlet, imparatorluk) başkentlik yapan kent İstanbul, inceleme konusu bölgenin dâhil olduğu bütündür. Parçası olduğu yapı dâhi Bayrampaşa ilçesinin değerini ifade etmek adına yeterli olabilmektedir.

Bölgede beşeri tarihin farklı dönemlerine ait izlere rastlamak mümkündür. Tarihi çalışmalar, arkeolojik kazılar veya bölgede hâlihazırda bulunan tarihi yapılar Bayrampaşa olarak bilinen arazinin geçmişte de beşeri faaliyetlerin aktif olarak gerçekleşmekte olduğunu kanıtlar niteliktedir. Doğu Roma imparatorluğu dönemine ait kalıntılar; tarihi karakterlerin bölgeyle ilgili görüşleri; Osmanlı dönemi çiftlik, kuyu, çeşme ve isale hatları bölgedeki beşeri varlığa ve ekonomik faaliyetlere dair önemli bilgiler sunmaktadır. Buna rağmen, inceleme konusu alanda geçmişte de beşeri varlığın ve faaliyetlerinin olduğu gerçeği ilçenin bugününü açıklamada tek başına yeterli olmamaktadır. Bayrampaşa' nın bugünkü organizasyonu; sosyokültürel, demografik ve ekonomik yapısı; arazinin kullanımı ve mekânın gelişimi, bölgenin doğal ortamı ve beşeri süreçlerin karşılıklı etkileşiminin incelenmesiyle anlaşılabilir. Dolayısıyla, bahsedilen karşılıklı süreçler bilimsel yaklaşımla ele alınarak, bölgenin gelişiminde ve değişiminde etkili olan siyasi, sosyokültürel, ekonomik ve demografik süreçler analiz edilmelidir. Bu amaçla; TÜİK istatistiklerinden, tarihi kaynaklardan, bilimsel çalışmalardan, gazete arşivlerinden, farklı pek çok konuda kaleme alınmış makalele ve ekonomi yazılarından yararlanılmış; tablo, şekil ve grafikler hazırlanarak ilçenin doğal ve beşeri gelişim veya değişiminin analizi yapılmıştır.

Not: Tez yazım aşamasında Covid-19 pandemisinin yaşanması ilçedeki sanayi, hizmet ve ticaret, tarım girişim sayılarına ve istihdam bilgilerine ulaşmamı olumsuz etkilemiştir. 2019 yılına ait sanayi, hizmet ve ticaret girişim sayıları alınabilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Çalışmanın Kapsamı ve Amacı

Esenler, Gaziosmanpaşa, Eyüpsultan, Güngören ve Zeytinburnu ilçeleriyle çevrili olan Bayrampaşa' nın tarihsel süreç içerisinde göstermiş olduğu gelişimi ve değişimi çalışmada mercek altına alınmıştır. Beşeriyet tarihinin en önemli kentlerinden olan İstanbul' u oluşturan idari organizasyonlardan Bayrampaşa' nın, bahsi edilen bu yapıdaki yeri ve öneminin anlaşılması son derece önemlidir. Tarihi yarımada ve surlara coğrafi konum olarak yakınlığıyla bilinen ilçe, geçmişi İlk Çağa kadar uzanan kentin şüphesiz bir parçası ve aktif kullanım sınırlarında yer almaktaydı. Beşeriyet tarihinin büyük bir bölümünde siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yönlerden 'merkez' olarak kabul edilen İstanbul' un parçası olan ilçe sınırlarında geçmişte gerçekleşmiş faaliyetler incelenerek Bayrampaşa' nın önemine dikkat çekilmiştir. Doğu Roma, Osmanlı imparatorluklarının yanı sıra; Türkiye Cumhuriyeti' nin kurulduğu 1923 yılından günümüze kadar geçen 'zaman dilimi' içerisinde bölgede vuku bulan beşeri gelişmeler analiz edilmiştir. Bölgedeki ekonomik faaliyetler, ilçenin idari organizasyonundaki değişimler, arazide ikamet eden nüfusun nicelik ve nitelik özellikleri, sosyo-kültürel olay veya durumlar inceleme konusu olan coğrafi alanın analizinde esas alınan temeli meydana getirmektedir.

1.2. Metodolojik Yaklaşım

İnceleme konusu alanın tarihsel süreç içerisinde geçirmiş olduğu mekânsal ve beşeri gelişimler bilimsel yaklaşımla ele alınmıştır. İlçenin doğal çevresi, beşeri olaylar ve olgular pek çok çalışmadan elde edilmiş istatistiki verilerle ya da tarihi karakterlerin ifade veya görüşlerine dayanan kaynaklarla desteklenmiştir. Beşerin gerçekleştirdiği tüm olayların temelinde yer alan 'nedensellik' ilkesi araştırma konusu olan alanın incelenmesi sürecinde temel esas olmuştur. İlçenin yerleşime açılmasında, ekonomik faaliyetlerin oluşturulmasında veya zaman içerisinde değişime uğramasında; bölgedeki insan sayısının artmasında; arazinin görünüm ve kullanım şeklinin değişmesinde 'nedensellik ilkesi' daima gözetilmiş olup ortaya

ıkan gelişmeler şahsi hipotezler ya da başka kaynaklardan alınan referans/ kanıtlar ile desteklenmiştir. Nitel ve nicel veriler ileri sürülen hipotezlerde kaynak olarak kullanılmıştır.

1.3. Arazi Çalışmaları ve Veri Toplama Tekniğı

Çalışmada oluşturulan tablolar Türkiye Cumhuriyeti' nin resmi elektronik veri tabanları (İçişleri Bakanlığı, TCMB, TÜİK, MERNİS, BİRÜNİ) kullanılarak oluşturulmuştur. Yerli ya da yabancı kaynaklı akademik çalışmalar konunun incelenmesinde başvuru olan diğer kaynaklar olmuştur. Bu kaynaklardan nitel ve nicel verilerin yanı sıra; harita, şekiller de gerekli tüm atıf veya referans kuralları gözetilmek şartıyla kullanılmıştır.

Bölgeyle ilgili hazırlanan nüfus, arazi kullanım haritalarının oluşturulmasında Bayrampaşa belediyesi imar ve planlama bölümüyle irtibat kurulmuş olup, veriler resmi kaynaklardan alınmıştır. İlçenin ekonomik yönden incelendiğı bölüm hazırlanırken ortaya çıkan Covid-19 pandemisi gerekli verilere ulaşmakta zorluğa sebebiyet vermiştir. Bayrampaşa belediyesinden 2019 yılında ilçede aktif faaliyet gösteren hizmet, sanayi ve ticaret girişimlerinin sayısı alınabilmekmiştir.

1.4. Veri Analizi

Türkiye Cumhuriyeti resmi kurumlarından, akademik çalışmalardan 1927 - 2019 yıllarına ait elde edilen tüm veriler tablo, şekil ya da grafik haline getirilerek; neden-sonuç ya da korelasyon ilişkisi içerisinde incelemeye alınmıştır. Kaynaklardan elde edilen veriler ham olarak (örneğin, ilçedeki nüfusun cinsiyetlere ya da medeni duruma göre dağılımı) kullanıldığı gibi; yüzdelik ya da bindelik oranlara dönüştürülerek dönemlere göre işlenmiştir. Ham ya da işlenmiş veriler Türkiye, İstanbul ve Bayrampaşa ölçeklerinde karşılaştırılmak yöntemiyle, ilçeyle ilgili elde edilemeyen bazı bilgilere 'varsayıma' dayalı hesaplamalarla ulaşılmıştır. Bahsedilen bu 'varsayımlara' ilçenin 'Ekonomik Özelliklerinin' ve 'Nüfus Hareketlerinin' incelendiğı bölümlerinde başvurulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

BAYRAMPAŞA İLÇESİNİN DOĞAL ÇEVRE ÖZELLİKLERİ

2.1. İlçenin Coğrafi Konumu

Bayrampaşa, matematik konumu itibariyle, 28°D enlemi 41°K paraleli üzerinde konumlanmaktadır. İnceleme alanı, Türkiye' nin kuzeybatısında yer alan Marmara bölgesinin hem ekonomik yönden en gelişmiş hem de nüfusu en kalabalık olan Çatalca - Kocaeli bölümünün Avrupa yakasında bulunmaktadır.

Resim 2. 1: Bayrampaşa Konumu (Türkiye)

Resim 2.2: Bayrampaşa konum (İstanbul)

Resim 2.3: Bayrampaşa Konumu (İstanbul)

Özel konumu itibariyle; Marmara bölgesinin nüfusu en yoğun şehri İstanbul' u meydana getiren 39 ilçeden biri olan Bayrampaşa; doğuda Eyüpsultan; batıda Esenler ve Güngören; kuzeyde Gaziosmanpaşa; güneyde Zeytinburnu ilçeleriyle çevrelenmiş ve 9 km² araziye yayılmış bölgeye tekabül etmektedir^[1]. Bir diğer ifadeyle; Bayrampaşa ilçesi, 2019 TÜİK verilerine göre, nüfus toplamı 1.925.834 olan beş ilçe tarafından çevrelenmektedir.

Marmara' ya kıyısı olmamakla birlikte, ilçenin denize konumu, en yakın, doğudan 1,83km ve güneyde 3.1km olarak Resim 2.4' te gösterilmiştir.

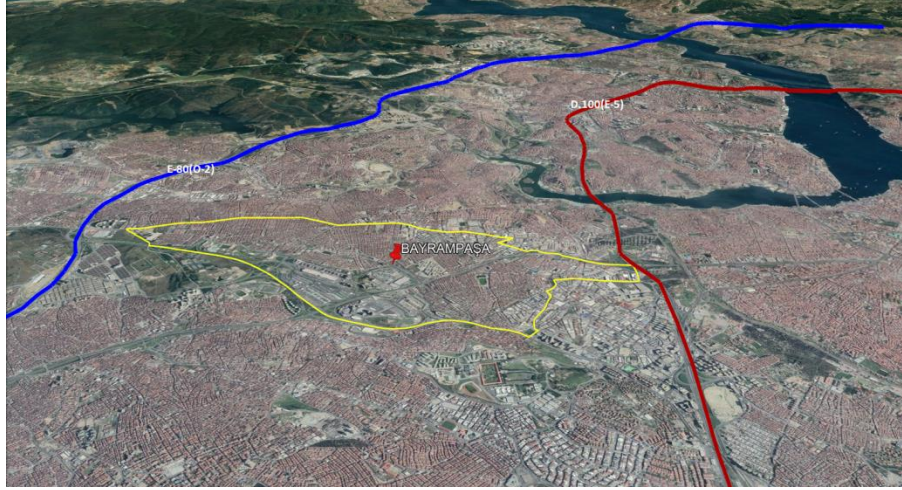

Resim 2.4: Bayrampaşa İlçesinin Marmara Denizine Göre Konumu

Bayrampaşa önemli nüfusları barındıran ilçelere komşu olmanın yanında İstanbul'un önemli iki karayolu sistemi arasında da yer almaktadır. Bayrampaşa'yı Zeytinburnu ilçesinden ayırmakla kalmayıp tüm ülkeyi doğu-batı doğrultuda kat eden D. 100(E-5) karayolu ilçenin güney sınırından geçerek *-Bakırköy/Kadıköy aralığında O-1 otoyolu olarak geçmektedir-* 15 Temmuz Şehitler köprüsü (eski adıyla Boğaziçi Köprüsü) aracılığıyla Avrupa - Asya bağlantısı kurmaktadır. Bayrampaşa'nın kuzeyinden ise E-80 karayolunun parçası olan O-2 otoyolu geçmektedir. Fatih

¹ https://www.harita.gov.tr/images/urun/il_ilce_alanlari.pdf

Sultan Mehmet köprüsüne bağlanan otoyolla Avrupa - Asya bağlantısı sağlanmaktadır.

Resim 2.5: O-2 ve D-100 Otoyollarına Göre Bayrampaşa'nın Konumu

Resim 2.5 incelendiğinde Bayrampaşa'nın il ve ülke genelinde büyük önem arz eden önemli karayolları arasında yer aldığı görülecektir. İlçenin kuzey ve güney sınırlarından geçen bu otoyollar sadece gündelik trafik akışının yaşandığı ana arterler olmayıp aynı zamanda ülkeiçi ve uluslararası taşımacılığın gerçekleştiği önemli hatlardır.

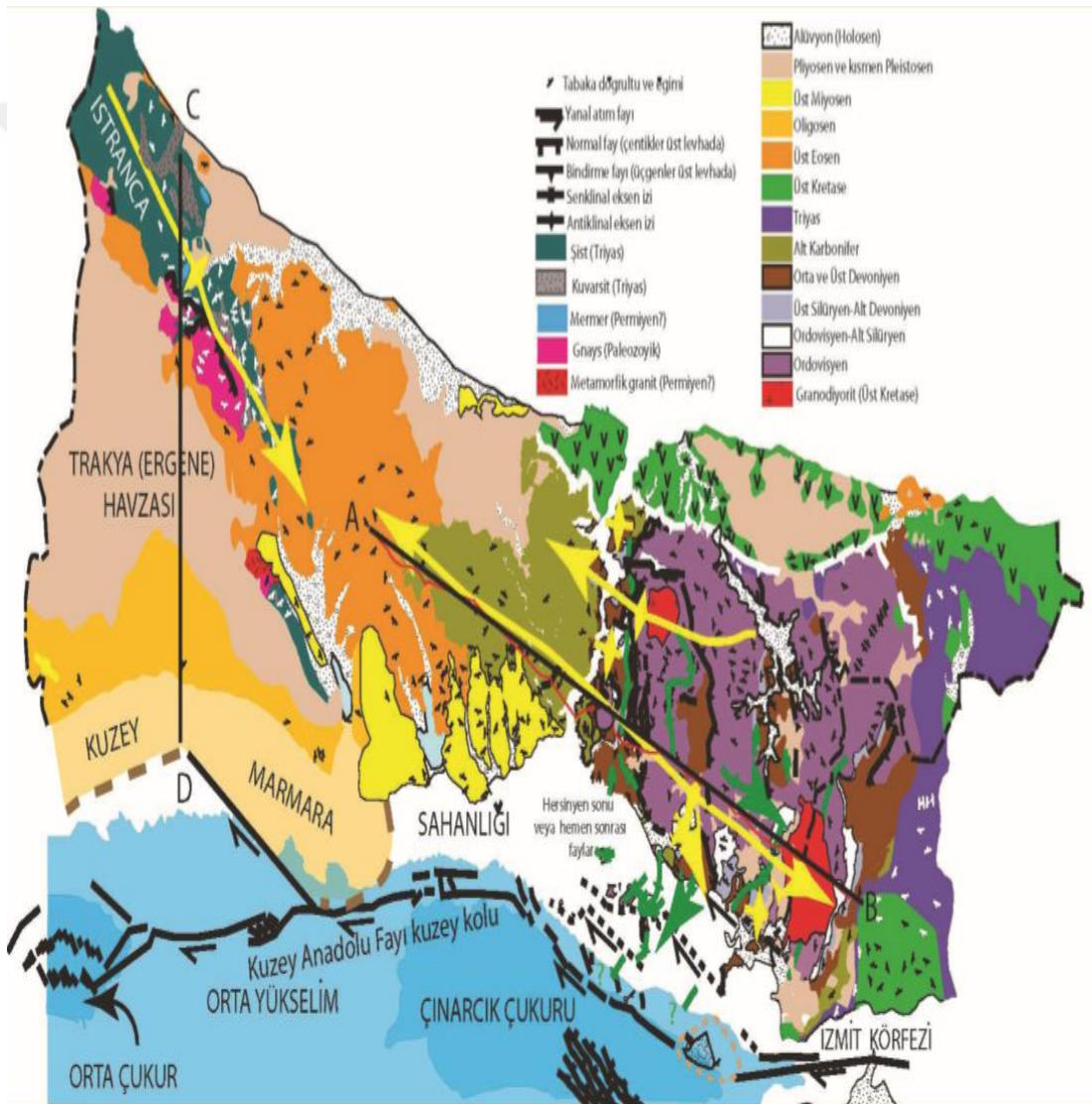
2.2. Jeolojik ve Jeomorfolojik Özellikleri

Neozoik zamanın başında(Tersiyer) Alp- Himalaya sisteminin parçası olan Toroslar ve Kuzey Anadolu Dağları' nın yükselmesiyle şekillenmeye başlayan Anadolu; Tersiyer sonu ve Kuaterner(Pleistosen)' in erken dönemlerinde bugünkü görünümünü kazanmıştır. Jeoloji biliminin, oluşumunun yaşı itibariyle 'genç arazi' olarak adlandırdığı Anadolu' nun kuzeybatısında Marmara Bölgesi yer almaktadır. E. ÖZŞAHİN' in çalışmasında İstanbul ile ilgili; *"Tektonik olarak Lavrasya ana kıtasında yer almakta olan inceleme alanı (Yılmaz Şahin, 2010), Alpid dağ oluşumunun ürünü olan ve levha tektoniği kuramına göre kıtaların çarpışmaları sonucu meydana gelen Türkiye'nin tektonik birliklerinden Pontidlerin batı bölümündeki İstanbul Zonu üzerinde bulunmaktadır^[2]."* ifadeleri ilçenin üzerinde yer aldığı arazinin jeolojik özelliklerini tanımlaması yönünden son derece önemlidir. Nitekim arazilerin geçirmiş

² ÖZŞAHİN, E.; İSTANBUL'UN TEKTONİK JEOMORFOLOJİSİ (KB TÜRKİYE); Route Educational and Social Science Journal, Volume 2(2); 2015

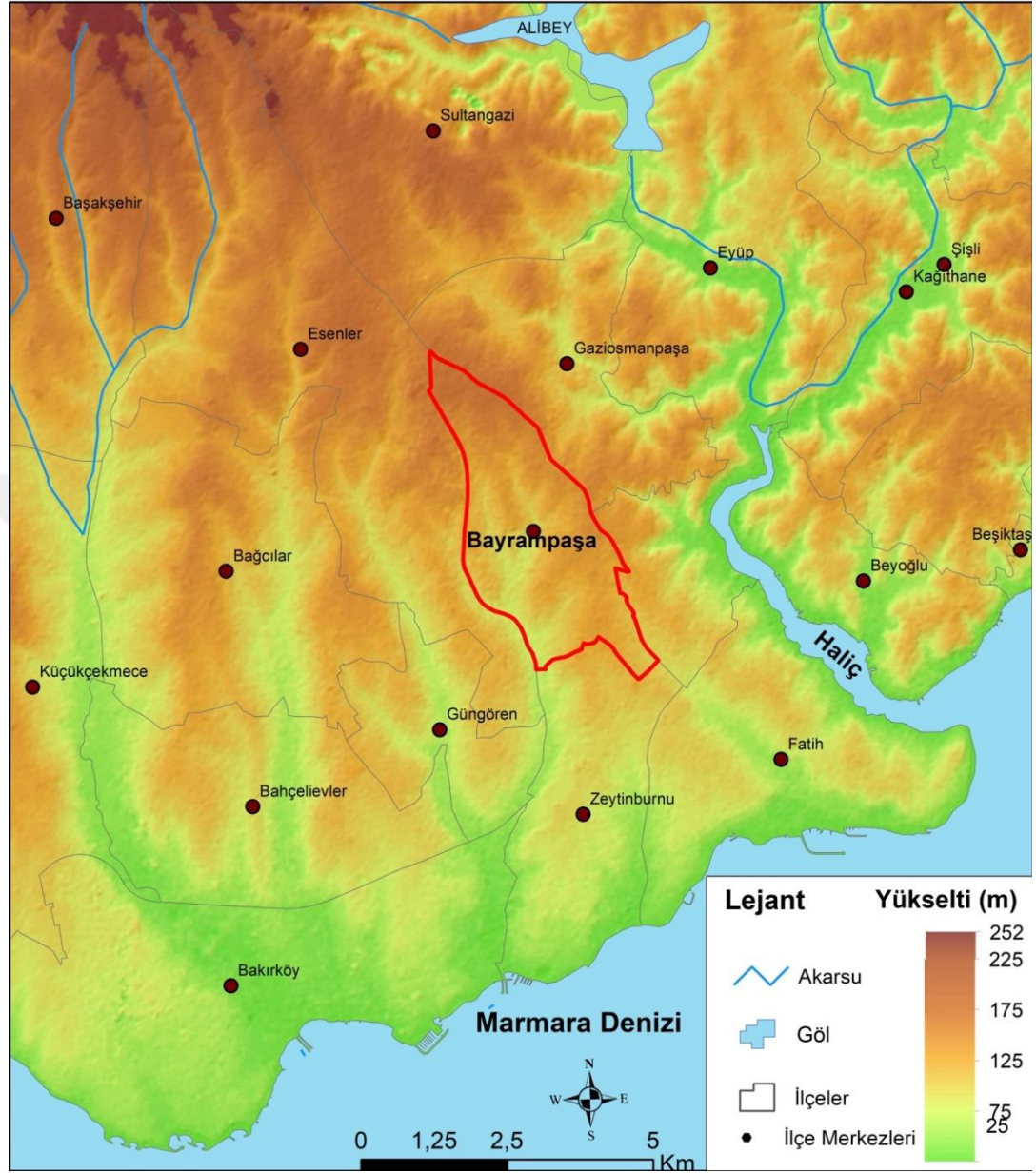
oldukları jeolojik süreçler mekânların ‘jeomorfolojik özellikleri’ üzerinde ‘birincil belirleyici unsurlardır.’

İstanbul’ un bir kıyı kenti olması ve Türkiye’ de yükseltinin, Arap ve Avrasya levhalarının baskıları nedeniyle, batı- doğu sektörlü artması çalışma konusu olan arazinin deniz seviyesine yakın jeomorfolojik özelliklere sahip olmasında etkili olmuştur.

Şekil 2.1: İstanbul ve çevresinin paleotektonik evrimi

Kaynak: C.Şengör, 2011, TCK Yayınları

Şekil 2.2: Bayrampaşa ve çevresi jeomorfoloji haritası

Şekil 2.2' de gösterildiği üzere Bayrampaşa ve çevresinin yükselti seviyesi 0 - 252 metre aralığında değişim göstermektedir. İlçenin doğusunda konumlanan Haliç' in tarihi yarımadanın hemen huzeyinden, kuzeybatı - güneydoğu doğrultulu uzandığı görülmektedir. Şekil 2.2' den görüleceği üzere; Küçükçekmece - Bahçelievler; Bahçelievler - Güngören; Güngören - Zeytinburnu ilçelerini birbirinden ayırmakta olan 'sırtlar' bulunmaktadır. Deniz seviyesinden itibaren başlayan Bakırköy, Zeytinburnu ve Fatih; bu hattın hemen gerisinde konumlanan Küçükçekmece, Bahçelievler ve Güngören ilçelerinin de gerisinde; Bağcılar, Esenler

ve Bayrampaşa 'Marmara Denizi Havzasının'^[3] doğusunda yer alan yüksek araziler üzerinde bulunmaktadır. Çalışma konusu olan ilçenin kuzeyinde Alibey deresi üzerinde yapılan Alibey barajı; kuzeydoğusunda Eyüp, Kağıthane ve Şişli' den geçen 'Kağıthane deresi'; ibatisında ise Başakşehir' in doğusundan kaynağını alarak Bağcılar, Bahçelievler ve Bakırköy' den geçen 'Aymama deresi' bulunmaktadır.

2.3. İklim Özellikleri

İstanbul' un koordinat sistemindeki konumu; 41° 0' 49" Kuzey paraleli - 28° 57' 18" Doğu enlemi olarak ifade edilmektedir. İstanbul' un, ılıman iklim kuşağı ülkeleri arasında yer alan Türkiye' nin kuzeybatısında konumlanmış olması kent üzerinde etkili olan genel atmosfer koşullarının oluşumunda belirleyici olmuştur. Bölgesel ölçekte; İstanbul' un güneyinde kalan Ege ve Akdeniz coğrafi bölgelerinde, özellikle deniz kıyılarında daha etkili olmak üzere, hâkim olan 'Akdeniz iklimi'; doğusunda Karadeniz' e paralel uzanan kıyı bölgelerde görülen 'Karadeniz iklimi' inceleme konusu olan bölgenin ortalama atmosfer koşulları üzerinde etkili olmuş 'geçiş iklimi' karakterini meydana getirmiştir. Bahsedilen 'geçiş iklimi'; genel olarak sıcak ve ılıman hava koşullarının hakim olduğu ve ortalama sıcaklığın 14.1 °C olduğu; yıl içinde yağışın en fazla kış aylarında düştüğü; Köppen iklim sınıflandırmasında Csa olarak nitelendirilmektedir^[4]. İstanbul' u meydana getiren ilçelerden biri olan Bayrampaşa' da değinilen ortalama atmosfer koşulları etkilidir.

İstanbul' un, kuzeyde Karadeniz; doğu ve güneyde Marmara denizinin etkisine açık bir yarımada görüntüsüne sahip olması kent genelinde 'nemli' hava koşullarının meydana gelmesinde etkili olmuştur. Bölgedeki nemli iklim karakteri *"...orta şiddette kimyasal ayrışma, zayıf derece fiziksel parçalanma,..., yok denecek kadar az don etkisi..."*^[5] gibi durumların yanı sıra *"...sürekli ve mevsimlik olmak üzere çok sayıda akarsu..."*^[6] kaynaklarının oluşumunda etkili olmuştur.

³ ÖZŞAHİN,E.; İSTANBUL'UN TEKTONİK JEOMORFOLOJİSİ (KB TÜRKİYE); Route Educational and Social Science Journal, Volume 2(2); 2015; s.208

⁴ Climate-Data.org verilerinden faydalanılmıştır

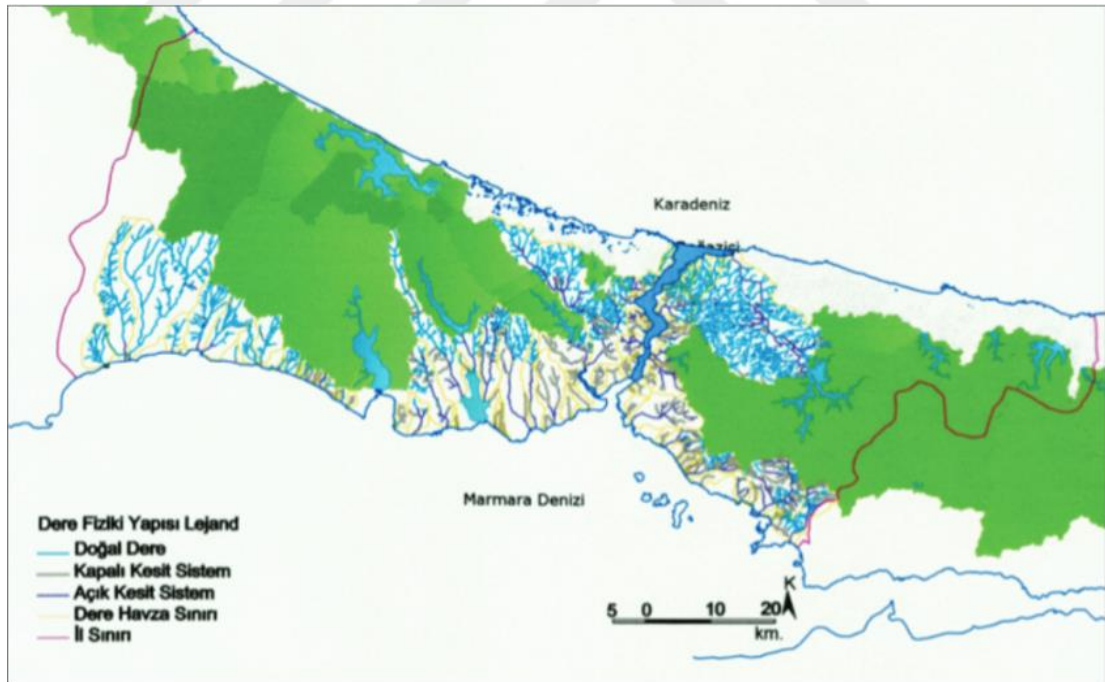
⁵ ÖZŞAHİN,E.; a.g.e; s.203

⁶ ÖZŞAHİN,E.; a.g.e. ; s.202

2.4. Su Kaynakları

Sahip olduğu iklim koşulları İstanbul' un su kaynakları bakımından da zengin bir coğrafi mekân olmasını sağlamıştır. Gerek tarihi kayıtların incelenmesi gerekse de günümüz subilim çalışmaları aracılığıyla -jeomorfolojik çalışmalar da- İstanbul şehrini kapsayan Çatalca - Kocaeli coğrafi bölümünün yüzey suları bakımından zengin bir arazi olduğunu göstermektedir.

Şekil 2.3; “İstanbul’ da Boğaziçi, Marmara denizi, Haliç, göllere (Büyükçekmece ve Küçükçekmece) dökülen 106 derenin fiziki yapısı...^[7]”, özellikle Avrupa yakası güney sahillerinde, boyutları değişiklik gösteren çok sayıda nehir, çay ve dere formlarının bulunduğu görülmektedir. Bunlar arasında; Taşlı, Sazlı, Alibey, Karasu, Sazlıdere, Ayvalı- Çırpıcı, Bayrampaşa, Aymama, Halkalı, Kemberburgaz dereleri gibi önemli su kaynakları yer almaktadır.

Şekil 2.3: İstanbul Sınırlarındaki Derelerin Fiziki Yapısını Gösterir Harita;

Kaynak: H. DİNÇ, F.BÖLEN; 2014, TMMOB; s.114

⁷ H.DİNÇ, F.BÖLEN; İstanbul Derelerinin Fiziki Yapısı; İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı; TMMOB PLANLAMA; s.114

Günümüzde İstanbul olarak isimlendirdiğimiz arazi üzerinde gerçekleştirilen beşeri faaliyetlerin geçmişi insanlığın erken dönemlerine kadar inmektedir. Antik Yunan döneminde, M.Ö 7. yüzyılda, *Byzantion* ismiyle kolonileştirilen mekân bu tarihten sonra beşeri tarihin en önemli kentlerinden biri olmuştur. Kentte yaşayan insan sayısının artmasına bağlı olarak artan su ihtiyacı şehrin çevresinde bulunan ve Şekil 2.3’ te gösterilen akarsular kullanılarak karşılanmıştır. Özellikle ‘İstanbul Boğazi’ ve ‘Marmara Denizi’ havzalarından doğan Alibey ve Taşlı dereleri üzerine su kemerleri kurulması yolu ile şehrin su ihtiyacı, yine kentin sahip olduğu ‘öz kaynaklarıyla’ karşılanmıştır. Fatih ilçesindeki Saraçhane’ de Bozdoğan - eski ismiyle Valens- Kemerı İstanbul’ un simgelerinden biri haline gelmiştir. Kağıthane deresi üzerinde bulunan Uzun Kemer, Kemberburgaz’ daki Kovuk- Eğri- Kemer, Sultangazi’ deki Cebeciköy Kemer diğer bazı tarihi örneklerdir.

Eski ismiyle Lycos(Bayrampaşa) nehrinin Konstantinople’ ün su ihtiyacını uzun süre karşıladığı bilinmektedir. Sahip olduğu su kaynakları Bayrampaşa’ nın nüfuslanmasında önemli rol oynamıştır. ‘Yerleşme tarihi’ başlığı altında ayrıntılarla değinildiği üzere, bölgenin su kaynakları bakımından zengin oluşu, Bayrampaşa’ nın tarihte çiftçilik faaliyetlerinin aktif biçimde yapıldığı bir alana dönüşmesinde etkin olmuştur.

2.5 Toprak ve Bitki Örtüsü

Bayrampaşa’ daki toprak ve bitki örtüsü, ilçenin parçası olduğu Marmara bölgesinde gerçekleşen ortalama atmosfer koşullara uygunluk göstermektedir. Çalışmada iklim özelliklerinin incelendiği bölümde de ifade edildiği üzere; ilçenin parçası olduğu coğrafi mekân Akdeniz iklim karakterinin baskın olarak gözlemlendiği, ancak lokasyon olarak karasal ve Karadeniz iklim alanlarına komşu olması ‘geçiş iklimi’ tanımının bölge için sıklıkla kullanılmasına neden olmuştur.

Marmara Bölgesi’ nde; Karadeniz ikliminin tesirine açık alanlarda doğu kayını, adi gürgen, ıhlamur, göknar gibi nem ihtiyacı olan bitki formasyonları; karasallığın daha baskın olduğu Gelibolu, Çatalca yarımadası ve çevresinde kızılcım ve meşe türlerine ait bitki formasyonları bulunmaktadır^[8]. Akdeniz ikliminin etkisini hissettirdiği güney sınırlardaysa; yükseltiye bağlı olarak değişim göstermek

⁸ GÜNAL, N. ; Türkiye’de İklimin Doğal Bitki Örtüsü Üzerindeki Etkileri;s. 5-6; Marmara Üni. FEF; Coğrafya

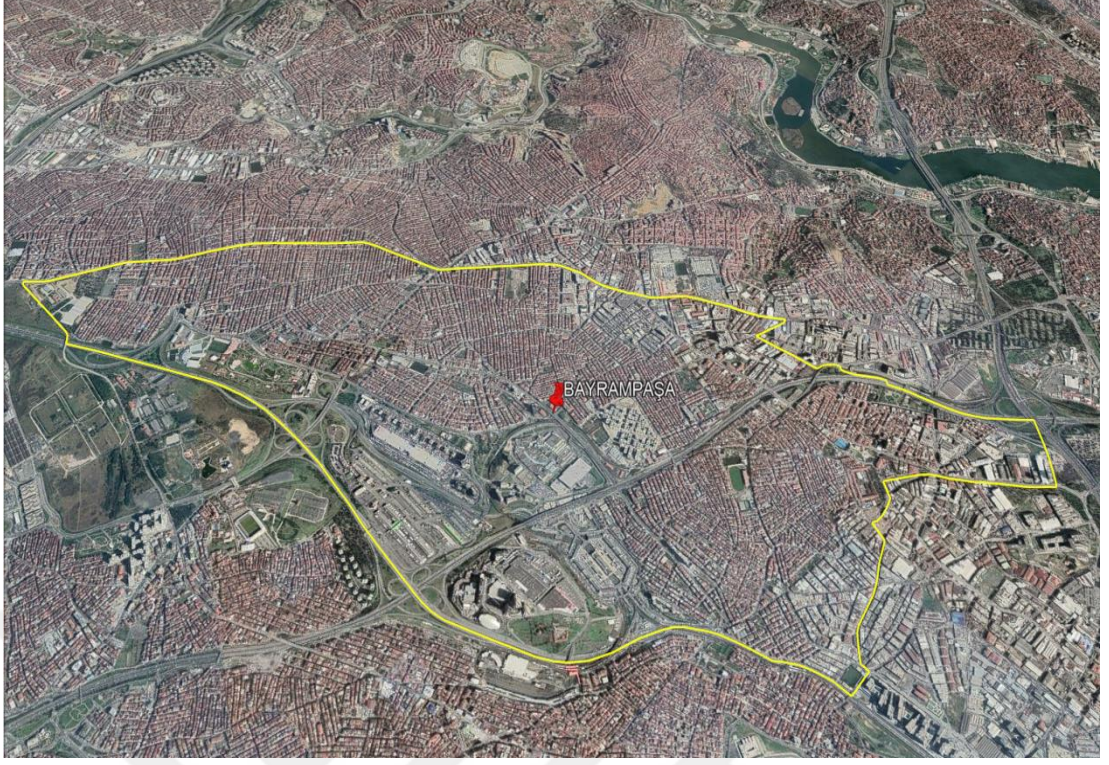
üzere, kızılçam, mazi meşesi, karaçam ve maki bitki formlarına rastlamak mümkündür^[9].

İstanbul’ da -ve daha mikro ölçekle Bayrampaşa ilçesinde- Marmara bölgesinin geneline yayılım gösteren flora türlerini görmek mümkündür. Bizans döneminden günümüze aktarılabilen bilgiler temel alındığında Konstantinople’ da ekolojik yapının canlı ve zengin olduğu sonucuna varılabilir. Bizans döneminde ‘Philopation’ olarak bilinen ve tarihi surların hemen önünden başlayan arazi(bkz. Şekil 3.1) sahip olduğu ekolojik çehresi sebebiyle mesire, avcılık, eğlence alanı olarak halihazırda beşeri faaliyetlerin gerçekleştiği bir mekan olarak karşımıza çıkmaktadır. Kentin kadim tarihi ve kent arazisi üzerinde gerçekleşen beşeri faaliyetlerin tarih boyunca gelişim göstermesi İstanbul’ daki bitki formasyonuna tesir etmiştir. İstanbul genelinde yaygın olarak gözlenebilen ‘orman sahaları’, bahsi edilen ‘beşeri genişleme’ sebebiyle, zaman içerisinde deformasyona uğramış; kentin geneline yayılan ‘çalı yapısının’ oluşmasına zemin hazırlamıştır^[10]. İstanbul’ un baskın bitki örtüsü olan ‘çalı formasyonunu’ iki grupta inceleyen AVCI; *“İstanbul’un güney kesimlerinde yaygın olan maki, kuzeye gidildikçe yerini nemcil çalı türlerinin de çalı toplulukları içine karışmasıyla psödomaki formasyonu...”*^[11] ifadelerini kullanmıştır.

⁹ N.GÜNAL; a.g.e; s.6 - 7

¹⁰ AVCI, M ; KENTSEL, BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK AÇISINDAN İSTANBUL; s.91; Türkiye Ormancılar Derneği Yayınları: 2014

¹¹ AVCI, M.; a.g.e. ;s. 91- 92

Resim 2.6: Bayrampaşa Uydu Görüntüsü

Resim 2.6’da görüleceği üzere, kentleşmenin çok yüksek seviyelerde gerçekleştiği İstanbul’ da, Bayrampaşa ilçe sınırlarında orman alanlarının kalmadığı; bununla birlikte yerleşim alanının batı ve kuzeybatı sınırlarında yeşil veya park alanlarının yer aldığı dikkati çekmektedir. Dolayısıyla, İstanbul’ un bitki formasyonunu oluşturan çalılar; ortalama atmosfer koşullarında baskın hissedilen Akdeniz iklimine ait karakteristik bitki örtüsü maki; kentin kuzeyinden iç kısımlara doğru sokulan Karadeniz ikliminin meydana getirdiği ormanlık alanlar merkeze gittikçe artan kentleşme sebebiyle ortadan kalkmıştır. Ormanlık sahalar ilçenin kuzeyinde, kentleşmenin etkisinin az olduğu alanlarda, görülmektedir(Eyüp Jandarma Hatıra Ormanı, Göktürk Göleti Tabiat Parkı vs). İstanbul’ un güneyinde Kırmızı renkli Akdeniz topraklar(Terra-Rossa); kuzeyinde Kahverengi Orman toprakları yaygın görülen toprak türleridir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEŞERİ ÖZELLİKLER

3.1 Yerleşme Tarihi

İnsanın herhangi coğrafi mekânı kendisine yaşam alanı olarak belirlemesinin temelinde doğal ve beşeri olmak üzere iki ‘ana faktör’ bulunmaktadır. İklim, yer şekilleri, su kaynaklarının varlığı, tarıma uygun topraklar gibi parametreler herhangi bir lokasyonun yerleşim alanı olarak belirlenmesinde önemli ‘doğal’ unsurlardır. Bayrampaşa’ nın doğal coğrafya özelliklerini inceleyerek başlanılmasının nedeni olarak da bu yaklaşım gösterilebilir. Çalışmaya konu olan alanın yerleşim tarihinin incelendiği bu bölümde; günümüzde Bayrampaşa adıyla tanınan bölgede geçmişte gerçekleşmiş olan beşeri faaliyetler incelenecektir. Konunun daha sağlıklı izah edilebilmesi açısından tarihi kaynaklardan yararlanılmış, ‘interdisipliner yaklaşım’ benimsenmiştir.

3.1.1 Osmanlı Öncesi Dönem

Tarım faaliyetlerinin ve siyasi organizasyonların(şehir devletleri) tarihteki ilk uygulamalarının görüldüğü “Verimli Hilal” ve onun kuzeyinde yer alan Anadolu, tarih boyunca beşeri faaliyetlerin merkezi konumunda yer almıştır. Siyasi, ekonomik ve sosyokültürel yönlerden birbirinden farklı çok sayıda medeniyete ev sahipliği yapmış olan saha, tabii olarak, zengin bir beşeri tarihe sahiptir. Bahsi edilen coğrafi mekânın en eski, medeniyetler tarihi bakımından önemli yerleşim merkezlerinden biri İstanbul’ dur. Günümüz İstanbul’ unu oluşturan 39 ilçeden biri olan Bayrampaşa 1923 öncesinde de aktif beşeri faaliyetlerin meydana geldiği alanlardandır. Osmanlı hanedanlığı yönetiminde, bölgenin yerleşim tarihine dair verilen bilgilerin başlangıcı olarak Vezir-i Azam Ferhat Paşa kabul edilmiş olsa da bölgenin yerleşme tarihinin daha da eskiye indiği bilinmektedir. Günümüzde Ferhat Paşa çiftliği olarak bilinen arazi içerisinde yapılan kazılar ortaya önemli tarihi eser ve yapıları çıkarmıştır; *“İstanbul Arkeoloji Müzesi envanterinde 720/138385 kayıt numaralı dosyada bu sahada yapılan araştırmalara yer veriliyor. Bölgedeki incelemeler sonucunda*

arazideki yapı kalıntıları 1996'da 1. derece tarihi eser olarak tescil edilmiş^[12]. Çiftlik arazisi içerisinde; pişmiş topraktan çanak çömlek, tuğla parçaları, mimari taşlar, mermer yalak parçaları bulunmuştur.

Resim 3.1: Roma Dönemi'ne Ait Yapı Kalıntıları

Kaynak: Haliç Postası, age

İlçe sınırlarından geçen Lycos, Cicoz ve Ayvalıdere gibi su kaynakları sayesinde bölgede bitki ve hayvan yetiştiriciliği faaliyetleri yoğun biçimde yapılabilmektedir. İlerleyen dönemde alanının isminin 'Sağmalcılar' olarak değiştirilmesinin temelinde de bölgede etkili olmuş olan ekonomik faaliyetler bulunmaktadır. Günümüzde ilçede gerçekleşmekte olan bir ziraai faaliyeti olmamasına rağmen "Bayrampaşa enginarının" ününü korumaya devam etmesi geçmişte bölgede gerçekleştirilen ekonomik etkinliklerden ileri gelmektedir. İnceleme konusu bölgede yerleşim birimleri ve ekonomik etkinliklerin Ferhat Paşa' nın sadrazamlığa eriştiği 1591' den önceki tarihlerde de olduğunu kanıtlayan; *"Osmanlı döneminde İstanbul'un önce kuşatılması sonra alınmasından sonra ilçenin bir bölümü bağ ve bahçe tarımına ayrılmıştır^[13]"* gibi ifadelerin yanı sıra; *"Fethin akabinde bölge topraklarının bir bölümü tarıma ayrılmıştır. Cumhuriyet dönemine değin yerleşim yeri olarak ön plana çıkmamış, İstanbulluların ara ara uğradığı sayfiye yeri olmuştur.^[14]"*

¹² SÖNMEZ, G; Ferhatpaşa Çiftliği ve tarihi kalıntılar yapılaşma tehdidi altında! ;Haliç Postası, 13 Mayıs 2018, Pazar

¹³ Özgenur R.GÜLER; "Bayrampaşa İlçesindeki Demografik Yapının, Bayrampaşa Belediyesi'nin Kültür Politikaları Üzerindeki Etkileri; RTE Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi SAYI : 1; s. 67-88

¹⁴ Ö. BAYIR, R. GÜNDOĞDU, Ebul F. ÖNAL; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Belge ve Fotoğraflarla Bayrampaşa; s. XXIII

ifadesi arazinin Osmanlı yönetimine girdikten hemen sonra beşeri faaliyetlerin vuku bulunduğu bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yapılan alıntılardan hareketle; İstanbul kuşatması sürecinde padişahın otağını kurduğu; Constantinople'ün en önemli su kaynağı Lycos nehri yatağının bulunduğu ve tarıma elverişli topraklarıyla Bayrampaşa Sadrazam Ferhat Paşa' dan yaklaşık 140 yıl önce de beşeri faaliyetlerin meydana geldiği coğrafi bir mekândır.

İstanbul, Osmanlı devleti öncesinde farklı siyasi organizasyonların parçası olan, medeniyet tarihi için büyük önem arz eden bir kenttir. Romalılardan önce bölgede 'Lygos' isimliyle bilinen bir yerleşim alanı olduğu belirtilmektedir^[15]. Lygos, büyük olasılıkla, MÖ 13. - 11. yy'lar arasında Traklar(Thracian) tarafından kurulmuştur^[16]. İlerleyen tarihlerde; MÖ 1. yy'da kurulan Roma imparatorluğun doğudaki en önemli kenti; Kavimler Göçü sonrası ortaya çıkan Doğru Roma' nın (MS 395-1453) ise başkenti olarak karşımıza çıkmaktadır. Roma ve Bizans dönemlerinde medeniyet tarihinin en önemli kentlerinden birisi olan Constantinople, salgınlara ve savaşlara bağlı nedenlerle dalgalanmalar göstermekle birlikte, önemli büyüklükte nüfusa ev sahipliği yapmıştır. Örneğin; MS 500 yılında 400.000^[17] - 500.000^[18] arasında nüfusun kentte ikamet etmiş olduğu düşünülürken; MS 600 yılında ise 150.000^[19] kişilik nüfusuyla karşımıza çıkmaktadır. Bu ölçekte bir değişimin yaşanmasının nedeni 541 - 750 yılları arasında etkili olmuş olan 'Justinian Salgınıdır'.

Roma ve Bizans yöneticileri şehrin barındırdığı bu büyük nüfusun temel geçim kaynaklarını ülke içerisinde tedarik etmiştir. *"Nil vadisinde üretimi yapılan tahıla dayalı toplu gıda ithalatı, Constantinople'ün ilk yıllarındaki temel gıda ihtiyacının karşılanmasında kullanılmaktaydı. Diğer yiyecek kaynaklarının aksine; Constantinople'de tahıl, fiyat spekülasyonlarının tamamından bağımsız, kamusallaştırılmış ve bedava dağıtımı yapılmakta olan bir üründü. İmparator Constantine'in 4. yy'daki hükümdarlığı döneminde günde 80.000 civarında ekmek*

¹⁵ Gaius Plinius Secundus; Doğa Tarihi; V. Cilt; XI. Bölüm

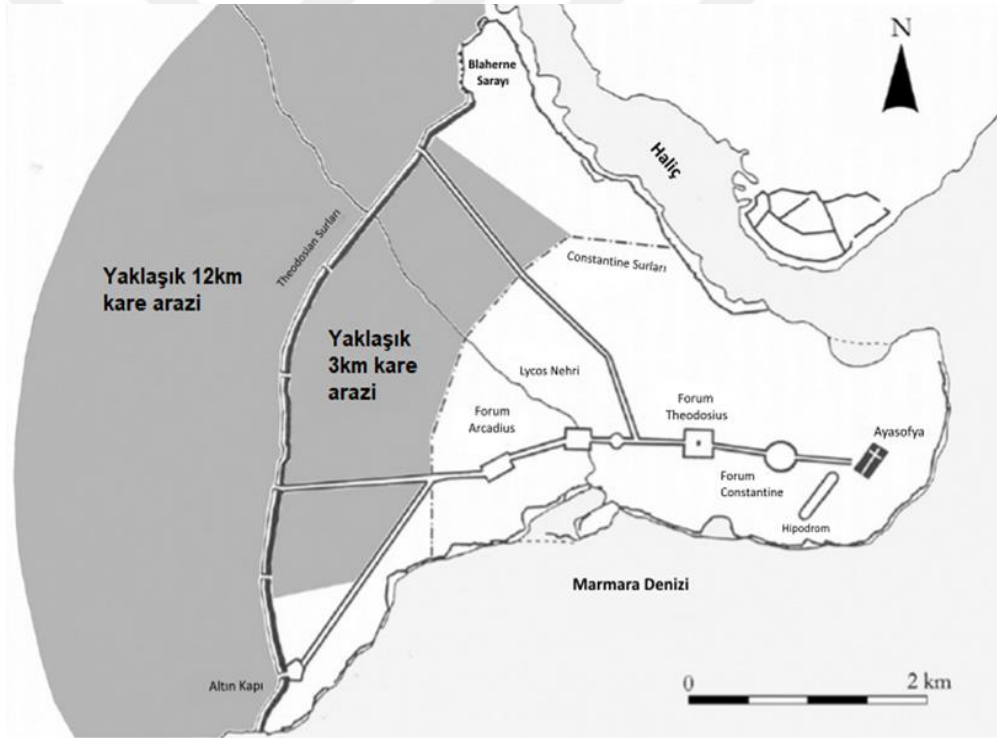
¹⁶ Vailhé, S. (1908); Constantinople; Katolik Ansiklopedi; 4. Cilt; New York: Robert APPLETON

¹⁷ Ian Morris; Social Development; Stanford Üniversitesi; Ekim 2010

¹⁸ Tertius Chandler (1987). Four Thousand Years of Urban Growth: An Historical Census; St. David's Üniversitesi Yayınları

¹⁹ Ian Morris; Social Development; Stanford Üniversitesi; Ekim 2010

bedava dağıtılmaktaydı^[20]. Senelik tedarik edilen tahılın küçük bir kısmı doğrudan tüketim amaçlı olarak değirmen ve fırınlara verilmekteyken; büyük kısmı, Nil'deki dalgalanmalardan ötürü gerçekleşebilecek düşük hasatı karşılayabilmek amacıyla ambarlarda depolanmakta idi^[21]". Bizans'ın zaman içerisinde yaşamış olduğu toprak kayıpları, Akdeniz'deki politik değişim, özellikle Afrika'da 7-8. yy'larda yaşanan Arap akınlarına bağlı olarak Constantinople'deki besin akışı büyük zarar görmüştür(S. Barthel,C. Isendahl, 2013). Kentin temel besin kaynağı ihtiyacını sağlayabilmek için, şehre yakın alanlarda tarım yapmak mecburiyeti oluşmuştur(S.Barthel, C. Isendahl, 2013). Bu sebeple, günümüzde Zeytinburnu ve Eyüp arasında şehir surlarının hemen önünde konumlanan, Bizanslılar tarafından "Philopation" olarak adlandırılan arazi besin kaynaklarının yetiştirilmesi için tarım faaliyetlerine açılmıştır.

Şekil 3.1: Constantinople'da Balıkçılık(Haliç), Tarım, Bahçe ve Çayır Alanlarını Gösterir Harita;

Kaynak: S. Barthel,C. Isendahl,2013

Yukarıdaki harita incelendiğinde karşımıza tipik bir Ortaçağ şehir planının çıktığını görebiliriz. Surlar ile koruma altına alınmış şehir ve hemen dışında

²⁰ Balicka-Witakowska, E., 2010. Constantinople in the transition from Late Antiquity to the Middle Ages; bkz. S. BARTHEL, C. ISENDAHL; Ecological Economics 86 (2013); s. 228

²¹ S. BARTHEL, C. ISENDAHL; Ecological Economics 86 (2013); s. 228

gerçekleştirilen ziraat faaliyetleri feodal Avrupa kentlerinin klasik planıdır. Avrupa'nın bugün en önemli kentlerinden bazıları; Paris, Roma, Milano(Mediolanum), Reims vs. Şekil 3.1' de gösterilen Constantinople şehir planına benzerlik göstermektedir.

Philopation olarak bilinen araziyle ilgili elimizdeki en önemli kaynak, MS 500-570 yılları arasında yaşadığı düşünülen Bizanslı bilgin Procopius'un bölgeyi tasvir ederken kullanmış olduğu; *"Servilerle dolu gür bir orman, çiçeklerle kaplı yeşil bir kır, sakın ve canlandırıcı suları ile gelip tüm sessizliğiyle dökülen bir nehir, işte o kutsal mekanın çehresine yaraşanlar bunlardı"* ifadeleridir. Philopation arazilerinin üzerinde saray eşrafının ve şehrin önde gelenlerine ait sayfiye alanlarının kurulu olduğu bilinmektedir^[22]. Bu bilgiyle birlikte, bahsi edilen arazi üzerindeki sayfiye mekanlarının bir süre sonra yerlerini zirai faaliyetlere bıraktığı düşünülmektedir. Bahsedilen bu düşünceyi; *"Consatantine'de, işlenebilir arazinin büyük çoğunluğunun mülkü elit yönetici sınıfa aitti^[23] ve; "...her ne kadar aristokrat sınıfa ait şehir bahçeleri, genellikle, ihtişamlı bahçeler ve tebaanın girmesine yasaklı alanlar olarak düşünülse de; görünen o ki, Bizans Constantine'indeki bu bahçeler, zamanla şehrin ihtiyaç duyduğu tarım alanlarına ve bostanlara dönüşmüşlerdir^[24]."* ifadeleri desteklemektedir (S.Barthel, C.Isendahl,2013). Bizans'ın ekonomik ve siyasi yönlerden güçlü olduğu dönemde kentte ücretsiz biçimde dağıtılan tahılın ülkenin güç kaybetmeye başlamasıyla yakın arazilerde üretime alınarak besin akışında yaşanabilecek kesintinin önüne geçilmiştir(S.Barthel, C.Isendahl, 2013).

Yukarıdaki harita incelendiğinde taktirde; tarihi yarımada hariç tutulmak kaydıyla Eyüp, Zeytinburnu ve Bayrampaşa' nın surlara yakın kısımlarının yerleşim tarihleri, Constantinople'ün zaman içerisinde artan ihtiyaçlarını karşılayabilmek amacıyla bahçe ve çayırardan tarım alanlarına dönüştürülmesine kadar uzanmaktadır. Bahsedilen alanların yerleşime açılmasındaki temel motivasyon kaynağının 'ekonomik endişeler' olduğu belirtilmelidir.

3.1.2. Osmanlı Dönemi (1453 - 1923)

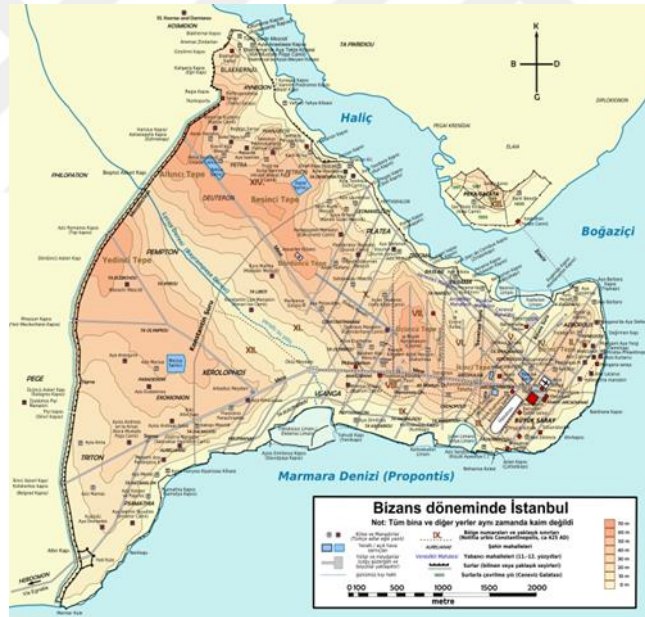
İlçe sınırları içerisinde gerçekleşen önemli tarihi olaylardan biri Osmanlı padişahlarından II. Mehmet'in (Fatih Sultan Mehmet) İstanbul'u kuşatırken otağını

²² Garden History Reference Encyclopedia; Tom TURNER, 2014 pdf edition

²³ Frankopan, P. ,2009. Land and power in the middle and later periods

²⁴ Costas N. CONSTANTINIDES; Byzantine Gardens and Horticulture in the Late Byzantine Period, 1204–1453: The Secular Sources

Bayrampaşa'ya kurmuş olmasıdır. Ord. Prof. İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI'nın çalışmasında belirttiği; “Nisanın on sekizine kadar yapılan topçu atışından, surların zayıf noktası olan pâdişâhın bulunduğu Bayrampaşa deresi tarafından birinci ve ikinci surlardan bir gedik açıldı ve buradan gece bir yürüyüş yapıldı ve dört saat sürdü; ... birinci hücum muvaffak olamadı^[25].” ifadelerden padişahın kuşatma esnasında çadırını Bayrampaşa (eski ismiyle Lycos) deresi yakınına kurduğu açıkça ifade edilmiştir. Kuşatma esnasında ilk düşen kulenin ‘Sulukule’ olduğu rivayetleriyse verilen bilgilere destek kabul edilebilir. 7 Haziran 2007 tarihinde yenilenerek bugünkü halini alan ‘Fatih Parkı’ ve buradaki Fatih Sultan Mehmet anıtının bulunduğu konum da sahip olunan bilgilerle örtüşmektedir. Anıtın hem eski Lycos(Bayrampaşa) deresinin yatağına hem de Sulukule lokasyonuna göre sahip olduğu konum kuşatma sürecinde merkez olarak kabul edilen alana işaret etmektedir.

Şekil 3.2: Bayrampaşa (Lykos) Deresi Havzası ve Ağzındaki Yenikapı (Theodosius) Limanı Kıyı Alanındaki (Marmara Denizi) Değişim Süreçleri; Levent Erel, Kadir Eriş, Sena Akçer, Demet

Bayrampaşa belediyesi ilçenin sahip olduğu bu tarihi mirası gelenekselleştirdiği organizasyonlarla kutlamakta ve hatırlamaktadır. İstanbul'un

²⁵ Türk Tarih Kurumu - Kaynak: Osmanlı, I. Cilt, Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında bir mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine kadar, Ord. Prof. İsmail HAKKI UZUNÇARŞILI, s. 467-493

fethi ve cumhuriyetin ilanı arasındaki uzun dönem Bayrampaşa ilçesinin beşeri tarihi için için yüksek önem arz etmektedir.

İlçenin gelişiminde Osmanlı İmparatorluğu'nda Vezir-i Azamlık yapmış olan Ferhat Paşa önemli diğer karakterdir. Paşa, sadrazamlık görevini 1591 - 1592 'de sekiz ay ve 1595 yılında dört ay olmak üzere iki kez icra etmiştir. Hanedanlığa, sadrazamlık görevi haricinde, değişik kademelerde hizmet etmiş biri olarak tanınmasının yanı sıra; Safevi devletiyle Osmanlı imparatorluğu arasında 1590 yılında, kendi ismiyle imzalanmış olan 'Ferhat Paşa Antlaşması' vesilesiyle (*diğer adıyla İstanbul Antlaşması*) de bilinmektedir. Bu antlaşma ile; imparatorluk doğuda en geniş sınırlarına ulaşmış; Tebriz, Karabağ, Gürcistan, Dağıstan ve Şirvan'nın Osmanlı yönetimine devredilmesinde Ferhat Paşa önemli rol oynamıştır^[26]. Bugünkü Bayrampaşa ilçe sınırları içerisinde kalan ve ilçenin Türk - İslâm kökenini oluşturan çiftliğin mülkiyetine sahip olması sebebiyle Ferhat Paşa'nın konuyla yakın ilişkisi bulunmaktadır.

Resim 3.2: Sadrazam Ferhat Paşa; **Resim Kaynağı:** Haliç Postası

Kaynak: "Ferhatpaşa Çiftliği ve tarihi kalıntılar yapılaşma tehdidi altında!" makalesinden alınmıştır.]

'Ferhat Paşa Çiftliği' olarak bilinen tarihi alan günümüzde Bayrampaşa ilçesi idari sınırları içerisinde yer almaktadır(bkz. Resim 3.3). Çalışmada ifade edildiği üzere, Ayvalıdere, Cicoz ve Lycos derelerinin varlığı dolayısıyla sahip olunan zengin su kaynakları; jeomorfolojinin tarımsal faaliyetlere engel teşkil etmemesi gibi nedenlerden ötürü bölgede çiftlik alanı tesis edilmiştir.

²⁶ YÜCEL, YAŞAR, SEVİM, A.; (1991) Türkiye tarihi Cilt III), Ankara: AKDITYKTTK Yayınları, say. 21-23, 43-44

Resim 3.3: Ferhat Paşa Çiftliği'nin 2019 Yılı Uydu Görüntüsü

Arazinin 'Has toprağı' olarak Sadrazam Ferhat Paşa mülkiyetine bırakılmış olması muhtemeldir. Ferhat Paşa çiftliğinin üzerine kurulu olduğu arazinin büyüklüğüyle ilgili olarak; "...çiftlik 6 milyon metrekare, yani 6 bin dönümlük bir alana yayılıyordu^[27]" bilgisi kabul görmektedir. Günümüz Bayrampaşa ilçesinin üzerine kurulu olduğu arazinin 9,54 milyon m² olduğu bilgisi temel alındığı takdirde; Ferhat Paşa çiftliğinin, günümüzde Bayrampaşa olarak bilinen ilçenin halihazırda 3/4' üne ev sahipliği yapmakta olduğu sonucuna varılacaktır. Çiftliğin güncel durumuyla ilgili olarak; "... Ferhatpaşa Çiftliği'nden arta kalan bir parça. ...Bugüne kalan arazi ise yaklaşık 100 bin metrekare civarında, yani 100 dönüm kadar^[28]." bilgi mevcuttur. Çiftlikten günümüze kalan araziyle alakalı verilen bilgilere ek olarak (bkz. Resim 3.3) çiftliğe ait arazinin, sınırları içerisinde geçen bir bağlantı yolu verilmesi suretiyle iki parçaya ayrıldığını, dolayısıyla 100 dönümden de az bir alanın arta kaldığı ifade edilebilir.

Ferhat Paşa' nın ölümünden sonra mülküne ait olan topraklar devlet hazinesi - aile yakınları - muhtelif şahıslar arasında bir süre el değiştirdikten sonra, 19. yy'da 'Mora Fatihî' ünvanıyla da bilinen İbrahim Turan tarafından 1886'da satın alınmıştır

²⁷ SÖNMEZ, G. ; Ferhatpaşa Çiftliği ve tarihi kalıntılar yapılaşma tehdidi altında! ;Haliç Postası, 13 Mayıs 2018, Pazar

²⁸ SÖNMEZ, G.; a.g.e.

(Sönmez, 2018). Günümüzde, arazi üzerinde bulunan konak İbrahim Turan tarafından yaptırılmış olup kendi adıyla anılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu' nun 1792 - 1918 yılları arasında sosyoekonomik, siyasi, bilim & teknoloji alanlarında yaşamış olduğu büyük sorunlar sebebiyle "Dağılma ve Yıkılış" sürecine girmesi, beraberinde imparatorluğun toprak kaybetmesine ve hanedanlık sınırlarının daralmasını getirmiştir. Özellikle Avrupa kıtası hattında yaşanan toprak kayıplarının ardından, geçmişte Balkanlar bölgesine iskan edilmiş olan Türk - Müslümanlar yaşadıkları topraklarda azınlık konumuna gelmişlerdir. Osmanlı 'yıkılış sürecini' yaşamaktayken güç kazanan etnisizme dayalı siyasi/sosyal faaliyetler Avrupa ve imparatorluk sınırlarında kendisini göstermekteydi. Osmanlı İmparatorluğu' nun toprak kaybetmesi sebebiyle siyasi çehresi değişime uğrayan Balkanlar' da ikamet etmekte olan Türk - Müslümanlar kalabalık gruplar halinde yurda dönüş yolculuğuna başlamışlardı. Rumeliden gelen göçmenlerin bir kısmı Vezir-i Azam Ferhat Paşa tarafından kurulmuş olan çiftlik arazisine iskan edilerek; *"O dönemde adı Litros olan Rum köyü ve çevresi daha sonra Balkanlardan gelen diğer göçmenlerin yerleşmesiyle Türkleşmiş ve Ferhatpaşa Çiftliği ile civardaki arazilerin bir kısmı yine bu gelen ailelere verilmişti"*^[29] ifadelerinden arazi üzerindeki beşeri faaliyetlerin gelişimini sürdürmeye devam anlaşılmaktadır.

Günümüzde Bayrampaşa olarak adlandırdığımız alanın geçmişte üstlendiği role ilişkin kanıtlar sadece yukarıda belirtilenlerle sınırlı kalmamaktadır. Bizans imparatorluğu döneminde mekân için bir çalışmada; *"...bölge, önceleri sadece çiftlik arazisi olarak kendisini göstermekte idi. İstanbul'a giden su yollarının pek çoğu bu bölgeden geçer ve şehir halkının sebze ihtiyaçları yine bu bölgeden karşılanırdı"*^[30]. bilgilerine yer verilmiştir. Özellikle Osmanlı' yla birlikte, bölgenin su kaynakları bakımından sahip olduğu zengin potansiyelin üzerinde durulduğu bir başka çalışmada; *"Bu bölgeler sulak araziler olduğu için, buralarda kuyular kazılır, sular*

²⁹ SÖNMEZ, G.; Ferhatpaşa Çiftliği ve tarihi kalıntılar yapılaşma tehdidi altında! ;Haliç Postası, 13 Mayıs 2018, Pazar

³⁰ BAYIR, Ö.; GÜNDOĞDU, R.; ÖNAL, Ebul.F; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Belge ve Fotoğraflarla Bayrampaşa; s. XXVI

çıkartılır, daha sonra da bu sular ihtiyaç sahipleri tarafından kullanılır ve başkalarına da satılabilir^[31].” ifadelerinde karşımıza çıkmaktadır.

Arazi sınırları içerisinde bulunan Cicoz ve Ayvalidere nehirlerinin yanı sıra; Constantinople’ün en mühim su kaynağı olan Lycus nehri, bugün Bayrampaşa olarak isimlendirdiğimiz ilçenin tarihinin oluşmasında en önemli pay sahipleridirler. Sadece Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan Ferhat Paşa çiftliği, Bayram Paşa çiftliği, Cicoz çiftliği, Topçular çiftliği ve Rami çiftliği bölgenin kalkınarak günümüze ulaşmasının önemli birer tarihi kayıtlarıdır. Osmanlı yönetiminin ileri gelenleri tarafından ilerleyen dönemlerde inşa edilen askeri yapılar Bayrampaşa ilçesinin gelişimine tesir eden diğer unsurlardır. *“Maltepe Hastahanesi ile Maltepe Kışlası’nın bölgenin daha sonraki yerleşim ve etkinliğine çok mühim katkılar sağladığı şüphesizdir*^[32]. ”

Günümüzde Bayrampaşa ilçesinin idari sınırları içerisinde bulunan arazinin ve çevresinin sahip olduğu bu zengin tarihi mirasın varlığını 4 madde ile ilişkilendirmek mümkündür. Bu maddeler ;

- a- Uygun iklim koşulları (rekreasyon ve ziraat faaliyetleri için),
- b- Zengin su kaynakları (özellikle Lycus nehri),
- c- Ziraat faaliyetlerine elverişli arazi,
- d- Bağlı olunan siyasi otoritenin ekonomik kaygılar dolayısıyla araziye beşeri faaliyetlere açma ihtiyacıdır.

3.1.3. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi

I. Dünya Savaşı’ yla başlayıp Kurtuluş Mücadelesi ile son bulan uzun savaş döneminin ardından, 29 Ekim 1923’ te Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş, Osmanlı Devleti’ nin siyasi varlığı hukuken ve fiilen sona ermiştir. 780.043 km²’ lik arazi üzerinde kurulan Türkiye Cumhuriyeti; egemenlik sahası içerisinde yaşayan yaklaşık 12 milyonluk nüfusu ile Asya - Avrupa kıtaları arasındaki bağlantıyı gerçekleştiren, jeopolitik önem derecesi yüksek olan bir coğrafi mekanda siyasi varlığına başlamıştır.

³¹ BAYIR, Ö.; GÜNDOĞDU,R.; ÖNAL, Ebul, F. ; Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Belge ve Fotoğraflarla Bayrampaşa; XXVI

³² BAYIR, Ö.; GÜNDOĞDU,R.; ÖNAL, Ebul F. ; a.g.e.

Günümüzde Bayrampaşa adı ile bilinen arazi Türkiye Cumhuriyeti' nin kurulmasıyla birlikte, tıpkı Osmanlı ve Bizans devletleri döneminde olduğu gibi, beşeri faaliyetlerin vuku bulduğu alanlardan biri olma özelliğini korumuştur. 1927' de yapılan ve Türkiye Cumhuriyeti' nin ilk nüfus sayımı olması sebebiyle de önem arz eden 1. Genel Nüfus Sayımları' ndan İstanbul' un 7 idari yapının (Merkez, Adalar, Üsküdar, Beyoğlu, Bakırköy, Çatalca, Şile) bir araya gelmesiyle oluşan bir kent olduğu anlaşılmaktadır. Tarihi yarımadaı sınırlarında barındıran Merkez ilçesi cumhuriyetin ilk yıllarında Fatih ve Eminönü olmak üzere iki idari yapıya bölünmüş, 1936 yılında ise Fatih ve Beyoğlu belediyelerine bağlı arazilerin birleştirilmesiyle ilçe ilan edilen Eyüpsultan belediyesi kurulmuştur. Eyüpsultan belediyesi; günümüzde, coğrafi olarak Avrupa yakasının merkezinde yer alan ve İstanbul' u meydana getiren önemli ilçelerden biri olan Bayrampaşa' nın geçmişte idari olarak bağlı bulunduğu yönetim birimi olması nedeniyle çalışmaya konu olan mekân açısından ehemmiyet arz etmektedir. Sözü edilen mekanın nüfus özelliklerinin analiz edileceği ileri bölümlerde de dikkat edileceği üzere, idari olarak Eyüpsultan ilçesine bağlı olma statüsünün 1971' e kadar devam ettiği görülmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti' nin kuruluşunu takip eden yıllarda, özellikle Balkan ülkeleri merkezli dış göçlerle, günümüzde Bayrampaşa olarak bilinen coğrafi lokasyonun nüfuslanmaya başladığı; yerleşim alanı sınırları içerisinde yaşayan insan sayısındaki artışa bağlı olarak, 1950' de statü değişimi yaşandığı görülecektir. 11 Ağustos 1950 tarihli, 7580 sayılı Resmi Gazete'de İçişleri Bakanlığı'nın yayımlamış olduğu idari genelgeyle; *"İstanbul İli Eyüp İlçesi Rami Bucağının Topçular Mahallesine idareten bağlı ve belediye sınırının dışında Maltepe mevkiinde yerleşmiş bulunan topluluk (Sağmalcılar) adıyla.."* bir köy kurulması kararı alınmış ve bölgeyle Sağmalcılar ismi ilk kez resmi kayıtlardaki yerini almıştır.

İstanbul Vilâyeti — Province d'Istanbul
Kaza, Nahiye ve Muhtarlıklar itibarıyla Nüfus sayısı
Population par districts, Communes et villages

1955

Mevkiler Localités	Nüfus — Population			Mevkiler Localités	Nüfus — Population		
	Toplam Total	Erkek Hommes	Kadın Femmes		Toplam Total	Erkek Hommes	Kadın Femmes
8 — Haraççı	421	267	204	12 — Üsküdar			
9 — İmrahor	508	249	259	Şehir	88087	48416	39671
10 — Küçükköy	12604	6831	5773	Beylerbeyi Nahiyesi	+	+	+
11 — Sağmalcılar	4932	3930	1002	Kısıklı Nahiyesi (N.M.)	+	+	+
Toplam - Total	21685	13134	8551	1 — Alevdar	1895	1588	307
Nahiye ve Köyler Top.	38864	23256	15606	2 — Aşağı Dudullu	262	142	120
Eyüp Kazası Toplamı	90996	53824	37172	3 — Çekmece	486	296	190

Şekil 3.3: Sağmalcılar'ın Köy Olarak Resmi Kayıtlara Alındığı 1955 Genel Nüfus Sayımı

Araziye ait topraklarda uzun yıllar boyunca bostancılık - hayvancılık faaliyetlerinin yapılmış olması; “1927’ de Bulgaristan’ın Filibe şehrinden göç eden ve yöreye ilk yerleşen göçmen grubuna tarım ve hayvancılık amacıyla tahsis...”^[33] edilmesi; “İstanbul’un günlük sebze ve süt ihtiyacının bir kısmını...”^[34] karşılaması gibi beşeri özelliklerinden ötürü ‘Sağmalcılar’ adı uygun görülmüştür^[35]. Şekil 3.3 ‘de yer alan belge incelendiğinde; 1955 yılında, ilk defa genel sayımlara ‘Sağmalcılar’ olarak katılan yerleşim alanının, 3930 erkek ve 1002 kadından oluşan nüfusuyla kayıt altına alındığı görülecektir.

Balkan göçlerinin yanı sıra, cumhuriyetin ilanından sonra uygulamaya konulan pronatalist uygulamalar; 1950 yılında iktidar olan Demokrat Parti’ nin sanayi ve şehirleşme hareketlerini artırmaya yönelik politikaları ve bunlara bağlı tetiklenen ‘kırdan kente göç hareketleri’ İstanbul’ un, ve dolayısıyla Sağmalcılar’ ın, nüfusunu artırmıştır. İlave olarak, 1956 - 1957 yıllarında yapılan Vatan ve Millet caddelerinin inşaatı sırasında bazı vatandaşların evlerinin istimlake uğraması sonucu Sağmalcılar’ a yönelmesi; kurulan sanayi siteleriyle birlikte bölgedeki beşeri faaliyetlerin yoğunlaşması Sağmalcılar nüfusunun artırmasında belirleyici rol oynamıştır. 1971 yılında Sağmalcılar’ da etkili olan ‘Kolera’ salgını nedeniyle isim değişikliğine gidilmiş, yerleşim merkezi ‘Bayrampaşa’ olarak anılmaya başlanmıştır.

³³ BAYIR, Ö.; GÜNDOĞDU, R.; ÖNAL, Ebul, F. ; Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Belge ve Fotoğraflarla Bayrampaşa; XXIII

³⁴ BAYIR, Ö.; GÜNDOĞDU, R.; ÖNAL, Ebul F.; a.g.e.

³⁵ BAYIR, Ö.; GÜNDOĞDU, R.; ÖNAL, Ebul F.; a.g.e.

3.2. Nüfus Özellikleri

29 Ekim 1923' te cumhuriyetin resmen ilan edilmesi Osmanlı hanedanının hukuki ve fiili varlığının resmi olarak son bulmasının yanı sıra; eskiden imparatorluk toprakları olarak anılan mekânda yaşayan nüfusun idaresinin yeni rejime geçmesi anlamına da gelmektedir. 15. - 16. yüzyıllarda idari sınırları üç kıtaya yayılmış imparatorluktan kalan, uzun süren siyasi çaba ve askeri mücadeleler sonunda kurtarılmış topraklar üzerinde, Türkiye Cumhuriyeti' nin hâkimiyet ve anlayışı tahsis edilmiştir.

Yukarıda da değinildiği üzere; siyasi gücünün zirvesinde olduğu dönemde 20 milyon km²' nin üzerinde bir sahaya nüfuzunu yayan imparatorluğun mirasçısı olarak, jeopolitik kıymeti yüksek olan mekânda; farklı kaynaklarda farklı rakamlar belirtilmekle birlikte, 9 - 11 milyon seviyesindeki nüfusuyla cumhuriyet varlığı tahsis edilmiştir. Bu kaynaklara en güvenilir örnek olarak Gazi Mustafa Kemal' in İzmir' deki bir konuşmada kullanmış olduğu; *“Hakikaten memleketin nüfusu şayanı teessüs bir derecededir. Efendiler bu memleket Almanya'nın iki katıdır. Almanya'da 70 milyon nüfus vardır. Zannedirim ki bütün Anadolu halkı 8 milyonu geçmez”*^[36] (SEMİZ, 2010; s. 429) ifadeleridir. Gazi Mustafa Kemal' in vermiş olduğu bilgiyi test etmek mümkündür(bkz.Tablo 3.1.).

Tablo 3.1: Yıllara Göre İmparatorluk Toplam Nüfusu

	1897	1906/07	1914
Anadolu*	12.490.370	13.880.264	15.360.195
*Verilere İstanbul nüfusu dâhil edilmiştir.			

Kaynak: Prof. Dr. S. MUTLU; LATE OTTOMAN POPULATION AND ITS ETHNIC DISTRIBUTION; Nüfusbilim Dergisi; 2003, 25, s.11

Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere; 1897 - 1914 yılları arasında Osmanlı imparatorluğu hâkimiyeti altındaki topraklarda yaşayan insan sayısı sürekli artış göstermiştir. Tablodaki son tarih olan 1914 - 1918 yılları arasında yaşanan I. Dünya Savaşı' nın yol açtığı çatışma ortamının neden olduğu askeri/sivil can kayıpları; savaşın süresinin uzamasına bağlı temel ihtiyaç kaynaklarına ve sağlık hizmetlerine ulaşmada karşılaşılan zorluklar, nüfusun Mustafa Kemal' in belirtmiş olduğu seviyeye düşmesinde rol oynayan faktörlerdir. Kaynaklara göre değişmekle birlikte,

³⁶ ARI, İ. ; Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, TTK yayımları. ,Ankara 1982, s., 53-54

I. Dünya Savaşı' nda Osmanlı İmparatorluğu' nun sadece asker kaybının 975.000^{[37][38]} kişi olduğu düşünülmektedir. Savaş dönemi sivil kayıpların ise 3 - 4 milyon^{[39][40]} seviyesinde gerçekleştiği kabul edilecek olduğu taktirde; I. Dünya Savaşı' nın Osmanlı İmparatorluğu nüfusuna etkisi en az 4 milyon kişi olarak hesaplanabilir. Bu rakamlara ek olarak 1919 - 1923 yılları arasında gerçekleşen Milli Mücadele yıllarında verilmiş olan kayıpların da eklenmesiyle Gazi Mustafa Kemal' in Anadolu topraklarındaki nüfus için ifade ettiği rakamlara ulaşmak mümkün olacaktır.

Diğer taraftan, 1914 yılında İstanbul nüfusu 909.978(bkz. Tablo 3.2.) olarak belirlenirken; bu rakamın 1923' te 600.000 - 700.000 kişi seviyesinde olduğu kabul edildiği taktirde -savaş dönemlerinde başkente giriş ve çıkışların Osmanlı hükümeti ve işgalci kuvvetler tarafından sıkı denetlenmesine bağlı olarak milli mücadeleye katılımın nispi sınırlanması- ; cumhuriyetin kurulduğu yılda ülke nüfusu kabaca 10 - 11 milyon seviyesinde olduğu belirtilebilir.

Tablo 3.2: Yıllara Göre İmparatorluk Dönemi İstanbul Nüfusu

	1897	1906/07	1914
İstanbul	991.788	864.662	909.978

Kaynak: Prof. Dr. S. MUTLU; LATE OTTOMAN POPULATION AND ITS ETHNIC DISTRIBUTION; Nüfusbilim Dergisi; 2003, 25, s.11

Sonuç olarak; 1951 yılında İstanbul' un Eyüp ilçesine bağlı bir köy olarak kurulan Sağmalcılar; toplam nüfusu 10 - 11 milyon olan Türkiye Cumhuriyeti' nin en önemli kentlerinden biri olan ve idari sınırları içerisinde 600.000 - 700.000 kişi barındıran İstanbul' a bağlı bir 'yerleşim alanı' olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1 TOPLAM NÜFUS

3.2.1.1. 1927 - 1950 Dönemi Nüfusu

Cumhuriyet' in ilanından sonra kurulan hükümetin en önemli amacı, tabii olarak, ülkenin siyasi varlığının sürdürülmesi olmuştur. Bu amacı gerçekleştirebilmek

³⁷ University of Wisconsin Oshkosh; World War One: Casualty and Death Tables

³⁸ ABD Savunma Bakanlığı, 24 Şubat; <https://www.britannica.com/event/World-War-I/Killed-wounded-and-missing>

³⁹ Gregory, Adrian; "Imperial Capitals at War: A Comparative Perspective". The London Journal. 2016; s.219-232: *Wikipedi.org' dan alınmıştır.*

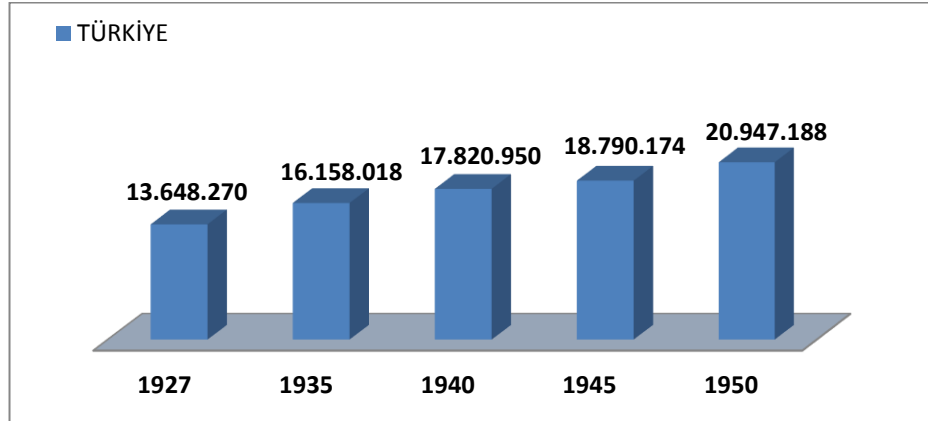
⁴⁰ BBC World Service; BBC; 2014; "Six unexpected WW1 battlegrounds": *Wikipedi.org' dan alınmıştır.*

için siyasi, sosyokültürel, ekonomik yasa tasarıları meclise sunularak uygulamaya konulmuştur. Ülkenin refah düzeyini yükseltmek, 'muasır medeniyetler seviyesi ve ötesine ulaşmak' gayesini gerçekleştirebilmek nitelik ve nicelik açısından yeterli 'işgücü' kaynağına sahip olmak şartını beraberinde getirmekteydi.

Uzun süren ve peş peşe yaşanan savaşlar, toprak kayıplarına bağlı idari sınırlardaki değişimler; imparatorluğun sanayide çağdaşı olan ülkelerin gerisinde kalması; eğitim ve sağlık alanında yaşanan sorunlar ülke nüfusunun hem nicelik hem de niteliksel özellikleri üzerinde belirleyici olmuştur. Kurulan yeni rejim ve M. Kemal, bir ülkenin demografik özelliklerinin anlaşılmasının; sorunların tespit edilerek bilimsel yöntemlerle gerekli önlemlerin alınmasının önemini şu ifadelerle vurgulamıştır; *"Efendiler! Nüfus meselesi bir memleketin en önemli hayatı konularındandır. İdari, askerî, malî ve ekonomik konularda ülke nüfusunun gerçek sayısını bilmek ne kadar gerekli ise her yıl yapılacak istatistiklerle nüfusun artma ve azalma oranı anlaşılmalıdır... Bunun için yeniden nüfus sayımı yapılmasına çok acele ve kaçınılmaz bir gereklilik vardır⁴¹."*(SEMİZ, 2010; s. 429). Siyasi, sosyal ve ekonomik çeşitli nedenler dolayısıyla nüfusta meydana gelen niceliksel ve niteliksel sorunlara çözüm önerileri getirilmiş, 1927 yılında ilk Genel Nüfus Sayımı gerçekleştirilmiş; 'Pronatalist' (nüfusun artışı teşvik edici) devlet politikaları uygulamaya alınmıştır. Ülkenin işgücü potansiyelini artırmak; genç ve dinamik ulus yapısını oluşturmak için nüfusun artışı teşvik edilmiştir. Bu teşviklere örnek olarak; 18 Mart 1926 tarihli, 788 sayılı Memurin Kararnamesi' ne binaen, devlet memuru görevini icra eden şahısların çocuklarının -görevde bulundukları süre göz önünde bulundurulmak suretiyle- eğitim masraflarının belirli oranlarda devlet tarafından karşılanması gösterilebilir (SEMİZ, 2010; s. 429).

Ülke genelinde nüfus artışı sağlamak amacıyla evliliğin ve çocuk sahibi olmanın teşvik edilmesi; sağlık ağının genişletilmesi; doğum kontrol yöntemlerine kısıtlama getirilmesi gibi pronatalist uygulamalar ile I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinin ülke nüfusu üzerindeki olumsuz etkileri giderilmeye çalışılmıştır. Uygulamaya alınan 'nüfusu artırıcı' politikaların başarılı olduğu sonucu her beş yılda bir defa tekrarlanan 'Genel Nüfus Sayımlarının' sonuçlarından çıkarılmaktadır.

⁴¹ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, C. I, Atatürk Araştırma Merkezi yayımları. Ankara 1989, s., 305

Grafik 3.1: 1927 - 1950 Türkiye toplam nüfusu

1923 yılında ülke yekûn 'tahmini' nüfusuna ilişkin 10 - 11 milyon rakamları söz konusu iken; ilk resmi nüfus sayımının yapıldığı 1927' de 13.648.270 kişinin; 1940' ta 17.820.950 ve 1950' de ise 24.064.763 kişinin sayılması uygulamada olan pronatalist politikaların başarılı sonuçlandığını kanıtlamaktadır. Kısaca, 1927 - 1950 yılları arasında toplam nüfusa 7.298.918 kişi eklenmiş; Türkiye nüfusu her yıl ortalama 317.344 kişi büyümüştür.

Tablo 3.3: Türkiye 1927 - 1950 Yılları Arası Yıllık Artış Oranları Tablosu

YILLAR	SAYIMLAR ARASI YILLIK ARTIŞ ORANI	YILLAR	SAYIMLAR ARASI YILLIK ARTIŞ ORANI
1927	13.648.270	1940	17.820.950
1928	%21,1	1941	%10,59
1929		1942	
1930		1943	
1931		1944	
1932		1945	18.790.174
1933		1946	%21,73
1934		1947	
1935	16.158.018	1948	
1936	%19,59 (1)	1949	
1937		1950	20.947.188
1938			
1939			
1940	17.820.950		

*Kaynak: 1970 GNS, TÜİK İstatistikleri
(1) 1939' da anavatana katılan Hatay nüfusu dahildir.

Tablo 3.3' ten görüleceği üzere; ülke genelinde nüfusun artış eğilimi içerisinde olduğu; artış 1945 - 1950 arasında %21,73' le en yüksek; 1940 - 1945 yılları arasında %10,59 ile en düşük seviyede gerçekleşmiştir. Sayımlar arası nüfusun artış oranlarında kayıt edilen en düşük seviyenin 1940 - 1945 yılları arasında gerçekleşmesinin nedeni; bahsi geçen dönemde II. Dünya Savaşı' nın yaşanmasıdır.

Tablo 3.4: 1927 - 1950 İstanbul Nüfusu

	1927	1935	1940	1945	1950
İSTANBUL	806.863	883.599	991.237	1.078.399	1.179.666

Kaynak: 1927 - 1955 Genel Nüfus Sayımları Resmi Sonuçları; TÜİK

1927' de yapılan ilk nüfus sayımı incelendiğinde; yeni rejimin toplam sınırları içerisinde 13.649.945 kişi sayılmıştır. Sadece İstanbul' da 806.860 kişi kayıt altına alınmıştır. Bu sayımlarda dikkati çekici en önemli unsur; dönemin İstanbul' unun 7 belediyeye bölünmüş olmasıdır. Bu belediyeler; Merkez, Adalar, Üsküdar, Beyoğlu, Bakırköy, Çatalca ve Şile'dir.

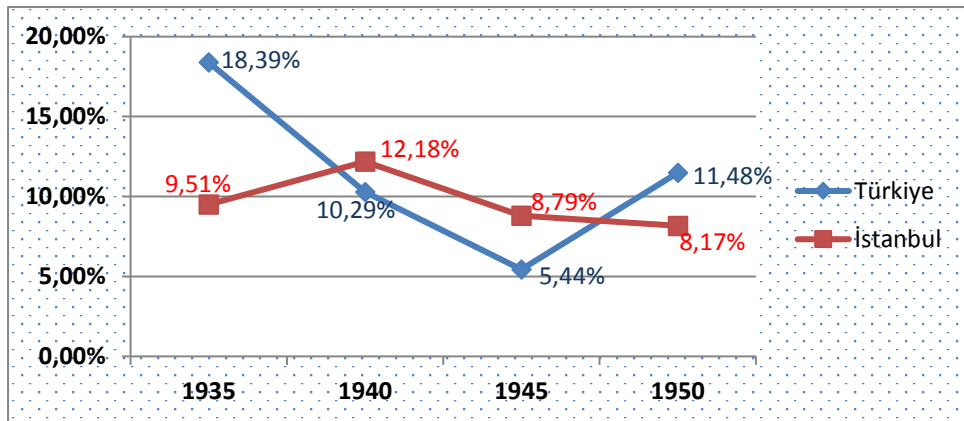
1935 yılında gerçekleştirilen ikinci genel sayım sonuçları İstanbul için kıymet arz etmektedir. Sonuçlar incelendiğinde İstanbul, nüfusunu bir önceki sayıma göre 76.739 kişi artırmakla kalmayarak, aynı zamanda, kenti oluşturan ilçe merkezi sayısında da artış yaşandığı görülecektir. 1927 yılında 7 ilçenin birleşimiyle meydana gelen İstanbul' un, 1935' e gelindiğinde belediye sayısının 15' e yükseldiği görülecektir. Adalar, Bakırköy, Beyoğlu, Çatalca, Üsküdar ve Şile merkezlerine ek olarak; Beşiktaş, Beykoz, Eminönü, Fatih, Kadıköy, Kartal, Sarıyer, Silivri ve Yalova ilçeleri İstanbul' u oluşturan merkezler bütününe dahil olmuştur. Dikkat edileceği üzere fesih edilen Merkez ilçesinin yerine Fatih ve Eminönü ilçe teşkilatları oluşturulmuştur. 1940'ta yapılan üçüncü genel sayımda nüfusun artış eğilimini sürdürdüğü ve 991.237 seviyesine yükseldiği görülecektir. İlave olarak, İstanbul idari teşkilatına Eyüpsultan belediyesi dahil edilmiş, böylece 1940 ve 1945 yıllarında İstanbul' u oluşturan belediyelerin sayısı 16' ya yükselmiştir. 1945 sayımlarında cumhuriyet tarihinde ilk defa 1 milyon barajını geçen İstanbul nüfusu; 1950' de 1.179.666 seviyesine yükselmiştir. 1927 - 50 yıllarında İstanbul nüfusunun yüzdelik değişimi %46.2 seviyesinde gerçekleşmiştir(bkz. Tablo 3.5 ve Grafik 3.2)..

Tablo 3.5: 1927 - 1950 İstanbul İlçelerine Ait Toplam Nüfus İstatistikleri

İLÇELER	1927	1935	1940	1945	1950
Merkez	261.504	-	-	-	-
Adalar	11.691	16.814	13.325	14.053	15.446
Bakırköy	20.441	28.377	33.532	40.595	41.607
Beşiktaş	-	55.007	59.422	63.611	72.338
Beykoz	-	21.308	41.492	32.813	36.755
Beyoğlu	294.025	235.051	247.252	257.091	281.744
Eminönü	-	100.933	105.683	111.064	120.861
Eyüp	-	-	34.934	43.009	44.367
Fatih	-	172.902	160.589	181.025	245.298
Kadıköy	-	57.542	57.901	66.680	77.870
Sarıyer	-	24.266	32.512	29.984	31.610
Üsküdar	155.092	57.071	54.969	63.795	72.619
Çatalca	50.612	42.218	71.393	88.894	48.378
Kartal	-	17.379	17.951	21.395	24.112
Silivri	-	22.790	24.583	26.426	28.191
Şile	13.495	15.101	18.621	17.688	16.219
Yalova	-	16.840	17.078	20.276	22.251
TOPLAM	806.863	883.599	991.237	1.078.399	1.179.666

Kaynak: 1927 - 1950 Genel Nüfus Sayım İstatistikleri; TÜİK

Tablo 3.5' te yer alan veriler incelendiğinde; Türkiye ve İstanbul' un nüfusunda, genel sayımların yapıldığı tüm tarihlere ait istatistiklerde, niceliksel herhangi bir düşüşün yaşanmadığı; tam aksine değişen oranlarda her yıl artışın gerçekleştiği görülmektedir. Bu sonuç, daha önceden de belirtildiği üzere, ülke yönetiminin benimsemiş olduğu 'Pronatalist' politikalarla açıklanabilir.

Grafik 3.2: Yıllara Göre Türkiye-İstanbul Nüfusunun Yüzdelerik Değişimi Oranları

Grafik 3.2 ise; önceki paragrafta ileri sürülen bilgi ve verileri destekleyebilmek amacıyla hazırlanmıştır. Belirtildiği üzere; 1927 - 1950 yılları arasında Türkiye ve İstanbul nüfusunun niceliksel durumunu ifade eden tablo, ülkedeki toplam insan sayısında herhangi bir azalmanın gerçekleşmediğine işaret etse de; ardışık yıllarda yapılan nüfus sayımlarının kendi arasında kıyaslanmasıyla elde edilen 'nüfusun yüzdelsel büyüme oranı' önem arz etmektedir. Grafik 3.2' den görüleceği üzere; ülkenin kurulmasının ardından hükümetin siyasi ve ekonomik hedeflerine ulaşmak için en önemli ihtiyaçlardan biri olarak belirlediği 'işgücü' kaynağını sağlamak amacıyla uygulamaya başladığı pronatalist yöntemler sonucu ülke genelinde nüfus 'artış eğilimine' girmiştir. Türkiye' nin ekonomik olarak en önemli kenti pozisyonunda olan İstanbul' un da, tabii olarak, aynı eğilimi sergilediği yine Grafik 3.2' de görülmektedir. Türkiye ve İstanbul' a ait veriler arasında rakamsal farklılık gözlemlenmek mümkün olmakla beraber; ortak payda, nüfusun her sayımda büyümesidir. Türkiye nüfusunun yüzdelsel değişim oranı 1935 - 1945 arası dönemde; İstanbul' un ise 1940 - 1950 yılları arasında düşüş sergilemiş; buna rağmen nüfus büyüme eğilimini sürdürmeye devam etmiştir. Daha önce de belirtildiği üzere; nüfusun sergilemiş olduğu düşüş eğiliminin temelinde II. Dünya Savaşı' na bağlı oluşan sosyal, siyasi ve ekonomik tedirginlik ortamı etkilidir. Savaşın dünya genelinde yaratmış olduğu olumsuz siyasi ve ekonomik çehre; Türkiye Cumhuriyeti hükümetinin, savaşa fiilen girilmemesine rağmen, 'savaş ihtimalini' gözeterek teyakkuz haline geçmesi nüfusun değişim oranında etkisini göstermiştir.

1927 - 1950 yıllarına ait demografik veriler incelenirken dikkat edilmesi gereken önemli noktalardan bir diğeri de cinsiyetlerin toplam nüfus içerisindeki paylarının değişimidir. I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele yıllarında etkili olan savaşlar, kadın nüfusu üzerinde olduğu kadar, ülkedeki erkek nüfusun oranı hususunda da etkili olmuştur. Cumhuriyetin ilanı sonrası uygulamaya alınan pronatalist uygulamaların ortaya çıkan bu olumsuzlukları tedavi amacı taşıdığını hatırlatmak uygun olacaktır.

Tablo 3.6: 1927 - 1950 Yılları Cinsiyetlere Göre Nüfus

	1927	1935	1940	1945	1950*
KADIN	7.084.391	8.221.248	8.922.038	9.343.594	10.374.631
ERKEK	6.563.879	7.936.770	8.898.912	9.446.580	10.572.557
TOPLAM	13.648.270	16.158.018	17.820.950	18.790.174	20.947.188

Kaynak: Aktaran: Arş.Gör. M. YÜCEŞAHİN; Türkiye' de İllere Göre Cinsiyet Oranları; 1950 yılı cinsiyet verileri 1945 ve 1955 yılı cinsiyet oranlarından tahmin edilmiştir.

Tablo 3.6' da görüleceği üzere; 1927, 1935, 1940 yıllarında kadınlar toplam nüfus içerisinde çoğunluğu oluşturmaktadır. 1945 ve 1950 yıllarında ise erkeğin toplam nüfus içerisinde çoğunluğu oluşturduğu görülebilir. 1927 - 1950 yılları arasında cinsiyetlerin ülke toplam nüfusu içerisinde oranlarının belirtilmesi Türkiye Cumhuriyeti' nin erken dönemlerinde gerçekleşmiş olan demografik devinimi daha açık gösterecektir(bkz. Tablo 3.7).

Tablo 3.7: 1927-1950 Yılları Cinsiyetlerin Toplam Nüfus İçerisindeki Oranları

	1927	1935	1940	1945	1950*
KADIN	%51,9	%50,9	%50,1	%49,7	%49,5
ERKEK	%48,1	%49,1	%49,9	%50,3	%50,5

Kaynak: Aktaran: Arş.Gör. M. YÜCEŞAHİN; Türkiye' de İllere Göre Cinsiyet Oranları; 1950 yılı cinsiyet verileri 1945 ve 1955 yılı cinsiyet oranlarından tahmin edilmiştir.

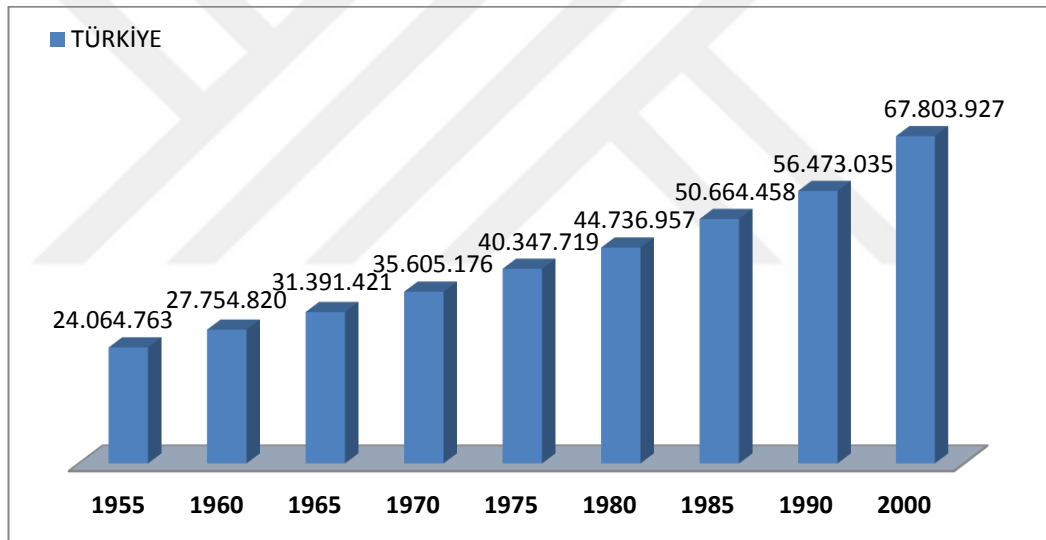
Tablo 3.7' de belirtildiği üzere; 1927 - 1940 yılları arasında ülke nüfusu içerisinde baskın olan cinsiyet 'kadın' olarak karşımıza çıkmaktadır. %51,9 - %50,1 oranlarıyla erkek cinsiyeti karşısında niceliksel üstünlüğü oluşturan kadın; 1945' te ilk defa olmak üzere, 1945 - 1950 yıllarında niceliksel çoğunluğu 'erkeğe' devretmiştir.

3.2.1.2. 1950 - 2000 Dönemi Nüfusu

Ülkelerin demografik yapılarının devinimleri, elbette ki var olan siyasi yapı ve bu yapının uygulamaya koymuş olduğu politikalarla sıkı ilişki içerisinde. İdari mekanizmanın ideolojik tavrı sosyokültürel ve ekonomik hayatı yoğun olarak etkilemektedir. 1950 yılına kadar ülkeyi yönetme yetkisini elinde bulunduran Cumhuriyet Halk Fırkası, bu tarihte yapılan genel seçimlerle, halkın oylarının çoğunluğunu alan Demokrat Parti' ye hükümet kurma yetkisini devretmiştir. Türkiye siyasetinde gerçekleşen bu önemli değişimin, mikro ölçekte, çalışmanın odak

noktası olan Bayrampaşa' ya; idari olarak bağlı olduğu İstanbul' a ve yekûn ülke nüfusu üzerindeki yansımalarını analiz etmek mümkündür.

Ülkenin kuruluşuyla birlikte uygulamaya alınan 'pronatalist' politikalar 1963 yılına kadar etkinliğini korumuştur. Ekonomide Demokrat Parti' nin 'liberal' tutumu; yeni hükümetin ülkenin şehirleşme ve sanayileşme hızını artırma çabası; iç - dış göçler nüfusun artışı hususunda pozitif etkiye bulunmuşlardır. 1963' te uygulamaya alınan ilk Beş Yıllık Kalkınma Planı' nında 'aile planlaması' ve 'doğum kontrolü' gibi konulara ilk kez dikkat çekilirken; takip eden yıllarda uygulanan planlarda da bu konuya vurguda bulunulması ve değişen bilimsel & teknolojik ilerlemelere bağlı olarak değişen 'nüfus algısı' ülkenin 'nüfus artışı konusundaki fikrini değiştirmesi' olarak yorumlanabilir.

Grafik 3.3: 1955 - 2000 Türkiye Toplam Nüfusu

Grafik 3.3' te görüleceği üzere; 1955 - 2000 döneminde Türkiye toplam nüfusu her yıl artmıştır. 1955' te 24.064.763 olan ülke yekûn nüfusu 2000' e gelindiğinde 67.803.927' ye yükselmiştir. Kısaca; 1955 - 2000 döneminde, 45 yılda, ülke nüfusu 43.739.164 kişi büyümüştür.

Tablo 3.8: 1955 - 2000 İstanbul Nüfusu

	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
İSTANBUL	1.533.822	1.882.092	2.293.823	3.019.032	3.904.588	4.741.890	5.842.985	7.309.190	10.018.735

Kaynak: 1955 - 2000 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK Resmi İstatistikleri

Tablo 3.8’ deki verilerden hareketle; 1955 - 2000 yılları arasında Türkiye genelinde gözlemlenen nüfustaki büyüme hareketi İstanbul ölçeğinde de vuku bulmuştur. 1955’ te 1.533.822 kişiden oluşan İstanbul nüfusu, 2000’ de 10.018.735 seviyesine yükselmiştir. Özetle, İstanbul nüfusuna 45 yıl içerisinde 8.484.913 kişi eklenmiştir. İstatistiksel olarak, her yıl İstanbul nüfusu 188.553 kişi büyümüştür. Grafik 3.3 ve Tablo 3.8’ de ifade edilen büyüme eğilimine gerçekleştirilen genel nüfus sayımlarında da dikkat çekilmiştir. İstanbul özelinde ve Türkiye ölçeğinde nüfusun yıllık artış oranlarını Tablo 3.9’ dan görmek mümkündür.

Tablo 3.9: 1955 - 2000 Yıllık Nüfus Artış Hızı

	1955-60	1960-65	1965-70	1970-75	1975-80	1980-85	1985-90	1990-00
TÜRKİYE	%28,53	%24,63	%25,19	%25,01	%20,65	%24,88	%21,71	%18,28
İSTANBUL	%40,92	%39,57	%54,94	%51,44	%38,86	%41,76	%44,78	%33,09

Kaynak: 1955 - 2000 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK Resmi İstatistikleri

Türkiye ve İstanbul’ a ait nüfus artış hızı verilerinde 1960 - 65 ile 1975 - 80 dönemleri dikkat çekicidir. Türkiye’ de nüfusun artış hızı 1955 - 60 döneminde ülke tarihindeki en yüksek düzey olan %28,53 seviyesinde gerçekleşirken; bir sonraki dönemde, 1960 - 65’ te, bu oran %24,63 seviyesine gerilemiştir. İstanbul’ daki dönemsel veriler incelendiğinde artış hızının ülkedeki ‘eğilime’ paralel bir gelişim göstererek 1955 - 60 döneminde %40,92 olarak gerçekleşirken; 1960 - 65’ te artış hızının %39,57’ ye gerilediği görülecektir. 1960 - 65 yılında gerçekleşen ‘oransal düşüş’ ülkenin içerisinden geçmiş olduğu siyasi ve sosyoekonomik süreçlerle açıklamak mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde gerçekleşen ilk ‘Askeri Darbe’ hareketinin gerçekleşmesi; ekonomik kalkınma modeli olarak Demokrat Parti’ nin belirlediği ‘Liberal’ yöntemlerin terk edilmesi gibi sebepler ortaya çıkan tabloyu kısaca izah edebilir.

1970 - 80 yılları arasında nüfus artış hızı istatistiklerinde gözlemlenen ‘düşüş eğilimi’ yine dikkat çekmektedir. Türkiye siyasi tarihinde ikinci kez, 1980’ de gerçekleşen ‘Askeri Darbenin’ öncesinde nüfus artış hızında fark edilir düşüşün yaşandığı görülecektir. 1970 - 75 döneminde nüfus artış hızı Türkiye genelinde

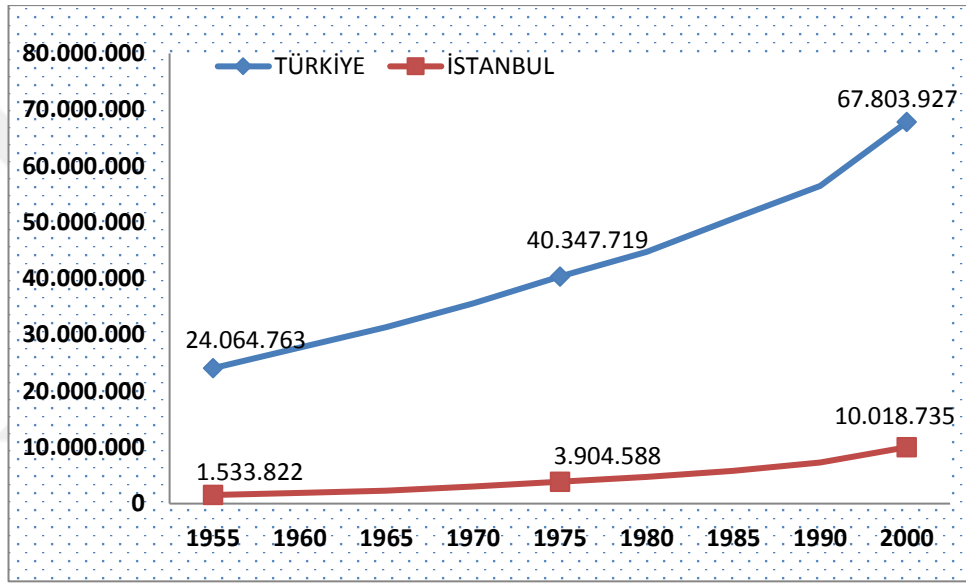
%0,18 azalarak %25.01' e; İstanbul' da ise %3,50 oranında azalarak %51.44 seviyesine gerilemiştir. 1975 - 80 dönemine artış hızındaki 'düşüş eğiliminin' devam ettiği yine Tablo 3.10' daki verilerden anlaşılmaktadır. Bu dönemde nüfusun artış hızı Türkiye genelinde %4,36 azalarak %20.65; İstanbul' da %12,58 oranında azalarak %38.86 olarak gerçekleşmiştir. Askeri ihtilalin gerçekleştiği dönemi kapsayan 1980 - 85 dönemindeyse nüfus artış hızının tekrar yükseliş eğilimine girdiği anlaşılmaktadır. Nüfusun artış hızında gerçekleşen bu dalgalı yapının temelinde; askeri ihtilal öncesi oluşan olumsuz ortamın ülke genelinde nüfus artışına ket vurduğu savunulabilir.

Tablo 3.10: 1955 - 2000 İstanbul İlçe Nüfusları

	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
Adalar	16.564	19.834	15219	17.600	13.171	18.232	14.785	19.413	17.760
Avcılar	-	-	-	-	-	-	-	-	233.749
Bağcılar	-	-	-	-	-	-	-	-	556.519
Bahçelievler	-	-	-	-	-	-	-	-	478.623
Bakırköy	107.287	102.617	168694	341.743	568.799	882.505	1.238.342	1.328.276	208.398
Bayrampaşa	-	-	-	-	-	-	-	212.570	246.006
Beşiktaş	84.698	93.647	107442	136.105	174.931	188.117	204.911	192.210	190.813
Beykoz	48.832	58.317	67758	76.385	92.767	114.812	136.063	163.786	210.832
Beyoğlu	208.158	216.425	218985	225.850	230.532	223.360	245.999	229.000	231.900
Eminönü	146.896	134.852	137849	136.997	122.885	93.324	93.383	83.444	55.635
Esenler	-	-	-	-	-	-	-	-	380.709
Eyüp	90.996	180.011	168417	238.831	297.218	331.507	377.187	211.986	255.912
Fatih	286.733	300.594	344602	417.662	504.127	474.578	497.459	462.464	403.508
Gaziosmanpaşa	-	-	89538	125.667	160.949	219.026	289.841	393.667	752.389
Güngören	-	-	-	-	-	-	-	-	272.950
Kadıköy	102.926	131.328	166425	241.593	362.578	468.217	577.863	648.282	663.299
Kağıthane	-	-	-	-	-	-	-	269.042	345.239
Kartal	41.351	68.462	97803	168.822	287.105	413.839	572.546	611.532	407.865
Küçükçekmece	-	-	-	-	-	-	-	479.419	594.524
Maltepe	-	-	-	-	-	-	-	-	355.384
Pendik	-	-	-	-	-	-	-	295.651	389.657
Sarıyer	40.012	48.990	52445	67.902	85.262	117.659	147.503	171.872	242.543
Şişli	125.554	181.402	268143	365.621	440.572	467.685	526.526	250.478	270.674
Tuzla	-	-	-	-	-	-	-	-	123.225
Ümraniye	-	-	-	-	-	-	-	301.257	605.855
Üsküdar	98.228	111.821	135056	171.267	254.895	366.186	490.185	395.623	495.118
Zeytinburnu	-	88.341	102874	117.905	123.548	124.543	147.849	165.679	247.669
Büyüçekmece	-	-	-	-	-	-	-	142.910	384.089
Çatalca	63.334	60.944	62005	69.523	71.459	89.057	117.380	64.241	81.589
Silivri	28.588	33.231	35380	37.443	40.106	53.032	55.625	77.599	108.155
Sultanbeyli	-	-	-	-	-	-	-	-	175.700
Şile	16.994	18.175	18098	19.427	18.648	20.424	19.310	25.372	32.447
Yalova	26.671	33.101	37090	42.689	55.036	75.787	90.228	113.417	-
TOPLAM	1.533.822	1.882.092	2.293.823	3.019.032	3.904.588	4.741.890	5.842.985	7.309.190	10.018.735

Kaynak: 1955 – 2000 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK İstatistikleri.

Tablo 3.10' da görüleceği üzere; 1955' te 17 ilçeden oluşan İstanbul, 2000' de 32 ilçenin bir araya gelmesiyle oluşan bir idari merkeze evrilmiştir. Daha önce belirtildiği üzere; 1950 tarihinde Sağmalcılar adı ile köy statüsünde kurulan yerleşim alanı 1950 - 1985 yılları arasında Eyüp ilçesine bağlı bir merkez konumundadır. 1971' de ismi 'Bayrampaşa' olarak değiştirilen yerleşim merkezinin belediye teşkilatlanmasının kurulmasının ardından 1990 yılında ilçe statüsüne getirilmiştir. Bu dönemleri belirtmek amacıyla; 1955 - 1985 tarihlerinde Eyüp; 1990 - 2000 tarihlerinde Bayrampaşa verileri 'kırmızı' renk ile vurgulanmıştır(bkz. Tablo 3.10).

Grafik 3.4: 1955 - 2000 Türkiye - İstanbul Nüfus Artışı Gösteren Grafik

Grafik 3.4, 1955 - 2000 yılları arasında Türkiye ve İstanbul ölçeğinde nüfusun büyüme eğrisinin paralel seyrettiğini görselleştirmek amacıyla oluşturulmuştur. Ülke genelinde nüfusta gerçekleşen artış eğiliminin daha küçük ölçekte İstanbul' da da etkili olduğu görülmektedir.

Oluşturulan tablo ve grafikler temel alınarak; ülke ve il bazında 1927 - 1950 ve ardından 1955 - 2000 yıllarında etkili olmuş olan nüfus artışının, Türkiye' nin ekonomik ve sosyokültürel açıdan en gelişmiş kenti olan İstanbul' un idari sınırları içerisinde yer alan Sağmalcılar' da (Bayrampaşa) da yaşanmış olduğu önermesi savunulabilir. İleri sürülen bu önermeyi desteklemek 1955 - 2000 yılları arasında yapılmış olan genel nüfus sayımları istatistiklerinde Sağmalcılar köyünü oluşturan kişi sayısının gelişiminin takip edilmesi suretiyle mümkün olacaktır.

Tablo 3.11: 1955 - 2000 Eyüp - Sağmalcılar Nüfusu

	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
EYÜP	90.996	180.011	168.417	238.831	297.218	331.507	377.187	211.986	255.912
SAĞMALCILAR (BAYRAMPAŞA)	4.932	29.110	69.064	124.085	157.367	165.723	177.940*	212.570	246.006

Kaynak: Ö. Reyhan GÜLER; Bayrampaşa İlçesindeki Demografik Yapının, Bayrampaşa Belediyesi'nin Kültür Politikaları Üzerindeki Etkileri. 1955 - 2000 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK İstatistikleri

Tablo 3.11' de Eyüp ve Sağmalcılar' ın belirtilen yıllar arasında sahip oldukları nüfuslarının niceliksel gelişimi belirtilmiştir. Sağmalcılar' ın köy statüsü olarak kurulmuş olduğu 1950' den 1985 yılına kadar Eyüp ilçesine bağlı olması ve idari olarak bağlı olduğu ilçe içerisindeki gelişimini daha sağlıklı ifade etmek amacıyla tabloda Eyüp' ün nüfusuna da yer verilmiştir. Önceden de ifade edildiği üzere, 1990 - 2000 yıllarında Bayrampaşa ilçe olarak sayımlarda kayıt altına alınmıştır.

Tablo 3.11' deki veriler incelendiğinde; köy olarak 1955' de ilk defa genel sayımlara katılan Sağmalcılar nüfusu 4.932 olarak belirlenmiştir. Bu tarihten sonra gerçekleştirilen tüm genel sayımlarda Sağmalcılar nüfusunun sürekli arttığı, ilçe statüsünün verildiği 1990 yılından bir önceki sayımda, 1985' te, 177.940 kişi kayıt edilmiştir. 2000 yılındaki genel sayımlarda nüfus 246.006 olarak gerçekleşmiş; 45 yıllık dönemde Bayrampaşa nüfusu 241.074 kişi büyümüştür. İstatistiksel olarak nüfus her yıl 5.357 kişi büyümüştür.

Tablo 3.12: 1955 - 2000 Eyüp - Sağmalcılar Nüfusunun Değişim Oranları

	1955-60	1960-65	1965-70	1970-75	1975-80	1980-85*	1985-90*	1990-2000
EYÜP	97,82%	-6,44%	41,81%	24,45%	11,54%	13,78%	-43,80%	20,72%
SAĞMALCILAR (BAYRAMPAŞA)	490,23%	137,25%	79,67%	26,82%	5,31%	7,37%	19,46%	15,73%

Kaynak: Ö. Reyhan GÜLER; Bayrampaşa İlçesindeki Demografik Yapının, Bayrampaşa Belediyesi'nin Kültür Politikaları Üzerindeki Etkileri. 1955 - 2000 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK İstatistikleri

Türkiye genelinde 1955 - 2000 yılları arasında gözlemlenen nüfus artış eğiliminin Sağmalcılar özelinde de gerçekleştiği Tablo 3.12' de belirtilen istatistikler ile kanıtlanabilir. Herhangi bir yerleşim alanın takip eden yıllarda sahip olduğu nüfusun oransal değişiminin hesaplanması söz konusu alanın beşeri gelişiminin analizinin yapılmasında yardımcı olmaktadır.

Tablo 3.12' de Sağmalcılar ve idari olarak bağlı olduğu Eyüp ilçesine ait nüfusun değişim oranları gösterilmiştir. Eyüp ilçesine ait verilerde 1960 - 65 ve 1985 - 90 yılları oransal değişimin negatif seviyeye inmesi dikkat çekicidir. Ortaya bu istatistiki değişimin çıkmasının sebebi bölgenin terk edilmesi veya yüksek ölüm oranı vs. olmayıp, Eyüp idari sınırları içerisinde 1965 yılında Gaziosmanpaşa ve 1990 yılında Bayrampaşa ilçelerinin ayrılması olmuştur.

Sağmalcılar' daki oransal değişimde 1975 - 80 yılları tablodaki en düşük seviyeyi göstermesi dolayısıyla dikkat çekmektedir. Sağmalcılarda 1970 yılında etkili olan 'Kolera Salgını' ve, önceden de değinildiği üzere, 1980 yılında gerçekleşen askeri ihtilal öncesi ülke genelinde etkili olan olumsuz ortam 1975 - 80 yılları arasında nüfusun yüzdelik değişim miktarının 'dip yapmasında' önemli faktörler olmuşlardır.

Eyüp ve Sağmalcılar' da nüfusun dönemler arası yüzdelik değişimi, belirtilen dönemler dışında, sürekli 'pozitif' düzeyde seyretmiştir. Nüfusun değişim katsayısı / oranı sabit olmamakla birlikte, niceliksel büyüme her dönemde etkili olmuştur. Ülke genelinde gözlemlenen 'nüfustaki büyüme eğilimi' yerel ölçekte Sağmalcılar için de geçerli olmuştur. Bölge nüfusunun kırk beş yıllık dönem içerisinde 241.074 kişi büyümesi; 1950' de köy olarak kurulduktan sonra; önce belediye teşkilatının oluşturulması ve ardından bölgeye ilçe statüsünün verilmesi Sağmalcılar nüfusunun 'büyüme eğiliminde' olduğunu kanıtlamaktadır.

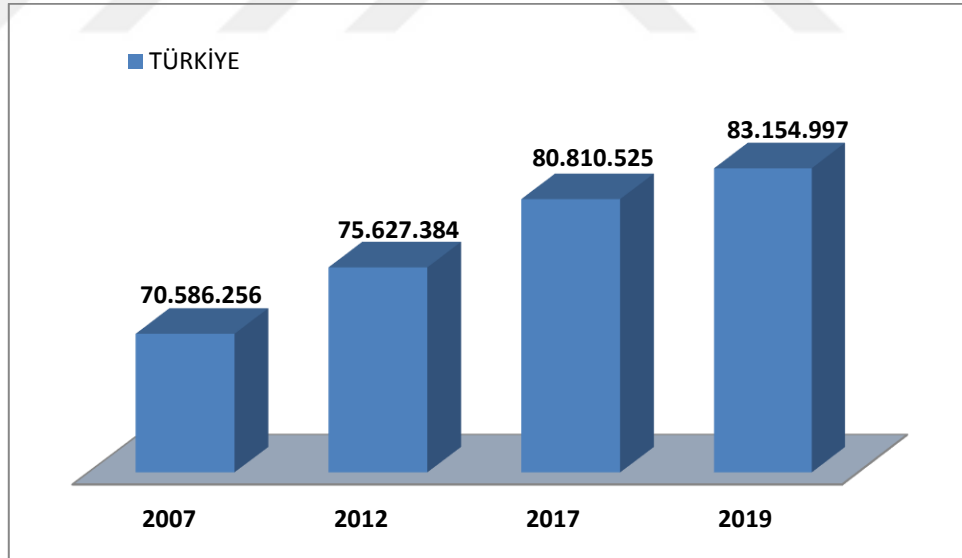
3.2.1.3. 2000 Sonrası Dönem Nüfusu

1927 yılında ilki yapılmak üzere, her beş yılda bir (sadece 1927 - 1935 yılları arasında beş yıl kuralı uygulanmamıştır) ülke genelinde sokağa çıkma yasağı uygulamak usulüyle 'Genel Nüfus Sayımları' gerçekleştirilerek Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan insanlar nicelik ve nitelik yönünden kontrole tabi tutulmuştur. 2000 yılında ülke genelinde sokağa çıkma yasağı getirilerek uygulanan son genel nüfus sayımından sonra, 2007 yılında, "*Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi*" (ADNKS)' ne geçilmiştir. Yeni oluşturulan bu sistemin tanımı bir çalışmada; "... *Kişilerin yerleşim yerlerine göre nüfus bilgilerinin güncel olarak tutulduğu, nüfus hareketlerinin her an izlenebildiği, MERNİS (Merkezi veri tabanı ve Kimlik Paylaşımı*

Sistemi) kayıtlarındaki TC Kimlik Numarasına göre kişiler ile ikamet adreslerinin eşleştirildiği TÜİK tarafından yapılan bir kayıt sistemidir^{42]}.” şeklinde ifade edilmiştir.

ADNKS sistemine geçiş 2007’ de gerçekleşmiş olup, önceki bölümlerde de uygulandığı üzere, 2000 sonrası toplam nüfus verileri beş yıllık dönemlere bölünmek yöntemiyle analiz edilmeye devam edilecektir. Bu sebeple yapılacak olan nüfus analizlerinde 2007 - 2012 - 2017 ve 2019 yılları temel alınacaktır.

1927 yılında ilk kez yapılan genel nüfus sayımlarında 13.648.270 kişinin kayıt edildiği Türkiye Cumhuriyeti nüfusu sınırları içerisinde 2007 yılı ADNKS verilerine göre 70.586.256 kişi kayıt altına alınmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra Gazi M. Kemal’ in üzerinde önemle durmuş olduğu ‘nüfus’ sorununun, hükümetler tarafından uygulamaya konulan politikalar aracılığıyla aşıldığı gözlemlenmektedir. Gerek ülke genelinde refahın artmasına bağlı artan doğumlar gerek sağlık hizmetlerinin gelişim göstermesiyle düşen ölüm oranlarıyla ve çeşitli sebepler dolayısıyla gerçekleşen dış göçler ile ülke nüfusu 2019’ a kadar büyüme eğilimini sürdürmeye devam etmiştir.

Grafik 3.5: 2007 - 2019 Türkiye Toplam Nüfusu

⁴² Rittersberger-Tılıç, A. ; HELGA; (2011). "Türkiye’de Değişen Nüfus Bilgi Sisteminin Kamu Yönetimine Katılan ve Kamu Hizmetlerinden Faydalanan "Vatandaşla" İlişkisi: De facto Nüfus Sayımından Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) Geçiş". Amme idaresi dergisi; Bilgiye Erişim Wikipedi sitesinden sağlanmıştır.

Grafik 3.5' teki rakamlardan ülke genelinde etkisini sürdüren nüfusun artış eğiliminin 2007 - 2019 yıllarında da devam ettiği anlaşılmaktadır. 2000 yılında sonuncusu gerçekleştirilen genel sayımlarda ülke yekûn nüfusu 67.803.927 olarak kayıt altına alınmıştı(bkz. Grafik 3.4). Son genel sayımdan ADNKS yöntemiyle gerçekleştirilen nüfus tespitine kadar geçen 7 yıllık sürede ülke nüfusu 2.782.329 kişi büyümüştür. Bu tarihten sonra ise; Türkiye nüfusu 2007 - 2012 yılları arasında 5.041.128; 2012 - 2017' de 5.183.141; 2017 - 2019 döneminde ise 2.344.472 kişi artmıştır. Dolayısıyla; 2000 - 2019 yılları arasında geçen on dokuz yılda Türkiye toplam nüfusuna 15.351.070 kişi eklenmiş olup; istatistiki olarak yıllık 807.951 kişilik büyüme söz konusudur.

Tablo 3.13: 2007 - 2019 İstanbul Nüfusu

	2007	2012	2017	2019
İSTANBUL	12.573.836	13.854.740	15.029.231	15.519.267

Kaynak: ADNKS; TÜİK İstatistikleri

Ülke geneli için söz edilen durumun İstanbul özelinde de etkili olduğu Tablo 3.13' teki verilerden anlaşılmaktadır. 2000 yılında yapılan genel sayımlarda İstanbul' da 10.018.735 kişi sayılırken; 2007' de ADNKS' ye 12.573.836 nüfus kayıt edilmiştir. İstanbul nüfusu 2000 - 2007 yılları arasında 2.555.101; 2007 - 2012' de 1.280.904; 2012 - 2017' de 1.174.491 ve 2017 - 2019' da ise 490.036 kişi büyümüştür. Kısaca, 2000 - 2019 yılları arasında İstanbul nüfusu toplam 5.500.532 kişi büyüme göstermiş; istatistiki yıllık büyüme 289.501 kişi olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye ve İstanbul' un 'nüfus artış hızları' incelendiği taktirde ifade edilen 'niceliksel büyümede' doğal sebeplerin -doğum ve ölüm- etkili olduğu görülecektir. TÜİK verilerine göre 2007 - 2019 yılları arasında hem Türkiye hem de İstanbul' a ait nüfus artış hızları daima pozitif değerler göstermiştir. Türkiye genelinde ‰12 - 15 seviyelerinde seyreden nüfus artış hızı; İstanbul' da ‰2 - 30 seviyelerinde gerçekleşerek daha 'dalgalı' bir grafik göstermiştir(bkz. Tablo 3.14).

Tablo 3.14: 2007 - 2019 Türkiye - İstanbul Nüfus Artış Hızları

	2007-08	2008-09	2009-10	2010-11	2011-12	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17	2017-18	2018-19
İSTANBUL	‰9,76	‰17,02	‰26,02	‰27,42	‰16,78	‰21,83	‰15,18	‰19,32	‰9,96	‰15,09	‰2,56	‰29,53
TÜRKİYE	‰13,10	‰14,50	‰15,88	‰13,49	‰12,01	‰13,66	‰13,32	‰13,36	‰13,55	‰12,40	‰14,66	‰13,94

Kaynak: ADNKS; TÜİK İstatistikleri

Tablo 3.15: İstanbul İlçe Nüfusları

	2007	2012	2017	2019		2007	2012	2017	2019
Adalar	10.460	14.552	14.907	15.238	Fatih	422.941	428.857	433.873	443.090
Arnavutköy	-	206.299	261.655	282.488	Gaziosmanpaşa	1.013.048	488.258	497.959	491.962
Ataşehir	-	395.758	423.372	425.094	Güngören	318.545	307.573	296.967	289.441
Avclar	323.596	395.274	435.682	448.882	Kadıköy	744.670	521.005	451.453	482.713
Bağcılar	719.267	749.024	748.483	745.125	Kağıthane	418.229	421.356	442.694	448.025
Bahçelievler	571.711	600.162	598.454	611.059	Kartal	541.209	443.293	463.433	470.676
Bakırköy	214.821	221.336	222.370	229.239	Küçükçekmece	785.392	721.911	770.393	792.821
Başakşehir	-	316.176	396.729	460.259	Maltepe	415.117	460.955	497.586	513.316
Bayrampaşa	272.196	269.774	274.197	274.735	Pendik	520.486	625.797	698.260	711.894
Beşiktaş	191.513	186.067	185.447	182.649	Sancaktepe	-	278.998	402.391	436.733
Beykoz	241.833	246.352	251.087	248.260	Sarıyer	276.407	289.959	344.876	347.214
Beylikdüzü	-	229.115	314.670	352.412	Şile	25.169	30.218	35.131	37.692
Beyoğlu	247.256	246.152	236.606	233.323	Silivri	125.364	150.183	180.524	193.680
Büyükçekmece	688.774	201.077	243.474	254.103	Şişli	314.684	318.217	274.196	279.817
Çatalca	89.158	63.467	69.057	73.718	Sultanbeyli	272.758	302.388	329.985	336.021
Çekmeköy	-	193.182	248.859	264.508	Sultangazi	-	492.212	528.514	534.565
Eminönü	32.557	-	-	-	Tuzla	165.239	197.657	252.923	267.400
Esenler	517.235	458.694	454.569	450.344	Ümraniye	897.260	645.238	699.901	710.280
Esenyurt	-	553.369	846.492	954.579	Üsküdar	582.666	535.916	533.570	531.825
Eyüpsultan	325.532	356.512	381.114	400.513	Zeytinburnu	288.743	292.407	287.378	293.574
Kaynak: ADNKS; TÜİK İstatistikleri					TOPLAM	12.573.836	13.854.740	15.029.231	15.519.267

İstanbul’ da nüfusla birlikte ilçe sayısında da artış yaşanmıştır. 2000 yılında yapılan son genel sayımda 32 olan ilçe sayısı 2007’ de aynı kalmış; 2012 yılı ADNKS verilerinde İstanbul ilçe sayısının 39’ a yükseldiği görülmektedir(bkz. Tablo 3.15). Bazı yerleşim alanlarına artan nüfus sebebiyle ilçe statüsü verilmesi, bazı ilçelerin nüfuslarının takip eden yıllarda önemli ölçülerde değişim sergilemesine neden olmuştur. Bu duruma örnek olarak Gaziosmanpaşa ilçesi gösterilebilir. 2000 genel sayımlarında 752.389 kişinin ikamet ettiği ilçede; 2007’ de ADNKS verilerine göre 1.013.048 nüfus kayıt edilmiştir. 2008 yılında Gaziosmanpaşa idaresindeki 14 mahalle Sultangazi’ ye; 1 mahalle de Arnavutköy’ e bırakılarak iki yeni ilçe oluşturulmuştur. Bu sebeple, 2012’ de ilçe nüfusu %51.80 gerileyerek 488.258 olarak kayıt edilmiştir. Bahsi edilen duruma Kadıköy, Büyükçekmece, Esenler, Kartal, Küçükçekmece, Şişli, Ümraniye ve Üsküdar diğer örneklerdir.

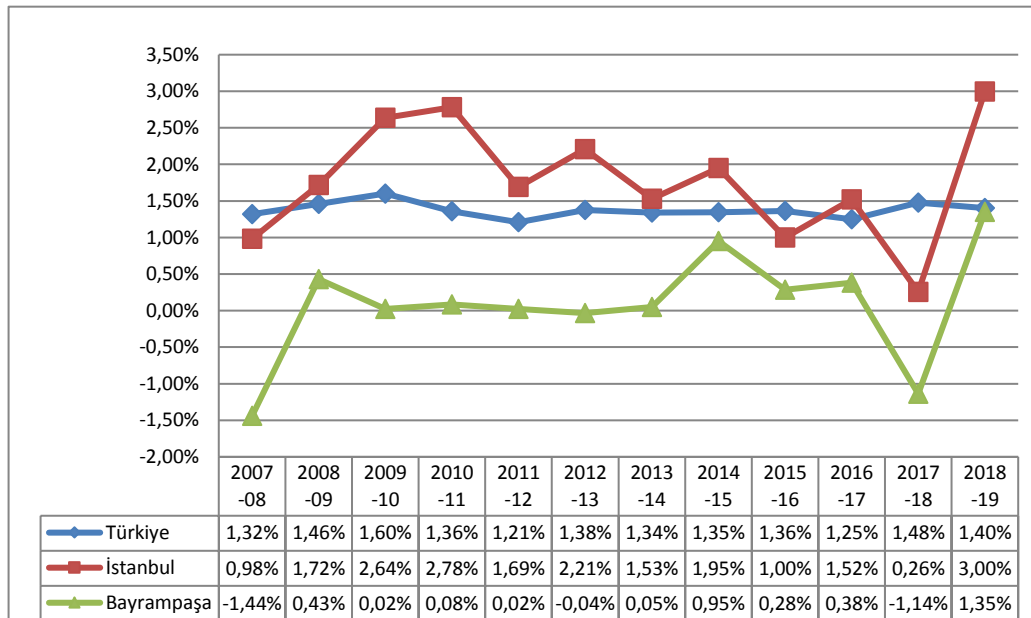
2000’ de gerçekleştirilen son genel sayımda 246.006 olarak kayıt edilen Bayrampaşa nüfusu; 2007 ADNKS’ ye göre 272.196’ ya yükselmiştir. 2000 - 2007 yılları arasında nüfusun 26.190 kişi büyüdüğü görülmektedir. 2012 yılına ait veride, 2007’ ye göre, nüfusun 2.422 kişi azaldığı; ancak 2017 ve 2019’ da Bayrampaşa nüfusunun artış gösterdiği Tablo 3.16’ da belirtilmiştir.

Tablo 3.16: 2007 - 2019 Bayrampaşa Nüfusu

	2007	2012	2017	2019
Bayrampaşa	272.196	269.774	274.197	274.735

Kaynak: ADNKS; TÜİK İstatistikleri

2000 - 2019 yılları arasında İstanbul ve Bayrampaşa nüfusunun belirtilen tablolarda büyümeye devam ettiği görülmektedir. 1963 - 1967 yıllarında ilk defa uygulanan beş yıllık kalkınma planında 'aile planlamasının' önemine vurgu yapılması ve çekirdek aile modeline dikkat çekilmesiyle birlikte, özellikle 1980 sonrası dönemde ülke genelinde doğum oranlarında düşüş gözlemlenmeye başlamıştır. Bununla birlikte, sağlık hizmetlerinin gelişim göstermesi ortalama insan ömrünü uzatmış, hastalıklara bağlı ölümlerin ve dolayısıyla 'ölüm oranının' azalmasını sağlamıştır. Ülke genelinde refahın artması, 1980 sonrası dönemde ülke ekonomisinde 'liberal ekonomi' anlayışının egemen olması evlilik ve doğum gibi nüfusu artırıcı beşeri olayların daha sık gerçekleşmesinde etkili olmuştur. Dolayısıyla; Devlet Planlama Teşkilatı'nın politikaları 'antinatalist' yöntemlere evrilmiş olsa da nüfus nicel büyüme eğilimini sürdürmektedir.

Grafik 3.6: Bayrampaşa Nüfusu 2007 - 2019

2014 itibariyle, 'çocuk sahibi olmanın teşvik edilmesi' olarak açıklanabilecek 'pronatalist' uygulamalara geri dönüşmesi bu dönemin önemli gelişmelerinden biridir. Ülkede uygulanmakta olan nüfus politikasındaki bu önemli değişimin nedenini Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN çalışmasında; *"2006 yılında 2,12 çocuk olan toplam doğurganlık hızı 2012 yılında 2,08'e gerileyerek, nüfusun kendini yenileme seviyesi olan 2,10'un altına inmiştir^[43]."* ifadeleriyle belirtmiştir. Nüfus politikasında gerçekleşen bu değişimin ardından Türkiye' deki nüfus artışı 2014' te %13 seviyesinden; 2018' de %14,7' ye yükselmiştir(SERTKAYA DOĞAN, İÜ AUZEF,s.292). İfade edilen bu rakamlar Grafik 3.6' daki verilerle paralellik göstermektedir. Türkiye' de 2013 - 14' te %1,34 seviyesinde seyreden nüfus değişim oranı 2017 - 18' de %1,48 ile 2000 yılı sonrası en yüksek seviyeyi görmüştür. Grafik 3.6' da görüleceği üzere Bayrampaşa nüfusunun değişim oranları İstanbul' a ait verilere benzerlik göstermektedir. Özellikle kırılma noktaları olan; 2007 - 08 ile 2008 - 09; 2017 - 18 ile 2018 - 19 dönemlerinde her iki merkeze ait nüfusun paralel değişimleri sergilediğini ileri sürmek mümkündür. 2014 - 2015 ile 2018 - 2019 dönemlerinde İstanbul ve Bayrampaşa ölçeklerinde nüfusun değişim oranlarına gerçekleşen 'pikler' ifade edilen pronatalist uygulamaların toplumda karşılık bulduğuna kanıt olarak gösterilebilir(Suriyeli göçlerinin payı göz ardı edilmemelidir).1955 yılında Sağmalcılar köyü olarak bilinen alan üzerinde 4.932 kişi ikamet etmekteyken, 2019 yılı verilerine göre 274.735 kişi kayıtlıdır.

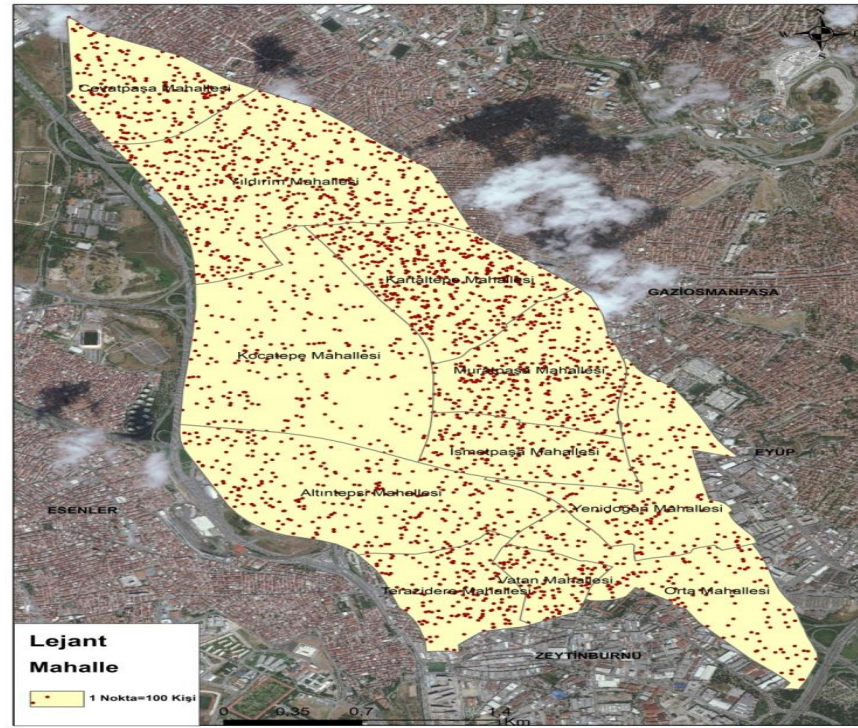
3.2.2. ŞEHİR NÜFUSU

Ülkelerin gelişmişlik seviyesini ve beşeri gelişim tarihlerini değerlendirmede 'şehir' ve 'kır' nüfusu önemli parametrelerdir. Coğrafi mekân içerisinde nüfusun hangi ölçülerde kır veya kentlerde yaşadığı ülkelerin gelişmişlik seviyeleriyle ilgili önemli veriler barındırmaktadır. Bu bağlamda İstanbul' un ve çalışma konusu olan Bayrampaşa' nın şehir nüfusunun; yani 'kentsel yerleşim alanlarında yaşayan insanların' sayısının gelişim sürecinin analiz edilmesi önem arz etmektedir.

Kır ve kent alanları sosyal ve ekonomik faaliyetler bakımından birbirlerinden ayrılmaktadır. Kent alanları primer(birincil) sektör olarak adlandırılan, doğrudan doğadan(tarım -bitki ve hayvan yetiştiriciliği-, madencilik, ormancılık vs.) elde edilen ürünlere dayalı faaliyetlerin yapıldığı yer olmayıp; sekonder(ikincil) sektör olarak

⁴³ SERTKAYA DOĞAN,Ö. ; "BEŞERİ COĞRAFYAYA GİRİŞ"; İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AUZEF; s.292

tanımlanan ham ya da yarı işlenmiş ürünlere dayalı sanayi faaliyetlerinin ve tersiyer(üçüncül) -hizmet- sektörün(eğitim, ticaret, finans, sağlık, lojistik, sigortacılık,) ekonomide egemen olduğu merkezlerdir. Bu gibi merkezlerin sayısının fazla/az olması ya da ülke nüfusunun çoğunluğu/azınlığının bu merkezlerde ikamet etmesi gibi parametreler memleketlerin gelişmişlik seviyesini, egemen ekonomik faaliyetlerini ve ülkelerin sosyokültürel yapılanmalarını belirlemede temel alınan önemli ölçütlerden bazılarıdır. Bu sebeple Sağmalcılar ve Türkiye Cumhuriyeti ölçeklerinde şehir nüfuslarının gelişim sürecinin birlikte analiz edilmesi önem taşımaktadır.

Şekil 3.4: Mahallelere göre nüfusun yoğunlaştığı alanları gösterir harita

Cumhuriyetin ilanından sonra kurucu hükümet ülke nüfusunun nitelik - nicelik özelliklerini kayıt altına almak amacıyla genel sayımlar; gelişimini sağlamak için bir takım politikalar uygulamaya koymuştur. Çalışmanın önceki bölümlerinde de değinildiği üzere; nüfusun niceliğini artırmaya yönelik pronatalist uygulamalara ek olarak ölümleri azaltmak için sağlık hizmetlerinin ülke genelinde yaygın ve ulaşılabilir hale getirilmesi gibi politikalar cumhuriyetin erken dönemlerinde ağırlıklı olarak hayata geçirilmiştir. Endüstriyel atılımların hızlandığı, özel müteşebbisin desteklenerek ekonomide liberal uygulamaların yoğunluk kazandığı 1950 sonrası

Türkiye’ sinde şehirlerin hızlı biçimde nüfuslandığı görülmektedir. Tarımda makineleşme ve miras yoluyla ekilebilir alanların daralması gibi faktörler kırsal alanlardaki ekonomik yoksunluğu tetiklemiş; özel yatırımlara bağlı endüstriyelleşme hareketlerinin merkezi konumuna gelmiş şehirler sahip oldukları ‘istihdam olanakları’ nedeniyle önemli çekim alanlarına evrilmişlerdir. Türkiye’ nin en gelişmiş kenti konumunda olan İstanbul belirtilen sebeplerden dolayı kırdan kentlere doğru yapılan göçlerin odak merkezi haline gelmiş, özellikle 1950’ den sonra kentin nüfusu hızlı biçimde yükselmeye başlamıştır.

1950 yılı öncesinde de beşeri faaliyetlerin gerçekleştiği, 1950’ de Sağmalcılar köyü olarak bilinen yerleşim alanı 4.932 kişiden oluşan nüfusuyla ‘kırsal alan’ olarak kayıt edilmiş; bu durum ilçe statüsünü aldığı 1990 yılına kadar devam etmiştir. Dolayısıyla, 1955 - 1990 yıllarında Sağmalcılar(Bayrampaşa) nüfusu ‘kırsal nüfus’ olarak tanımlanacaktır.

Bu duruma ek olarak; 12.11.2012 tarihinde kabul edilen 6360 Numaralı “ON DÖRT İLDE BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ VE YİRMİ YEDİ İLÇE KURULMASI İLE BAZI KANUN VE KANUN HÜKMÜNDE KARARNAMELERDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN^[44]” Bayrampaşa’ ya ait şehir ve kır nüfusunun analizi noktasında önem arz etmektedir. Bahsi edilen kanun düzenlemesinde karara bağlanan; “İstanbul ve Kocaeli il mülki sınırları içerisinde bulunan köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak bağlı bulundukları ilçe belediyesine mahalle olarak katılmıştır.” düzenlemenin sonucunda ‘kırsal nüfus’ olarak tanımlanabilecek yapı ortadan kalkmıştır. Bu sebeple; 2012 ve sonrası yıllara ait verilerde kır nüfusu analizinin yer almayacağı, Bayrampaşa -dolayısıyla İstanbul- nüfusunun yekûn olarak ‘kent nüfusu’ başlığı altında inceleneceği belirtilmelidir.

3.2.2.1. 1927 - 1950 Dönemi İstanbul Şehir Nüfusu

1950 yılında Eyüpsultan ilçesine bağlı köy olarak kurulan Sağmalcılar 1955’ te resmen genel nüfus sayımlarına katılmıştır. Şehir nüfusunun analiz edildiği bölümün bu başlığında İstanbul ilçelerinin 1927 - 1950 yılları arasındaki kent nüfusu mercek altına alınacaktır.

1927 yılında Merkez, Adalar, Bakırköy, Beyoğlu, Üsküdar, Çatalca ve Şile olmak üzere 7 idari bölümden oluşan İstanbul ili karşımıza çıkmaktadır. 1927’ de

⁴⁴ <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6360.pdf>

806.860 kişilik nüfusuyla karşımıza çıkan kent, 1950 yılına gelindiğinde 1.179.666 kişinin ikamet ettiği ve 16 ilçenin oluşturduğu bir idari merkeze evrilmiştir.

Tablo 3.17: 1935 - 1950 İstanbul İlçeleri Kent ve Yekûn Nüfusları

	KENT NÜFUSU						YEKÛN NÜFUS				
	1927	1935	1940	1945	1950		1927	1935	1940	1945	1950
Merkez	261.504					Merkez	261.504				
Adalar	11.691	16.814	13.325	14.053	15.446	Adalar	11.691	16.814	13.325	14.053	15.446
Bakırköy	15.149	18.844	22.406	29.870	29.213	Bakırköy	20.441	28.377	33.532	40.595	41.607
Beşiktaş	-	55.007	59.422	63.611	72.338	Beşiktaş	-	55.007	59.422	63.611	72.338
Beykoz	-	15.103	31.236	25.611	28.983	Beykoz	-	21.308	41.492	32.813	36.755
Beyoğlu	286.970	230.000	246.042	253.588	280.318	Beyoğlu	294.025	235.051	247.252	257.091	281.744
Çatalca	3.142	4.837	10.021	22.141	3.842	Çatalca	50.615	42.218	71.393	88.894	48.378
Eminönü	-	100.933	105.683	111.064	120.861	Eminönü	-	100.933	105.683	111.064	120.861
Eyüp	-	-	22.659	28.934	33.009	Eyüp	-	-	34.934	43.009	44.367
Fatih	-	172.201	160.589	181.025	245.298	Fatih	-	172.902	160.589	181.025	245.298
Kadıköy	-	57.358	57.740	66.540	77.675	Kadıköy	-	57.542	57.901	66.680	77.870
Kartal	-	4.462	3.622	14.842	4.513	Kartal	-	17.379	17.951	21.395	24.112
Sarıyer	-	20.040	21.988	25.540	27.210	Sarıyer	-	24.266	32.512	29.984	31.610
Silivri	-	3.632	3.437	4.129	4.182	Silivri	-	22.790	24.583	26.426	28.191
Şile	1.814	1.774	2.309	2.772	2.012	Şile	13.495	15.101	18.621	17.688	16.219
Üsküdar	124.555	54.848	52.859	60.722	69.671	Üsküdar	155.092	57.071	54.969	63.795	72.619
Yalova	-	2.635	2.300	3.608	3.897	Yalova	-	16.840	17.078	20.276	22.251
TOPLAM	704.825	758.488	815.638	908.050	1.018.468	TOPLAM	806.863	883.599	991.237	1.078.399	1.179.666

Kaynak: 1935 - 1950 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK İstatistikleri

Tablo 3.17' de ilçelere ait yekûn nüfuslar belirtilmiştir. Bu yöntemle ilçelerin sahip oldukları nüfusun şehirleşme miktarı/oranının yanı sıra, on beş yıllık dönemde İstanbul' daki şehirleşme hızının da belirlenmesi mümkün olacaktır. Genel itibariyle; tarihi yarımada ve yakın çevresindeki ilçe alanlarından uzaklaştıkça şehir nüfusunun ilçelerdeki toplam nüfus içerisindeki niceliksel varlığı düşüş göstermektedir. Örneğin; tarihi yarımada'nın merkezi konumundaki Fatih, Eminönü, Beyoğlu, Beşiktaş, Üsküdar ve Asya yakasının merkezi konumundaki Kadıköy' de 'kent nüfusu' yoğunluğu oluşturmaktadır. Tarih boyunca beşeri faaliyetlerin merkezi konumundaki bu alanlar yaşam ve endüstri merkezleri olarak gelişim göstermişlerdir. Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorlukları kadar eski olan 'geleneksel şehir planı' Türkiye Cumhuriyeti' nde de devam etmiştir. Hayvan ve bitki yetiştiriciliğine ayrılmış alanlar da bahsi geçen tarihi alanın çevresinde vuku bulma geleneğini sürdürmüştür. Değinildiği üzere, tarihi yarımada'dan uzaklaştıkça toplam nüfus içindeki kent nüfusunun niceliksel azalışı yine Tablo 3.17' den takip edilebilir. Eyüp ve Bakırköy' den başlayarak Çatalca, Kartal, Silivri, Şile, Yalova gibi ilçelerde kentleşme olgusu

belirtilen yıllarda artış göstermektedir. Tablo 3.18 ilçelerdeki kent nüfusunun yekûn nüfusa oranını ifade edebilmek amacıyla oluşturulmuştur.

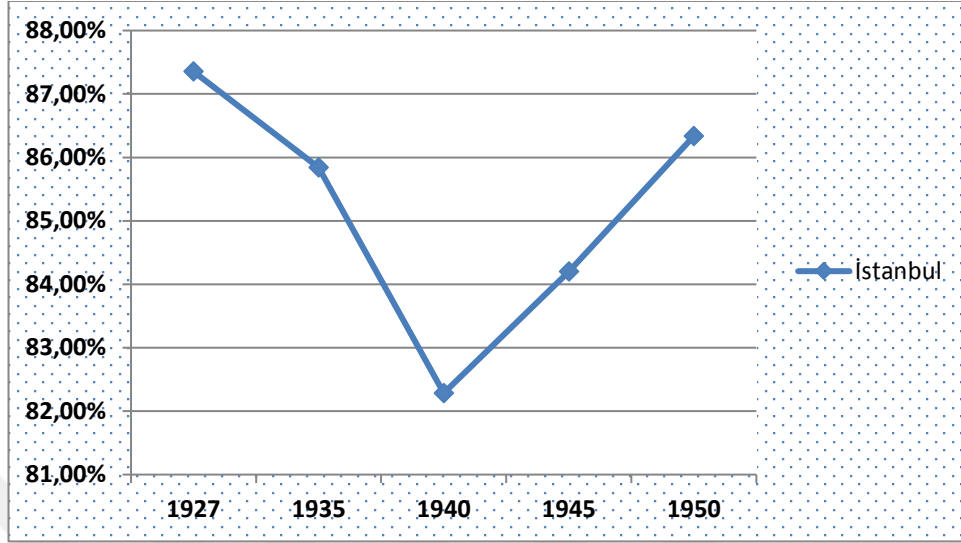
Tablo 3.18: 1935 - 1950 İlçelerin Kentleşme Oranları

	1927	1935	1940	1945	1950
Merkez	100,00%	-	-	-	-
Adalar	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Bakırköy	74,11%	66,41%	66,82%	73,58%	70,21%
Beşiktaş	-	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Beykoz	-	70,88%	75,28%	78,05%	78,85%
Beyoğlu	97,60%	97,85%	99,51%	98,64%	99,49%
Çatalca	6,21%	11,46%	14,04%	24,91%	7,94%
Eminönü	-	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%
Eyüp	-	-	64,86%	67,27%	74,40%
Fatih	-	99,59%	100,00%	100,00%	100,00%
Kadıköy	-	99,68%	99,72%	99,79%	99,75%
Kartal	-	25,67%	20,18%	69,37%	18,72%
Sarıyer	-	82,58%	67,63%	85,18%	86,08%
Silivri	-	15,94%	13,98%	15,62%	14,83%
Şile	13,44%	11,75%	12,40%	15,67%	12,41%
Üsküdar	80,31%	96,10%	96,16%	95,18%	95,94%
Yalova	-	15,65%	13,47%	17,79%	17,51%

Kaynak: 1935 - 1950 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK İstatistikleri

Tablo 3.18’ deki verilerden görüleceği üzere; tarihi yarımada’nın merkezi konumundaki Eminönü ve Fatih, Beşiktaş, Beyoğlu ilçelerinde kent nüfusunun toplam nüfus içerisindeki payı %100 veya yakın değerlerdedir. Asya yakasının merkezi olan Kadıköy ve Üsküdar’ ın kent nüfusları sahip oldukları toplam kişi sayısının büyük kısmına tekabül etmektedir. Adalar’ ın toplam nüfusunun 16.814 ile en yüksek olduğu 1935 dâhil tabloda gösterilen tüm yıllarda şehir nüfusu toplam nüfusun %100’ ünü meydana getirmektedir. Bu durumun adaların ağırlıklı olarak konaklama ve mesire(rekreasyon) alanı olarak kullanılmış olması sebebiyle olduğu savunulabilir. İleri sürüldüğü üzere, tarihi yarımadayı oluşturan ilçe merkezlerinden uzaklaştıkça kent nüfusunun oranı düşüş göstermektedir. Bakırköy, Eyüp, Sarıyer, Çatalca, Silivri, Beykoz, Kartal, Şile ve Yalova’ da şehir nüfusunun %7 seviyesine kadar gerilediği tablodaki verilerden anlaşılmaktadır.

Grafik 3.7: Yıllara Göre İstanbul 'Kent Nüfusunun' Yekûn Nüfusa Oranı

Grafik 3.7 1927 - 1950 yılları arasında kent nüfusunun İstanbul' daki gelişimini görselleştirmektedir. İstanbul toplam ve kent nüfusu kullanarak hazırlanan grafik, Tablo 3.17 ve 3.18' deki verileri temel almaktadır. Grafik 3.7' deki verilere göre kent nüfusunun İstanbul' daki toplam nüfus içindeki payının 1927' den sonra düşüş eğilimine girdiği ve 1940' ta %82,28 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu durumun nedeni İstanbul' un idari yapısındaki düzenlemelerdir. Tablo 3.17' de belirtildiği üzere, Fatih ve Beyoğlu belediyelerine ait arazilerin bir kısmının alınmak yöntemiyle Eyüp ilçesinin ilan edilmesi ve bu bölgede yaşayan kişilerin 'kır nüfusu' olarak kayıtlara geçmesi kent nüfusu oranını olumsuz etkilemiş; nüfus her dönemde artarken şehir nüfusu 1940' a kadar azalmıştır. İdari yapılanmanın dışında 'şehirleşme hızının' nüfusun artış hızı karşısında geride kalması bir diğer neden olarak gösterilebilir. 1940' tan sonra İstanbul' da şehirde yaşayan insan sayısının sürekli olarak arttığı ve 1950' de %86,34 ile en yüksek seviyeye ulaştığı görülmektedir.

3.2.2.2. 1955 - 2000 Dönemi İstanbul ve Sağmalcılar Şehir Nüfusu

Çalışmanın önceki bölümünde de ifade edildiği üzere, sosyoekonomik sebeplerle kırdan kente doğru gerçekleşen göçler İstanbul nüfusunun hızla büyümesinde önemli rol oynamıştır. 1950 yılında 1.179.666 olan İstanbul nüfusu, 1955' te 1.533.822; 1960' ta 1.882.092 ve 1965 yılında 2.293.823' e yükselmiş; on beş yıllık zaman diliminde İstanbul' daki insan sayısı %94,44 oranında büyümüştür.

Bahsedilen bu büyüme 1955 - 2000 yılları arasında, oranı sabit olmamak suretiyle, geçerliliğini korumuştur.

Ülkenin en gelişmiş ve büyük şehri olan İstanbul gerçekleşen endüstriyel atılımlarla göç eden insanlar için bir çekim merkezi haline gelmiştir. Kırdan göç eden insanlar istihdam olanaklarının yüksek olduğu; üretim ve hizmet sektörlerinin yoğunluk gösterdiği 'şehir' alanlarına ilgi göstermiştir. Yerleşim alanları ekonomik faaliyetlerin yoğun olduğu merkezlerden dışarıya doğru -gecekondu, bina vs.- gelişim göstermiş, bu durum 'kent nüfusunun' büyümesiyle sonuçlanmıştır.

1955 - 2000 yılları arasında İstanbul' un büyüyen nüfusunu şehri oluşturan ilçe sayısının artışı takip etmiştir. İstanbul' un ilçe sayısı 1927' de 7; 1950' de 16 ve 2000 yılında 32' ye yükselmiştir. Bu durumu İstanbul' da artan nüfusa ve buna bağlı gerçekleşen şehirleşme hareketleriyle ilişkilendirmek mümkündür.

Tablo 3.19: 1955 - 2000 İstanbul İlçeleri 'Yekûn Nüfusları'

	İSTANBUL TOPLAM NÜFUSU								
	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	
Adalar	16.564	19.834	15.219	17.600	13.171	18.232	14.785	19.413	17.760
Avcılar	-	-	-	-	-	-	-	-	233.749
Bağcılar	-	-	-	-	-	-	-	-	556.519
Bahçelievler	-	-	-	-	-	-	-	-	478.623
Bakırköy	107.287	102.617	168.694	341.743	568.799	882.505	1.238.342	1.328.276	208.398
Bayrampaşa	-	-	-	-	-	-	-	212.570	246.006
Beşiktaş	84.698	93.647	107.442	136.105	174.931	188.117	204.911	192.210	190.813
Beykoz	48.832	58.317	67.758	76.385	92.767	114.812	136.063	163.786	210.832
Beyoğlu	208.158	216.425	218.985	225.850	230.532	223.360	245.999	229.000	231.900
Eminönü	146.896	134.852	137.849	136.997	122.885	93.324	93.383	83.444	55.635
Esenler	-	-	-	-	-	-	-	-	380.709
Eyüp	90.996	180.011	168.417	238.831	297.218	331.507	377.187	211.986	255.912
Fatih	286.733	300.594	344.602	417.662	504.127	474.578	497.459	462.464	403.508
Gaziosmanpaşa	-	-	89.538	125.667	160.949	219.026	289.841	393.667	752.389
Güngören	-	-	-	-	-	-	-	-	272.950
Kadıköy	102.926	131.328	166.425	241.593	362.578	468.217	577.863	648.282	663.299
Kağıthane	-	-	-	-	-	-	-	269.042	345.239
Küçükçekmece	-	-	-	-	-	-	-	479.419	594.524
Maltepe	-	-	-	-	-	-	-	-	355.384
Pendik	-	-	-	-	-	-	-	295.651	389.657
Sarıyer	40.012	48.990	52.445	67.902	85.262	117.659	147.503	171.872	242.543
Şişli	125.554	181.402	268.143	365.621	440.572	467.685	526.526	250.478	270.674
Tuzla	-	-	-	-	-	-	-	-	123.225
Ümraniye								301.257	605.855
Üsküdar	98.228	111.821	135.056	171.267	254.895	366.186	490.185	395.623	495.118
Zeytinburnu	-	88.341	102.874	117.905	123.548	124.543	147.849	165.679	247.669
Büyükçekmece	-	-	-	-	-	-	-	142.910	384.089
Çatalca	63.334	60.944	62.005	69.523	71.459	89.057	117.380	64.241	81.589
Kartal	41.351	68.462	97.803	168.822	287.105	413.839	572.546	611.532	407.865
Silivri	28.588	33.231	35.380	37.443	40.106	53.032	55.625	77.599	108.155
Sultanbeyli	-	-	-	-	-	-	-	-	175.700
Şile	16.994	18.175	18.098	19.427	18.648	20.424	19.310	25.372	32.447
Yalova	26.671	33.101	37.090	42.689	55.036	75.787	90.228	113.417	-
TOPLAM	1.533.822	1.882.092	2.293.823	3.019.032	3.904.588	4.741.890	5.842.985	7.309.190	10.018.735

Kaynak: 1955 - 2000 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK İstatistikleri

1950 yılında köy statüsüyle Eyüp ilçesine bağlanan Sağmalcılar, 1971' te ismi Bayrampaşa olarak değiştirilip 1990 yılında ilçe ilan edildiğinden 1955 - 2000 yılları için hazırlanan veriler bahsi edilen her iki durumu gösteriyor olacaktır. 1955 - 1985 yıllarında Eyüp belediyesine bağlı Sağmalcılar' da ikamet eden toplam 'kır nüfusu' olarak kabul edilmiş olup 'kent nüfusu' için belirtilen rakamlara herhangi etki veya katkıda bulunmamıştır.

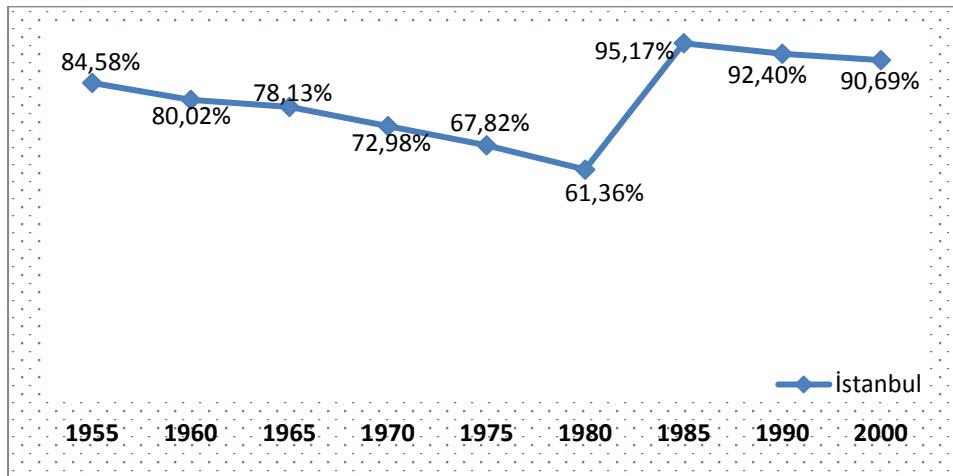
Tablo 3.20: 1955 - 2000 İstanbul İlçeleri 'Şehir Nüfusları'

	İSTANBUL ŞEHİR NÜFUSU								
	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
Adalar	16.564	19.834	15.219	17.600	13.171	18.232	14.785	19.413	17.760
Avcılar	-	-	-	-	-	-	-	-	233.749
Bağcılar	-	-	-	-	-	-	-	-	556.519
Bahçelievler	-	-	-	-	-	-	-	-	478.623
Bakırköy	89.702	61.459	82.142	148.312	200.942	234.226	1.236.204	1.328.276	208.398
Bayrampaşa	-	-	-	-	-	-	-	212.570	246.006
Beşiktaş	84.698	93.647	107.442	136.105	174.931	188.117	204.911	192.210	190.813
Beykoz	36.859	45.679	51.689	61.206	76.804	94.101	118.697	142.075	172.291
Beyoğlu	208.158	216.425	218.985	225.850	230.532	223.360	245.999	229.000	231.900
Eminönü	146.896	134.852	137.849	136.997	122.885	93.324	93.383	83.444	55.635
Esenler	-	-	-	-	-	-	-	-	380.709
Eyüp	52.132	72.237	78.095	86.384	95.486	110.871	369.887	200.045	235.116
Fatih	286.733	300.594	344.602	417.662	504.127	474.578	497.459	462.464	403.508
Gaziosmanpaşa	-	-	69.599	89.778	97.118	101.810	279.127	354.186	658.756
Güngören	-	-	-	-	-	-	-	-	272.950
Kadıköy	102.685	129.918	164.289	237.519	354.957	455.465	577.863	648.282	663.299
Kağıthane	-	-	-	-	-	-	-	269.042	345.239
Küçükçekmece	-	-	-	-	-	-	-	469.431	593.520
Maltepe	-	-	-	-	-	-	-	-	355.384
Pendik	-	-	-	-	-	-	-	289.380	384.668
Sarıyer	35.446	43.991	46.729	62.957	79.329	110.469	138.416	160.075	219.032
Şişli	120.811	157.744	208.128	250.605	270.577	282.471	526.526	250.478	270.674
Tuzla	-	-	-	-	-	-	-	-	107.883
Ümraniye	-	-	-	-	-	-	-	242.091	440.859
Üsküdar	88.087	101.814	115.336	143.527	202.957	261.141	467.212	395.623	495.118
Zeytinburnu	-	88.341	102.874	117.905	123.548	124.543	147.849	165.679	247.669
Büyükçekmece	-	-	-	-	-	-	-	22.394	35.860
Çatalca	7.516	5.674	5.811	6.884	7.693	7.988	10.470	11.550	15.779
Kartal	7.442	14.815	20.139	35.381	53.073	68.291	557.664	506.477	337.390
Silivri	4.611	4.949	6.114	7.528	8.525	13.763	15.767	26.049	44.530
Sultanbeyli	-	-	-	-	-	-	-	-	175.700
Şile	2.422	2.749	2.788	3.448	4.062	4.882	4.832	7.872	10.262
Yalova	6.610	11.318	14.241	17.689	27.289	41.823	53.857	65.823	-
TOPLAM	1.297.372	1.506.040	1.792.071	2.203.337	2.648.006	2.909.455	5.560.908	6.753.929	9.085.599

Kaynak: 1955 - 2000 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK İstatistikleri

Tablo 3.19 ve 3.20' deki verilerde artan nüfus ve ilçe sayısı dikkat çekmektedir. Özellikle 2000 yılındaki genel sayımlara ilçe statüsünde ilk defa katılım sağlayan Avcılar, Bağcılar, Bahçelievler, Esenler, Güngören, Maltepe, Tuzla ve Sultanbeyli günümüzde İstanbul nüfusunun büyük kısmına ev sahipliği yapması sebebiyle tablolarda öne çıkmaktadırlar. İç - dış göçler ve doğumlar ile toplam nüfusu artan İstanbul' un idari merkez sayısının artması ilçe demografisini de etkilemiştir. Bakırköy ilçesi bu durumda kullanılabilecek en iyi örnektir. Bizans ve Osmanlı dönemlerinden itibaren beşeri faaliyetlerin gerçekleştiği; geçmişte Rum nüfusunun yoğunlukta olduğu, cumhuriyetle birlikte Bakırköy olarak anılmaya başlanan bölgeden Avcılar, Bahçelievler, Güngören ve Bağcılar gibi semtlerin ayrılması bölgede ikamet eden insan sayısının büyük ölçüde azalmasına neden olmuştur.

1955 - 2000 yıllarında İstanbul' un toplam ve şehir nüfusları incelendiğinde Tablo 3.19 ve 3.20' de devamlı bir artışın olduğu görülecektir. İstanbul' un toplam nüfusu 1955' te 1.533.822' den, 2000' de 10.018.735' e; şehir nüfusu ise 1955' te 1.297.372' den; 2000' de 9.085.599 seviyesine yükseldiği anlaşılmaktadır. Hem toplam hem de şehir nüfuslarının sürekli büyüme eğilimi içerisinde olması Tablo 3.19 - 3.20' de dikkat çeken bir diğer ayrıntıdır. Grafik 3.8 İstanbul şehir nüfusunun toplam nüfus içerisindeki oranının yıllar içindeki gelişimini göstermek için hazırlanmış olup; İstanbul' daki şehir nüfusunun oransal olarak sürekli artış eğiliminde olmadığını; aksine uzun bir dönme sürekli düşüş sergilediğini ifade etmektedir.

Grafik 3.8: 1955 - 2000 İstanbul Şehir Nüfus Oranları

Grafik 3.8 İstanbul' un şehirlerde yaşayan insan sayısının toplam nüfusa oranını ifade etmektedir. Daha önce belirtildiği üzere, şehir ve toplam nüfus niceliksel olarak 1955 - 2000 yılları arasında sürekli artış gösteriyor olsa da; bu iki verinin birbirine oranlanması ile farklı bir sonuç elde edilmektedir. Grafikte görüleceği üzere, 1955' te %84,58 olan şehir nüfus oranı 1980 yılına kadar düşüş eğilimi sergilemiş ve dönem içindeki en düşük seviye olan %61,36' ya kadar gerilemiştir. 1985' te %95,17 ile en dönem zirvesine yükselen oran 2000 yılında %90,69 seviyesinde gerçekleşmiştir. Özellikle 1980 - 1985 yılları arasında şehir nüfus oranındaki yüksek değişim nüfusun kendi iç dinamiklerinden bağımsız görünmektedir. Nitekim 1980 İstanbul toplam nüfusu 4.741.890; 1985' te 5.842.985 olarak gerçekleşmiş olup belirtilen dönem için artış 1.101.095 kişidir. Ancak aynı dönemde şehir nüfusunda yaşanan gelişim daha büyüktür. 1980 yılı şehir nüfusu 2.909.455; 1985' te 5.560.908 olarak gerçekleşerek belirtilen dönemdeki artış 2.651.453 kişi olmuştur. Bu istatistikten hareketle, İstanbul ilindeki idari yapılanma hareketlerine bağlı olarak gelişim gösteren şehir nüfusu durumundan bahsedilebilir. Sağmalcılar gibi uzun yıllar boyunca bucak statüsünde kabul edilmiş ve nüfusunun tamamı - tarım dışı ekonomik faaliyetlerin bölgede gerçekleşmesine rağmen- kır nüfusu olarak kabul edilmiş yerleşim birimlerinin ilerleyen dönemlerdeki statülerinin değiştirilmesi; yeni ilçe - bucak ve bucak merkezlerinin kurulması Grafik 3.8' deki görüntünün meydana gelmesinde etkili olmuştur.

1990' da Eyüp' ten ayrılarak ilçe statüsüne getirilen Bayrampaşa' nın şehir nüfusunu 1990 - 2000 dönemi için incelemek mümkündür. 1955 - 1990 yılları arasında Eyüp ilçesine bağlı yerleşim merkezi olan ve söz konusu tarihlerde sınırları içerisinde ikamet eden topluluk 'kır nüfusu' olarak kayıtlara geçen Bayrampaşa' ya 1990' da ilçe statüsü verilmiştir. Aynı yıla ait verilerde Bayrampaşa ilçesinde ikamet eden nüfusun tamamının 'şehir nüfusu' olarak kayıt edildiği görülecektir.

Tablo 3.21: 1990 - 2000 Bayrampaşa 'Şehir Nüfusu'

	1990	2000
Bayrampaşa	212.570	246.006

Kaynak: 1990 - 2000 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK İstatistikleri

Tablo 3.21'de, Bayrampaşa' ya ait şehir nüfusları belirtilmiş olmakla birlikte; ilçedeki toplam nüfus da ifade edilmiştir. Bu bilgiden hareketle Bayrampaşa ilçesi dahilinde ikamet eden kişilerin tamamı şehir nüfusu tanımı içerisine dahil edilmiştir.

1985’ deki genel sayımla ilçedeki nüfus son kez ‘kır nüfusu’ olarak kabul edilmiştir. Niceliksel perspektiften incelendiğinde; yıllar içerisinde Sağmalcılar köyünde yaşayan insan sayısının artarak bucak ve ilçe statüsü için gerekli şart sağlanmış; bölgede ikamet eden kişiler ‘kent nüfusu’ kapsamına alınarak sayısal dönüşümle birlikte sosyal ve idari dönüşüm de sağlanmıştır.

Tablo 3.21’ deki verilerden, sadece 1990 - 2000 döneminde, Bayrampaşa şehir nüfusunun 33.436 kişi; aynı dönemde şehir nüfus oranının %15,72 büyüdüğü sonucu da çıkarılmaktadır.

3.2.2.3. 2000 Sonrası İstanbul ve Bayrampaşa Şehir Nüfusları

1990 yılında Bayrampaşa’ nın ilçe ilan edilmesiyle bölgedeki ‘şehir nüfusu’ bilgilerine ulaşmak mümkün olduğundan, bu bölümde İstanbul ilçelerine ait ayrıntı tabloları oluşturulmayacaktır. İstanbul’ un toplam ve şehir nüfusu verileriyle Bayrampaşa’ ya ait bilgiler karşılıklı analiz edilecektir. Bu yöntemle hem İstanbul - Bayrampaşa ölçeğinde şehir nüfus verilerini incelemek hem de ‘şehir nüfus oranının’ yıllara göre gelişim sürecini takip etmek mümkün olacaktır.

2000 yılında gerçekleştirilen son genel nüfus sayımının ardından, 2007’ de adrese dayalı nüfus kayıt sistemine geçilmiştir. Nüfusla ilgili hazırlanacak olan tablolarda 2000 yılına ait veriler yerleşim alanlarındaki insan sayısının gelişimini daha sağlıklı incelemek amacıyla işlenmeye devam edilecektir. Bu sebeple, tablo - grafiklerde 2000 - 2007 - 2012 - 2017 ve 2019 yıllarına ait istatistikler belirtilecektir.

Tablo 3.22: 2000 - 2019 İstanbul - Bayrampaşa Yekûn Nüfusu

	TOPLAM NÜFUS				
	2000	2007	2012	2017	2019
İstanbul	10.018.735	12.573.836	13.854.740	15.029.231	15.519.267
Bayrampaşa	246.006	272.196	269.774	274.197	274.735

Kaynak: 2000 - 2019 GNS ve ADNKS; TÜİK İstatistikleri

Tablo 3.23: 2000 - 2019 İstanbul - Bayrampaşa Şehir Nüfusu

	ŞEHİR NÜFUSU				
	2000	2007	2012	2017	2019
İstanbul	9.085.599	11.174.257	13.710.512	15.029.231	15.519.267
Bayrampaşa	246.006	272.196	269.774	274.197	274.735

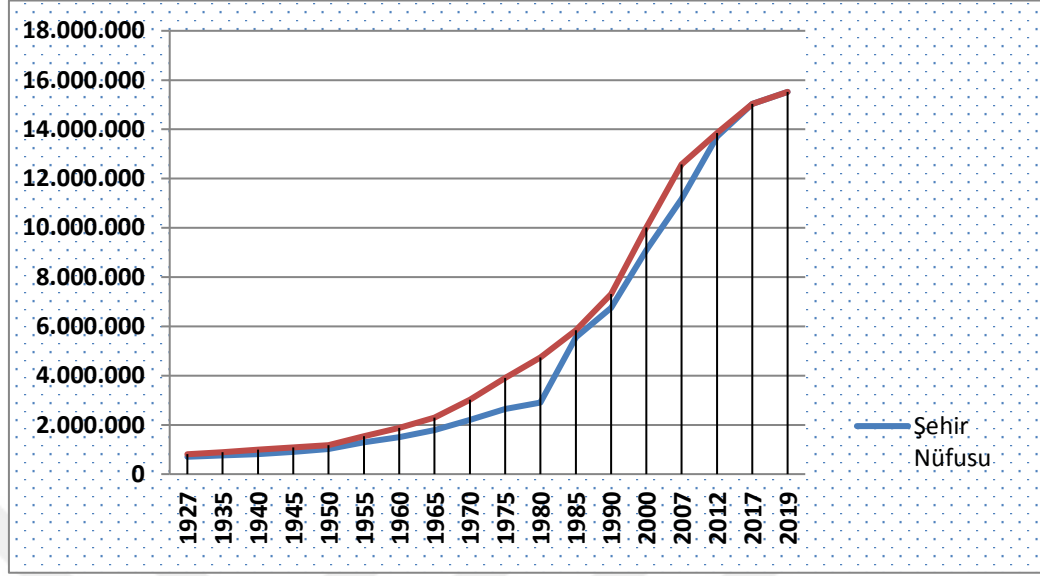
Kaynak: 2000 - 2019 GNS ve ADNKS; TÜİK İstatistikleri

Tablo 3.22 ve 3.23' te İstanbul ve Bayrampaşa' ya ait yekûn ve şehir nüfusları belirtilmektedir. Yerleşim alanlarının toplam nüfusları incelendiği taktirde; İstanbul' da yaşayan kişi sayısının 2000 - 2019 yılları arasında sürekli yükselme eğiliminde olduğu ve bahsedilen dönem içerisinde nüfusunun 5.500.532 kişi büyüdüğü görülecektir. Bayrampaşa' da ise; 2012' de kaydedilen 2.422 kişilik düşüşün dışında, genel itibariyle, yekûn nüfusta artış eğiliminin olduğu anlaşılmaktadır. 2012 yılında kaydedilen düşüşün nedeni olarak 2008 yılında "Bayrampaşa Cezaevinin" kapatılıp mahkûm ve çalışanların -doğal olarak ailelerin- ilçeyi terk etmesi tezi savunulabilir.

Tablo 3.23' te belirtilen şehir nüfus istatistikleri incelendiği taktirde; İstanbul' da şehirde yaşayan kişi sayısının 2000 - 2012 döneminde sürekli artış eğiliminde olduğu görülmektedir. 2017 - 2019 yıllarına ait rakamlardan İstanbul nüfusunun tamamının 'şehirleştigi' sonucu çıkarılmaktadır. Bu durum İstanbul genelinde şehirleşme hızının artması ve kırsal nüfusun azalması gibi sosyoekonomik durumlar ile temellendirilebileceği gibi; esasen, 2012 yılında TBMM' nin kabul etmiş olduğu **6360 numaralı kararname** olarak açıklanabilir. Kararnamenin 1. Maddesinin 4. fıkrasında belirtilen "*İstanbul ve Kocaeli il mülki sınırları içerisinde bulunan köylerin tüzel kişiliği kaldırılarak bağlı bulundukları ilçe belediyesine mahalle olarak katılmıştır*^[45]." yasa değişikliği önerilmiş ve kabul edilmiştir. Bu yasa temelde "...yirmi dokuz ilde, bir yandan il özel idarelerini, köyleri ve belde belediyelerini kaldırmakta, diğer yandan da bu illerdeki ilçe belediyelerini büyükşehir ilçe belediyesi hâline dönüştürmektedir^[46]" şeklinde özetlenebilir. İstanbul idari sınırları içerisindeki tüm köylere mahalle statüsü verilmiş ve il sınırları içerisinde ikamet etmekte olan kişilerin tamamı 'şehir nüfusuna' dâhil edilmiştir.

⁴⁵ <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6360.html>

⁴⁶ GÖZLER, K. ; 6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Hâline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?

Grafik 3.9: 1927 - 2019 İstanbul Yekûn - Şehir Nüfusu Gelişim Grafiği

1927 - 2019 yılları İstanbul yekûn ve şehir nüfusu verileri kentin gelişim sürecinin izlenilmesini mümkün kılmaktadır(Grafik 3.9). 1453' ten itibaren, 470 yıl, Osmanlı İmparatorluğu' nun başkenti pozisyonundaki kent cumhuriyetin ilanından sonra idari fonksiyonunu kaybetmiş olmasına rağmen, Türkiye devletinin en önemli kenti olmuştur. Ekonomik ve sosyal alanlarda ülkenin en gelişmiş kenti olan İstanbul' u meydana getiren nüfus, çalışmada değinildiği üzere, cumhuriyet dönemi boyunca niceliksel olarak daima büyümüştür. Dünya genelinde gelişen teknoloji ve değişen ekonomik yapıyla birlikte; Türkiye' nin kendi iç dinamiklerine bağlı yaşanan gelişmeler (hükümet ve politika değişiklikleri, askeri ihtilaller, sosyoekonomik olaylar vs.) İstanbul' un önemli bir 'çekim merkezine' dönüşmesinde etkili olmuş; niceliksel olarak artan nüfusun niteliği de bahsedilen 'şehirleşmeye' ayak uydurmuştur.

3.2.3. KIR NÜFUSU

'Kırsal yerleşim alanlarında yaşayan kişi sayısı' olarak kısaca ifade edilebilecek olan kır nüfusu hem büyük ölçekte Türkiye Cumhuriyeti hem de küçük ölçekte Bayrampaşa için önemli bir olgudur. Kır nüfusunun çalışma konusu olan Bayrampaşa için son derece önem arz etmesinin nedeniyse ilçede ikamet eden toplamın 1955 - 1985 yılları genel sayımlarında 'kır nüfusu' olarak kabul edilmiş olmasıdır.

1927 - 1950 döneminde Türkiye milli gelirinin en az %52' sini oluşturan (1927' de %67) tarım sektörü ve aynı dönemde en fazla %16' lık yer tutan sanayi sektörü (1927' de %10) ülkedeki kırsal nüfusun etkinliğini gösteren önemli bir ölçüttür^[47]. Sahip olunan ekonomik yapılanmanın kaynağı olan nüfus incelendiğinde de aynı sonuç ile karşılaşılmaktadır. 1927 genel nüfus sayımlarında Türkiye toplam nüfusunun %75,8' inin kır; %24,2' sinin kent alanlarında yaşadığı tespit edilmiş olup^[48]; ülke genelinde kırsal alanların oransal üstünlüğü 1985' e kadar devam etmiştir. Türkiye' nin sosyoekonomik açıdan en gelişmiş kenti olan İstanbul' da kır nüfusunun gelişiminin incelenmesi Sağmalcılar' ın demografisinin analizi için önemlidir.

Kır nüfusuna ait veriler 1927 - 1950; 1955 - 2000; 2000 Sonrası olmak üzere üç dönemde incelenecektir. Sağmalcılar köyünün 1950' de resmen kurulduktan sonra 1955 genel nüfus sayımıyla ilk kez kayıt altına alınması nedeniyle 1927 - 1950 döneminde Türkiye ve İstanbul' a ait veriler paylaşılabilecektir. Böylelikle, yerleşim alanı kurulmadan önce ülke genelinde 'kır nüfusunun' genel durumu ve İstanbul' un konumu izah edilmiş olacaktır.

3.2.3.1. 1927 - 1950 Dönemi İstanbul Kır Nüfusu

Daha önce de belirtildiği üzere, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 1927' de gerçekleştirilen ilk sayımlarda ülke nüfusunun büyük bir kısmının kır alanlarında yaşadığı gözlemlenmiştir. Sahip olduğu jeopolitik konumu sebebiyle beşeri tarihin önemli kentlerinden birisi olan İstanbul, Osmanlı hanedanlığının başkenti olması nedeniyle gelişimin odak noktası konumunda olmuştur.

Osmanlı dönemi İstanbul' un başkent konumunda olması şehre 'idari fonksiyon' kazandırmasının yanında kent önemli bir 'ekonomik fonksiyona' da sahiptir. Hanedanlığın endüstri hareketlerini, devletin zaruri ihtiyaçları doğrultusunda, İstanbul' da uygulamaya başlaması günümüzde 'kent nüfusu' olarak adlandırdığımız demografik yapının güçlenmesinde önemli rol oynamıştır. Beşeri tarih boyunca kentin 'kozmopolit' yapıda olması sosyokültürel mirasın sürekli zenginleşerek büyümesine; kentin sahip olduğu 'idari merkez' statüsüyle refah

⁴⁷ EMİROĞLU, A. ; KOÇYİĞİT, N.; KESİCİ, S.; "DEMOKRATPARTİ YÖNETİMİNDE EKONOMİK POLİTİ-KALAR" ; ULUSLARARASI TARİH ve SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ TARİHİN PEŞİNDE; s.86; Tablo 2

⁴⁸ YILMAZ, M.; Türkiye'de Kırsal Nüfusun Azalması ve Doğurduğu Sonuçlar; Tablo 1; s.282

seviyesi yüksek zümrelerin bölgede ikamet etmesine ve tersiyer sektörlerin kentteki oluşumuna katkıda bulunmuştur. Bu bilgilerden hareketle, İstanbul’ daki demografik yapının 1927 sayımlarında ülke genelinde gözlemlenenden farklılıklar barındırmasının doğal olacağı önermesini savunmak mümkün olacaktır.

Önceden de belirtildiği üzere; 1927’ de gerçekleştirilen ilk sayımlarda kırsal alanlarda yaşayan kişi sayısı toplam nüfusun %75,8’ ini oluşturmaktadır. Aynı dönemde şehirlerde yaşan nüfusun oranı %24,2 olarak gerçekleşmiştir. İstanbul özelinde oranlar incelendiğinde, kentin sahip olduğu özel konum ve beşeri tarihi nedeniyle, kır nüfusu 1927’ de kentte ikamet eden toplam kişi sayısının %12,65’ i gibi küçük bölümünü oluşturmaktadır(bkz. Tablo 3.24).

Tablo 3.24: 1927 - 1950 İstanbul Kır ve Toplam Nüfus istatistikleri

	KIR NÜFUSU						TOPLAM NÜFUS				
	1927	1935	1940	1945	1950		1927	1935	1940	1945	1950
Merkez	-	-	-	-	-	Merkez	261.504	-	-	-	-
Adalar	-	-	-	-	-	Adalar	11.691	16.814	13.325	14.053	15.446
Bakırköy	5.292	9.533	11.126	10.725	12.394	Bakırköy	20.441	28.377	33.532	40.595	41.607
Beşiktaş	-	-	-	-	-	Beşiktaş	-	55.007	59.422	63.611	72.338
Beykoz	-	6.205	10.256	7.202	7.772	Beykoz	-	21.308	41.492	32.813	36.755
Beyoğlu	7.055	5.051	1.210	3.503	1.426	Beyoğlu	294.025	235.051	247.252	257.091	281.744
Çatalca	-	37.381	61.372	66.753	44.536	Çatalca	50.615	42.218	71.393	88.894	48.378
Eminönü	-	-	-	-	-	Eminönü	-	100.933	105.683	111.064	120.861
Eyüp	-	-	12.275	14.075	11.358	Eyüp	-	-	34.934	43.009	44.367
Fatih	-	701	-	-	-	Fatih	-	172.902	160.589	181.025	245.298
Kadıköy	-	184	161	140	195	Kadıköy	-	57.542	57.901	66.680	77.870
Kartal	-	12.917	14.329	6.553	19.599	Kartal	-	17.379	17.951	21.395	24.112
Sarıyer	-	4.226	10.524	4.444	4.400	Sarıyer	-	24.266	32.512	29.984	31.610
Silivri	-	19.158	21.146	22.297	24.009	Silivri	-	22.790	24.583	26.426	28.191
Şile	11.681	13.327	16.312	14.916	14.207	Şile	13.495	15.101	18.621	17.688	16.219
Üsküdar	30.537	2.223	2.110	3.073	2.948	Üsküdar	155.092	57.071	54.969	63.795	72.619
Yalova	47.473	14.205	14.778	16.668	18.354	Yalova	-	16.840	17.078	20.276	22.251
TOPLAM	102.038	125.111	175.599	170.349	161.198	TOPLAM	806.863	883.599	991.237	1.078.399	1.179.666

Kaynak: 1927 - 1950 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK İstatistikleri

Tablo 3.24’ te görüleceği üzere, İstanbul’ da kırsal alanlarda yaşayan insan sayısının şehrin toplam nüfusuna oranı 1927 yılında %12,65; 1935’ te %14,16; 1940’ ta %17,72; 1945’ te %15,80 ve 1950’ de ise %13,66 seviyelerinde gerçekleşmiştir(bkz. Tablo 3.25). Türkiye için belirtilen kır nüfusu oranlarıyla kıyaslandığı taktirde İstanbul sınırları içerisinde kırsal mekanlarda yaşan kişi sayısının çok daha düşük seviyelerde olduğu ve nüfusun çoğunluğunun şehir alanlarında yaşadığı görülmektedir.

Tablo 3.24’ te 1940 yılı itibariyle Eyüp’ ün kır ve yekûn nüfusuna ait istatistikler belirtilmiştir. Verilerden Eyüp’ te kırsal alanlarda yaşayan kişi sayısının semtin toplam nüfusu içerisinde oranı 1940’ ta %35,14; 1945’ te %32,73 ve 1950 yılında ise %25,60 olarak gerçekleşmiştir (bkz. Tablo 3.25).

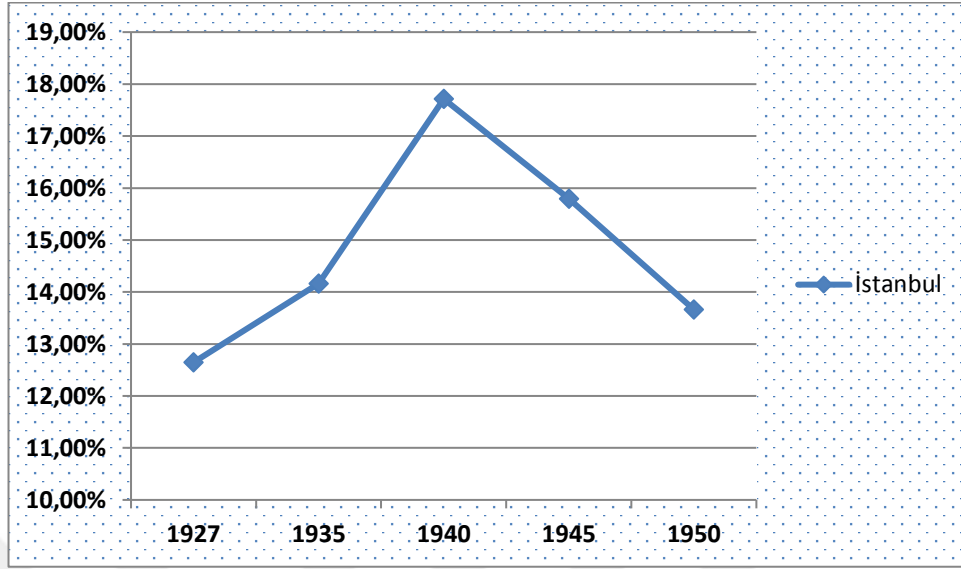
Tablo 3.25: 1927 - 1950 Yıllarında İstanbul İlçeleri Kırsal Nüfus Oranları

	1927	1935	1940	1945	1950
Merkez	-	-	-	-	-
Adalar	-	-	-	-	-
Bakırköy	25,89%	33,59%	33,18%	26,42%	29,79%
Beşiktaş	-	-	-	-	-
Beykoz	-	29,12%	24,72%	21,95%	21,15%
Beyoğlu	2,40%	2,15%	0,49%	1,36%	0,51%
Çatalca	-	88,54%	85,96%	75,09%	92,06%
Eminönü	-	-	-	-	-
Eyüp	-		35,14%	32,73%	25,60%
Fatih	-	0,41%	-	-	-
Kadıköy	-	0,32%	0,28%	0,21%	0,25%
Kartal	-	74,33%	79,82%	30,63%	81,28%
Sarıyer	-	17,42%	32,37%	14,82%	13,92%
Silivri	-	84,06%	86,02%	84,38%	85,17%
Şile	86,56%	88,25%	87,60%	84,33%	87,59%
Üsküdar	19,69%	3,90%	3,84%	4,82%	4,06%
Yalova	-	84,35%	86,53%	82,21%	82,49%

Kaynak: 1927 - 1950 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK İstatistikleri

Tablo 3.25’ teki verilerden, daha önce şehir nüfusunda da değinildiği üzere, tarihi yarımada ve yakın çevresinde kurulu olan ilçelerde kırsal nüfus oranının düşük, ancak merkezden uzaklaşıldığı taktirde kırsal alanlarda ikamet eden insan sayısının toplam nüfus içerisindeki oranının yüksek seviyelerde gerçekleştiği görülecektir. Beşiktaş, Merkez, Beşiktaş, Eminönü, Fatih gibi ilçelerde kırsal nüfus bulunmamakta ya da en yüksek %2,40 oranındadır.

Kırsal alanlarda ikamet eden kişi sayısının İstanbul toplam nüfusuna oranının incelenmesi konu bütünlüğünü sağlamak anlamında önemlidir. Grafik 3.10’ da görüleceği üzere; 1927 - 1940 yıllarında sürekli yükselen kırsal nüfus bu tarihten sonra azalma eğilimine girmiştir. Grafikteki eğri kent nüfusunun tam tersi bir görüntü sergilemektedir(bkz. Grafik 3.7).

Grafik 3.10: Yıllara Göre İstanbul 'Kır Nüfusunun' Yekûn Nüfusa Oranı

İstanbul’ da kırsal nüfus artışının en yüksek oranlarda gerçekleştiği dönemin, aynı zamanda toplam nüfus artış oranının da en yüksek seyrettiği döneme denk gelmesi dikkat çekicidir. İstanbul nüfusunun artış oranı 1935’ te %9,51 ve 1940’ ta ise %12,18(bkz. Grafik 3.2) olarak gerçekleştiği dönemlerde kırsal alanlarda yaşayan kişi sayısı da artmaktadır. Bu durumu; şehri oluşturan idari merkezlerin sayısının artarak eskiden şehir nüfusuna dâhil olan alanların kıra dönüşmesi teziyle açıklamak mümkündür. Bununla birlikte, özellikle cumhuriyetin ilk yıllarında, mübadele ya da göçlerle İstanbul’ a yerleşen/iskân ettirilen toplulukların kırsal alanlara yerleşmesiyle ‘kır nüfusunun’ arttığı varsayımı da aynı şekilde Grafik 3.10’ daki verileri açıklamada kullanılabilir.

3.2.3.2. 1955 - 2000 Dönemi İstanbul - Sağmalcılar Kırsal Nüfusu

İstanbul nüfusunun hızla artış gösterdiği 1955 - 2000 dönemi Sağmalcılar için büyük önem taşımaktadır. 1955’ te sayımlara resmen katılan Sağmalcılar nüfusu 1990 yılına kadar kırsal yerleşim alanı olarak kayıt edilmiştir. Her ne kadar primer faaliyetlere dayalı beşeri yapının varlığına bağlı olarak ‘Sağmalcılar’ adı bölgeye verilmiş olsa da, özellikle 1970’ ten sonra, göçlere bağlı yoğun yerleşme endüstri sektörünün de kurulmasına etkiye bulunarak ‘şehir nüfusunun’ tahsisini sağlamıştır. Bu gelişmeye rağmen 1990 yılında ilçe ilan edilmesine kadar geçen sürede bölgede ikamet eden toplam ‘kırsal nüfus’ olarak kabul edilmiştir.

İstanbul nüfusunun 1960' tan sonra hızlı biçimde artmasına bağlı olarak kentin idari organizasyonunda değişiklikler yaşanmıştır. Gerek göçlere gerek doğal nüfus artışına bağlı gerçekleşen hızlı nüfus artışı bazı yerleşim merkezlerinde ikamet eden insan sayısının yükselmesine neden olmuş ve bu alanlar ya bölünerek farklı belediyelere bağlanmış ya da kendi idari organizasyonları kurularak 'ilçe' ilan edilmişlerdir. Bu nedenle, özellikle 1955 - 2000 döneminde İstanbul' un göç için önemli bir 'çekim merkezi' konumunda olması, kentin yekûn nüfusunun kısa zamanda hızlı büyümesine ve bu nedenle 'kır nüfusu' oranının da yine bu dönemde yüksek seviyelerde gerçekleşmesine neden olmuştur. 1927 - 1950 döneminde de dikkat çekildiği üzere; İstanbul' da kırsal alanlarda ikamet eden kişi sayısının nüfusun artış oranının yüksek olduğu dönemlerde büyüme eğilimine girdiği varsayımı yinelenmelidir.

İstanbul' un ilçeleri toplam nüfusları Tablo 3.19' da verildiği için burada tekrar belirtmeyecektir. İstanbul' da kırsal alanlarda ikamet eden insan sayısı 1955 - 1980 yılları arasında önemli bir artış göstermiştir. İstanbul' un kır nüfusu 1955' te 236.450 iken bu rakam 1980' de 1.832.435 olarak gerçekleşmiştir(bkz. Tablo 3.26). Yirmi beş yıllık sürede İstanbul' un kır nüfusu 1.595.985 kişi büyümüş; kırsal alanlarda yaşayan insan sayısı her yıl, ortalama, 63.839 kişi büyümüştür. Sağmalcılar köyünün 1955 genel nüfus sayımlarında 4.932 kişiden oluşan bir köy olduğu bilgisi temel alındığı taktirde, ortalama her yıl on iki köyün kurulmasına denk bir yıllık büyüme söz konusudur. 1980' den sonra, İstanbul' un idari yapılanmasındaki değişime bağlı olarak, kır nüfusunun 282.077' ye düştüğü ve son olarak 2000' de 933.136 olarak gerçekleştiği Tablo 3.26' da belirtilmektedir.

Tablo 3.26: 1955 - 2000 İstanbul İlçeleri 'Kır Nüfusları'

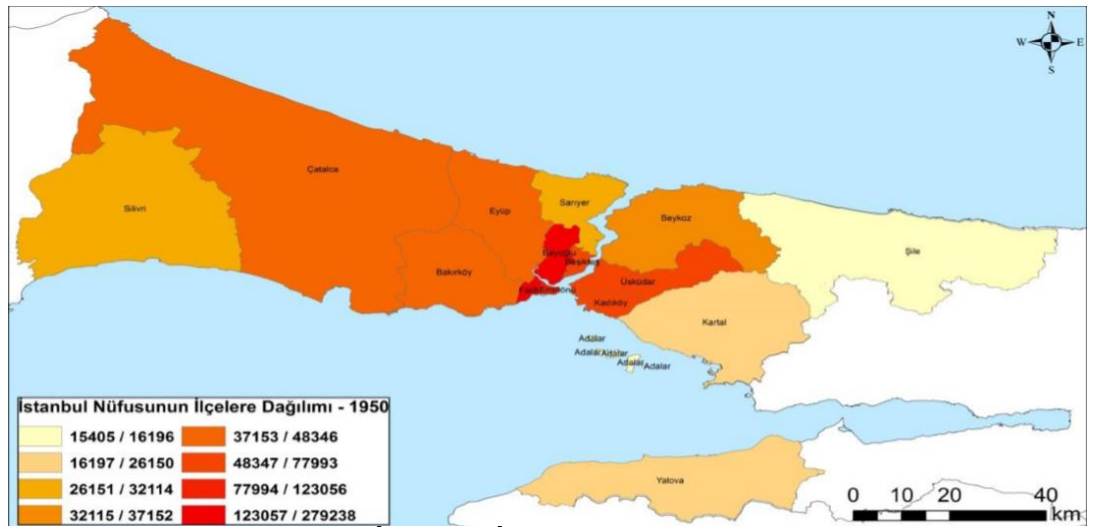
	KIR NÜFUSU								
	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
Adalar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Avclar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bağcılar	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bahçelievler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Bakırköy	17.585	41.158	86.552	193.431	367.857	648.279	2.138	-	-
Bayrampaşa	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Beşiktaş	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Beykoz	11.973	12.638	16.069	15.179	15.963	20.711	17.366	21.711	38.541
Beyoğlu	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eminönü	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Esenler	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Eyüp	38.864	107.774	90.322	152.447	201.732	220.636	7.300	11.941	20.796
Fatih	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gaziosmanpaşa	-	-	19.939	35.889	63.831	117.216	10.714	39.481	93.633
Güngören	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kadıköy	241	1.410	2.136	4.074	7.621	12.752	-	-	-
Kağıthane	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Küçükçekmece	-	-	-	-	-	-	-	9.988	1.004
Maltepe	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Pendik	-	-	-	-	-	-	-	6.271	4.989
Sarıyer	4.566	4.999	5.716	4.945	5.933	7.190	9.087	11.797	23.511
Şişli	4.743	23.658	60.015	115.016	169.995	185.214	-	-	-
Tuzla	-	-	-	-	-	-	-	-	15.342
Ümraniye	-	-	-	-	-	-	-	59.166	164.996
Üsküdar	10.141	10.007	19.720	27.740	51.938	105.045	22.973	-	-
Zeytinburnu	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Büyüçekmece	-	-	-	-	-	-	-	120.516	348.229
Çatalca	55.818	55.270	56.194	62.639	63.766	81.069	106.910	52.691	65.810
Kartal	33.909	53.647	77.664	133.441	234.032	345.548	14.882	105.055	70.475
Silivri	23.977	28.282	29.266	29.915	31.581	39.269	39.858	51.550	63.625
Sultanbeyli	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Şile	14.572	15.426	15.310	15.979	14.586	15.542	14.478	17.500	22.185
Yalova	20.061	21.783	22.849	25.000	27.747	33.964	36.371	47.594	-
TOPLAM	236.450	376.052	501.752	815.695	1.256.582	1.832.435	282.077	555.261	933.136

Kaynak: 1955 - 2000 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK İstatistikleri

Çalışmanın önceki bölümlerinde de savunulduğu üzere, tarihi yarımada'yı oluşturan ya da yakın çevresinde bulunan merkezlerden uzaklaştıkça yerleşim alanlarındaki kır nüfusu yükselmektedir. Fatih, Eminönü, Beşiktaş, Beyoğlu ve Adalar gibi eski merkezlerde kır nüfusu olmamakla birlikte, merkezden uzaklaştıkça kırsal alanlarda ikamet eden kişi sayısının arttığı anlaşılmaktadır. Coğrafi olarak İstanbul'un merkezine en uzak ilçeler konumunda olan Yalova, Kartal, Şile, Beykoz, Silivri, Çatalca'nın kırsal nüfusu sürekli yüksek seyretmektedir.

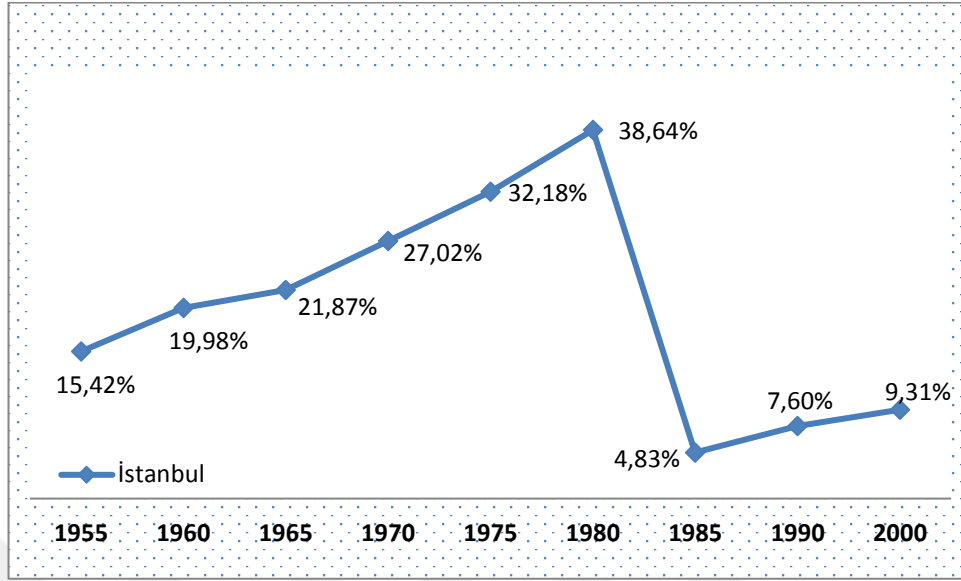
Tarihi yarımadaıyla coğrafi olarak aralarında fazla mesafe bulunmamasına rağmen kırsal nüfusu yüksek olan ilçeler de söz konusudur. Örneğin; Eyüp, Gaziosmanpaşa, Şişli, Üsküdar ve Bakırköy bu merkezlere örnektir. Özellikle Eyüp ve Bakırköy' e idari olarak bağlı olan alanın geniş ve kırsal mekânları barındırıyor olması, bu ilçelerin sınırları her ne kadar tarihi surların hemen önünden başlamış olsa da kır nüfuslarının yüksek gerçekleşmesine neden olmuştur. Bu durumla birlikte, İstanbul merkezine yakın olan ilçelerde kırsal alanlarda yaşayan kişi sayısının fazla olması kentin idari organizasyonu ile da ilgilidir. Özellikle göçlere bağlı olarak kentte ikamet eden insan sayısının artması beraberinde yeni köy, nahiye ve şehir merkezlerinin kurulmasını zorunlu kılmış; nahiye ve köy alanlarında yaşayan kişi sayısının artması ilçelerdeki 'kır nüfusunun' yükselmesiyle sonuçlanmıştır. Bu bağlamda Sağmalcılar köyü iyi bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 3.5' in İstanbul nüfusunun ilçelere dağılımı göstermesinin yanında kenti oluşturan ilçelerin idari sınırlarını gösteriliyor olması nedeniyle çalışmaya dahil edilmiştir.

Şekil 3.5: 1950 İstanbul İdari Organizasyonu Haritası;

Kaynak: Dr. İ. GÖKBURUN; 2017; "İSTANBUL'DA NÜFUSUN GELİŞİMİ VE İLÇELERE DAĞILIMI (1950 - 2015); s.116

Grafik 3.11: 1955 - 2000 İstanbul Kır Nüfusu Oranları

Grafik 3.11' de İstanbul' da kırsal alanlarda ikamet eden kişi sayısının toplam nüfusa oranı gösterilmektedir. İstanbul toplam nüfusunun 1.533.822 olduğu 1955' te kır nüfusu %15,42 oranına sahipken; takip eden yıllarda artan insan sayısını 'büyüyen kır nüfusu' takip etmiştir. 1980 genel sayımlarında İstanbul' un nüfusu 4.741.890 olarak kayıt edilirken, nüfusun %38,18' i kırsal alanlarda ikamet etmektedir. 1985 yılında İstanbul nüfusu büyüme eğilimini sürdürmüş ve genel sayımda 5.842.985 kişi kayıt edilmiştir. İstanbul' da yaşayan insan sayısı 1.101.095 kişi büyümüş olmakla birlikte, kırsal alanlarda yaşayan insan sayısında büyük bir düşüş gerçekleşmiş ve kır nüfusu 282.077 olarak kayıt edilmiştir. Kırsal nüfusta gerçekleşen bu düşüşü - şehir nüfusundaki artışı; %61,36' dan %95,17' ye- köy ve nahiye alanlarında ikamet eden kişilerin 'şehir nüfusuna' dahil edilmiş olmasıyla izah edilebiliriz. Kısaca, İstanbul' da şehirleşme hareketlerinin hız kazandığı; dolayısıyla kır nüfusunun azaldığı söylenebilir. 2000 yılında 10.018.735 kişiden oluşan il nüfusunun 933.136' sı 'kır nüfusu' olarak belirlenmiştir.

Tablo 3.27: 1955 - 2000 Bayrampaşa 'Kır Nüfusu'

	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000
Sağmalcılar (Bayrampaşa)	4.932	29.110	69.064	124.085	157.367	165.723	177.940	-	-

Kaynak: 1955 - 2000 Genel Nüfus Sayımları; TÜİK İstatistikleri

Tablo 3.27’ de belirtilen rakamlar Sağmalcılar’ ın kır nüfusunu belirtmesinin yanında, yerleşim alanında ikamet eden toplam kişi sayısını da ifade etmektedir. 1955 sayımlarında 4.932 kişiden oluşan köy alanı; 1985 yılında 177.940 nüfusuyla Eyüp ilçesinin en kalabalık bucağı konumuna gelmiştir. Bayrampaşa’ nın 1990’ da ilçe ilan edilmesiyle burada ikamet eden toplam ‘şehir nüfusu’ olarak kabul edilmiştir.

3.2.3.3. 2000 Sonrası İstanbul ve Bayrampaşa Kır Nüfusları

Tablo 3.22’ de İstanbul yekûn nüfusuna ait veriler paylaşıldığından çalışmanın bu bölümünde tablo tekrar belirtilmeyecektir.

Tablo 3.28: 2000 - 2019 İstanbul ve Bayrampaşa Kır Nüfusları

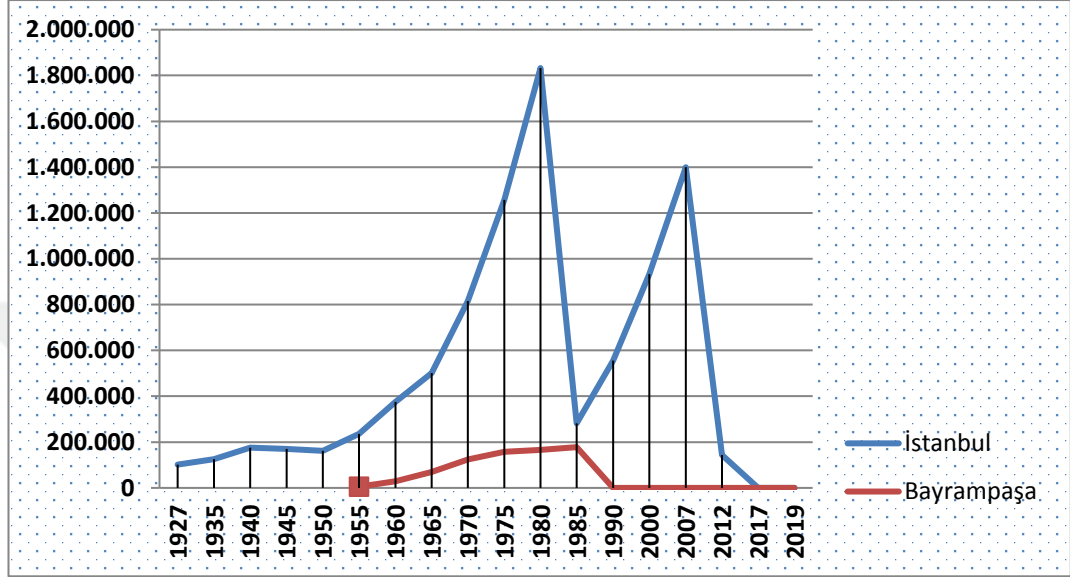
	KIR NÜFUSU				
	2000	2007	2012	2017	2019
İstanbul	933.136	1.399.579	144.228	-	-
Bayrampaşa	-	-	-	-	-

Kaynak: 2000 - 2019 GNS ve ADNKS; TÜİK İstatistikleri

Çalışmada daha önce de belirtildiği üzere, Bayrampaşa’ da ikamet eden toplam 1990 yılından sonra ‘şehir nüfusu’ olarak tanımlanmıştır. Bu sebeple Tablo 3.28’ de ilçeye ait kır nüfusuyla ilgili herhangi bir belirtilmemiştir. İstanbul’ da 2000 - 2007 yılları arasında kır nüfusunda artış yaşandığı görülmektedir. 2000 - 2007 döneminde kırsal alanlarda ikamet eden kişi sayısı 466.443 artmış; kır nüfusunun İstanbul toplam nüfusu içindeki oranı artarak %11,31 seviyesine yükselmiştir. 2008 yılında Arnavutköy, Ataşehir, Başakşehir, Beylikdüzü, Esenyurt, Sancaktepe, Sultangazi gibi yeni ilçelerin kurulması; daha önce de belirtildiği üzere, şehrin idari organizasyonunda gerçekleştirilen şehirleşmeye yönelik yenilikler kent genelinde ‘kır nüfusunda’ büyük bir düşüşün yaşanmasına neden olmuştur.

İstanbul genelinde kır nüfusunun 2012’ den sonra ortadan kalkmasının diğer sebebi ise, daha önce de ifade edilen, 2012 yılında TBMM’ nin kabul etmiş olduğu **6360 numaralı kararnamedir.** Türkiye’ nin bazı illerini de kapsayan değişiklikle “İstanbul idari sınırları içerisindeki tüm köylere mahalle statüsü verilmiş, böylelikle il sınırları içerisinde ikamet etmekte olan kişilerin tamamı ‘şehir nüfusuna’ dâhil edilmiştir”.

Tablo 3.28’ de belirtilen istatistiklerden hareketle; 1950’ lerde başlayan ve 1960’ tan sonra hızlanan iç göçlere bağlı İstanbul’ daki şehirleşme süreci 2017 yılı itibariyle tamamlanmıştır.

Grafik 3.12: 1927 - 2019 yıllarına ait İstanbul - Bayrampaşa Kır Nüfusları

3.2.4. NÜFUS HAREKETLERİ

Günümüzde Bayrampaşa olarak adlandırdığımız coğrafi mekânın yakın tarihinde, muhtelif dönemlerde yaşadıkları yerleri terk ederek anavatanlarına dönen Balkan göçmenleri(muhacirleri) önemli yer tutmaktadır. Osmanlı’ nın gerileme ve dağılma dönemine girmesinin ardından yaşanan toprak kayıpları geçmişte Balkanlar bölgesine iskan edilmiş Türk - Müslüman toplulukları olumsuz etkilemiştir. 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti topraklarına mübadele veya göç vesilesiyle geri dönen çok sayıda insan muhtelif yerleşim alanlarına iskan politikalarıyla veya serbest statüyle ikamet etmişlerdir. Bayrampaşa’ nın beşeri organizasyonunda sahip oldukları büyük etkinlik sebebiyle Balkan ülkelerinden Türkiye’ ye yapılan göçler incelenirken Bulgaristan ve Bosna göçmenlerinin nüfus hareketlerine özellikle dikkat çekilecektir. Bulgaristan göçmenleriyle ilgili olarak Doğanay’ ın ; *“Cumhuriyetin kurulmasını izleyen yıllarda Anadolu’ ya ikinci büyük göç dalgası Bulgaristan’ dan gelmiştir. Bulgaristan’ dan göçler aralıklarla 1989 yılına kadar sürmüştür. Cumhuriyet döneminde ülkeye gelen toplam göçmenlerin %48’ ini oluşturan*

790.717 *Bulgaristan göçmen...*^[49] (DOĞANAY; 1996) ifadeleri sözü edilen göçmenlerin ve inceleme yönteminin önemini destekler niteliktedir.

3.2.4.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi Balkan Göçleri

93 Muhacereti ve 1923 Türk - Bulgar İkamet Sözleşmesi Dönemi; 93 Harbi (1877-1878) olarak adlandırılan Osmanlı - Çarlık Rusya savaşlarıyla başlayıp, I. ve II. Balkan Savaşları'yla hızlanan toprak kayıpları geçmişte Osmanlı'nın Rumeli bölgesindeki siyasi etkinliğini artırmak amacıyla bölgeye iskân etmiş olduğu tebaanın değişen idari şartlarla birlikte azınlık statüsünde tanımlanmasına neden olmuştur. Osmanlı imparatorluğunun son dönemlerinde Balkanlar'da ortaya çıkan bağımsızlık hareketleri ve beraberinde getirmiş olduğu diğer sorunların etkileri günümüze kadar süregelmıştır^[50].

Gerek Balkanlar bölgesindeki etkinliğini artırmak isteyen Rusya gerekse de aynı mekânda bağımsızlığını kazanarak kurulan yeni devletlerin (örn; Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan) 'milliyetçi' tutumları nedeniyle bölgeden dışarıya, Türkiye Cumhuriyeti'ne doğru göçler yaşanmıştır. Osmanlı - Rus savaşı döneminde sadece *Tuna vilayetinde 1.120.000 Türk ve 1.130.000 Bulgar*^[51] (B. ŞİMŞİR; 1986) nüfusun bulunduğu ve Türklerin bölgede çoğunluğu oluşturduğu düşünülmektedir. 93 Harbi'yle birlikte Çarlık Rusya ve kışkırttığı Bulgar çeteleri bölgede Türk kültürünün varlığının tesisini sağlayan 1 milyon dolayındaki nüfusa müdahaleye başlamıştır. 1878 yılında Berlin Antlaşması'nın imzalanmasına, bölgede yaşayan Türk nüfusunun can ve mal güvenliğinin uluslararası sözleşmeyle güvence altına alınmasına rağmen, bir süre sonra Türk nüfusuna uygulanan baskı ve şiddet geri dönmüştür. Konuyla ilgili olarak dönemin Varna Fransız konsolosu Muttet'ın kayıtlara geçmiş olduğu, *"Bulgar zulümlerinin sebep olduğu gerçek göçler, Mayıs 1879'da Rus işgali sona erdikten sonra başladı"*^[52] ifadesiyle belirtilmiştir. 1879-1880 tarihleri arasında Varna limanından 18.033 insanın deniz yolu ile göç ettiği^[53] düşünülmektedir. Bu rakama ek olarak, Fransa'nın Edirne konsolosu Laffon'un

⁴⁹ DOĞANAY, F.; TÜRKİYE'YE GÖÇMEN OLARAK GELENLERİN YERLEŞİMİ; Kasım 1996 Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü: Hizmet Uygulamaları Genel Envanteri; s.138; Ankara-1996

⁵⁰ BALKCI AKOVA, S.; "IMMIGRATIONS FROM THE BALKANS TO TURKEY AND IMMIGRANT SETTLEMENTS IN WESTERN ANATOLIA"; 2012 IBAC Vol. 2; s.548

⁵¹ YAZICI, B. ; İNANÇ, H. ; "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göçler, Bulgaristan Diasporası ve Uluslaşma; Dumlupınar Üniversitesi İBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler; s.78

⁵² B. YAZICI; İNANÇ, H. ; a.g.e. ; s.80

⁵³ B. YAZICI; İNANÇ, H. ; a.g.e. ; s.80

200.000 kişiden oluşan ve Türkiye' ye karayolunu kullanarak geldiğini belirttiği göçmen gruplar da bulunmaktadır^[54](B. ŞİMŞİR; 1986). Bazı Türk kaynaklı bilgilere göre, "1886-1890 yılları arasında totalde 74.753 Türk'ün anavatana göç ettiği"^[55](B. ŞİMŞİR; 1986) belirtilirken, Bulgar kayıtlarına göre, "1893-1902 yıllarında 70.603 kişi Türkiye'ye göç etmiştir"^[56]. Bu bilgilere ek olarak TANOĞLU' nun belirtmiş olduğu; "...İkinci Cihan Harbi' nden önce 1938 senesine kadar Bulgaristan' dan Türkiye' ye bu şekilde her sene 1.000 ilâ 1.5000 göçmen gelmiş..."⁵⁷ ifadelerin yanı sıra; Bulgaristan' dan gelen kişi sayısını 1939' da 17.777; 1942' de 2.762; 1945' te 630 kişi olduğu bilgisi mevcuttur(TANOĞLU, 2011, s. 130).

Tablo 3.29: Bulgar Kaynaklarına Göre 1893-1902 Arası Türk Göçleri Verileri

YILLAR	ERKEK	KADIN	TOPLAM
1893	5.771	5.689	11.460
1894	4.422	4.415	8.837
1895	2.492	2.603	5.095
1896	958	988	1.946
1897	1.388	1.413	2.801
1898	3.572	3.068	6.640
1899	3.818	3.536	7.354
1900	3.704	3.713	7.417
1901	4.564	4.775	9.339
1902	4.729	4.985	9.714
			70.603

Kaynak: B. ŞİMŞİR; 1986; Bulgaristan Türkleri; Bilgi Yayınevi^[58]

Sağmalcılar köyünün 1950' de kurulmasında ve sonrasında gelişerek günümüzde sahip olduğu beşeri çehreyi kazanmasında Bulgaristan göçmenleri olduğu kadar, daha önce de değinildiği üzere, Bosna göçmenlerinin de büyük katkıları olmuştur. Bulgaristan göçmenlerinde de olduğu gibi; Osmanlı İmparatorluğu' nun Balkanlar' da yaşadığı toprak kayıplarına bağlı değişime uğrayan siyasi, sosyokültürel ve ekonomik ortam Bosna topraklarında iskân eden Türk - Müslüman toplulukları etkilemiştir. Ülkelerin idari sınırlarıyla birlikte değişime

⁵⁴ B. YAZICI; İNANÇ, H. ; a.g.e. s.80

⁵⁵ B. YAZICI; İNANÇ, H. ; a.g.e. s.80

⁵⁶ B. YAZICI; İNANÇ, H. ; a.g.e. s.80

⁵⁷ TANOĞLU, A . (2011). Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası , 14 (1-4); s.130

⁵⁸ YAZICI, B. ; İNANÇ, H. ; s.80

uğrayan siyasi rejimleri; bölgede ve dünyada etkili olan ideolojik süreçler; Çarlık Rusya ve Avusturya - Macaristan devletlerinin çıkar çatışmaları bölgedeki beşeri hayatı da etkilemiştir.

Bölgede ikamet etmekte olan insanlar olumsuz koşullardan kaçınmak amacıyla Osmanlı hükümetine göç müracaatında bulunmuş; 400.000 kişiden oluşan Bosna Müslümanının göç ettirilmesi meselesi 1879 yılında Meclis-i Vükelâ 'da görüşülmüş; siyasi, sosyal, ekonomik konulardaki zorluklar sebebiyle olumlu sonuç çıkarılamamıştır^[59]. Bu duruma rağmen hükümet; *“Bosna Müslümanlarının topluca göç etmelerinin önlenmesi, ancak her şeye rağmen göç etmek isteyenlerin Selanik’ ten askeri nakliye vapurları ile Anadolu’ ya geçirilmeleri, iskânları için her türlü yardımın yapılması ile masraflarının halkın yardımları ve devlet hazinesinden karşılanması...”*^[60] kararını yürürlüğe koymuştur(DEMİREL, 2010). 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması’ yla Avusturya - Macaristan İmparatorluğu’ na teslim edilen Bosna’ dan Osmanlı sınırlarına doğru, 1918 yılına kadar 5 büyük göç dalgası gerçekleşmiştir^[61]. Göçe katılan kitlelerin düzensiz biçimde Osmanlı sınırlarında gelişigüzel yerleşim tavrı sergilemesi sebebiyle göçmen sayısına dair kesin bilgi bulunmamakla birlikte; *“Osmanlı topraklarına göç edenlerin sayısı konusunda 150.000 ile 300.000 arasında değişen farklı sayılar verilmektedir”*^[62]. Bosna’ dan anavatanlarına dönen muhacirlerin Türkiye’ nin muhtelif mekânlarına iskân ettiği bilinmekle birlikte, daha çok Adapazarı, İzmit, Yalova, Bursa ve Çanakkale gibi batı hattındaki şehirleri tercih ettiği bilinmektedir(A. DEDEİC, 2012).

3.2.4.2. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Balkan Göçleri

Cumhuriyet ilan edildikten sonra da göçmenler anavatanlarına dönüş yolculuklarına devam etmişlerdir. Balkan savaşlarıyla başlayan askeri mücadele safhası I Dünya Savaşı’ yla birlikte son bulmuş ve tüm dünyada olduğu gibi Balkanlar bölgesinin idari sınırlarında değişim yaşanmıştır. Yaşanan siyasi /idari değişimler beraberinde sosyokültürel çatışmaları getirmiş ve bu çatışmalar yeni göç dalgalarını tetiklemiştir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti bu göç dalgalarını

⁵⁹ DEMİREL, M.; TÜRKİYE ‘DE BOSNA GÖÇMENLERİ; s. 287; Atatürk Üniversitesi; K. Karabekir Eğitim Fakültesi; Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi ABD

⁶⁰ Bosna – Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516–1919), Ankara, 1992, (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını), s.82-85, 412-414.

⁶¹ DEDEİC, A.; KIRBAÇ ; Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar; Sakarya Üniversitesi - Sosyal Bilimler Fakültesi / Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, s. 699

⁶² BABUNA, A; Bir Ulusun Doğuşu Geçmişten Günümüze Boşnaklar, İstanbul, 2000.

yönetebilmek ve kayıt altına alabilmek amacıyla ‘Göç Politikaları’ oluşturmuş, Balkan devletleriyle antlaşmalar yaparak ortaya çıkan azınlık sorununu müzakere yoluyla çözme yolunu benimsemiştir. Lozan Antlaşması’yla Türk - Yunan nüfus mübadelesi, Türk - Bulgar İkamet Sözleşmesi gibi uluslararası çalışmalarla “iskânlı statüde” göçmen kabul edilmiştir^[63]. İskânlı statüdeki göçmenler dışında ‘serbest statülü’ muhacirler, Osmanlı’da olduğu gibi, cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürmüştür. 1923 - 1938 yılları arasında sadece “Yugoslavya’dan 111.273 (neredeyse tamamı serbest göçmen statüsünde) kişi Türkiye’ye gelmiştir”(C.İNAN, 2016). 1934 yılında Yugoslavya Krallığı’ndan iskânlı statüyle gelen Boşnak muhacirler Türkiye’nin doğu şehirlerine (Erzincan, Elazığ) yerleştirilmiş olsalar da, akrabalarının ikamet ettiği ve istihdam olanaklarının yüksek olduğu İstanbul ve İzmir gibi batı şehirlerine göç etmişlerdir^[64](A. DEDEİC, 2012). Bulgaristan ve çevresinden Türkiye’ye doğru yapılan göçler, miktarı değişmekle birlikte, 1923 sonrasında da gerçekleşmeye devam etmiştir. 18 Ekim 1925 yılında imzalanan ‘Türk - Bulgar ikamet sözleşmesi’ uyarınca; baskılardan kaçarak Türkiye’ye gelen Rumeli göçmenlerine engel olunmamıştır(B. YAZICI, H. İNANÇ, 2018). Sağmalcılar’ın bulunduğu coğrafi mekâna yerleşen ve günümüzde Bayrampaşa olarak bilinen ilçenin gelişiminde önemli rol oynamış Bulgaristan (Filibe) göçmenleri, bahsedilen bu sözleşme uyarınca bölgeye iskan edilmiştir. Tablo 3.30 incelendiğinde, Bulgar ikamet sözleşmesinin imzalandığı 1923 ve 1939 yılları arasında, ülkeye giren göçmen sayısının arttığı görülecektir.

Tablo 3.30: 1923-1939 Yılları Arası Bulgaristan’dan Gelen Göçmen Verileri

YILLAR	GÖÇMEN SAYISI
1923-1929	101.507
1934	8.682
1935	24.968
1936	11.730
1937	13.490
1938	20.542
1939	17.769
1923 - 1939 Toplamı	198.688

Kaynak: B. ŞİMŞİR; 1986; Bulgaristan Türkleri; Bilgi Yayınevi⁶⁵

⁶³ İNAN, Canan E. ; Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme; İnönü Üniversitesi, Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Fakültesi / Göç Araştırma Dergisi, 2016; s.17

⁶⁴ BANDZOVIC, S. ; 2006; Iselvanje Bosnjaka u Tursku, Sarajevo, s.512

⁶⁵ YAZICI, B. ; İNANÇ, H. ; s.81

II. Dünya Savaşı ve 1950 döneminde yaşanan göç hareketleri, bu dönemden önce yaşananlar ile kıyaslandığında durgun dönem olarak nitelendirilebilir. 1940 - 1950 yılları arasında 21.353 Bulgaristan göçmeninin Türkiye'ye döndüğü kayıt edilmekle birlikte; *"Bunun sebebi ise Bulgaristan'dan, yurt dışına çıkmanın yasaklanmış olması durumudur"*^{[66][67]}(B. ŞİMŞİR; 1986).

TBMM tutanaklarına göre; *"1925 yılındaki Türk-Bulgar ikamet sözleşmesi ile 1949 yılına kadar 19.833 ailede 75.877 kişi iskânlı, 37.073 ailede 143.121 kişi serbest göçmen olmak üzere toplam 56.906 ailede 218.998 kişi Türkiye'ye göç etmiş..."*^[68] olduğu bilgisi yer almaktadır.

1950 sonrası dönem incelendiğinde; Türkiye Cumhuriyeti' ne doğru Balkan göçlerinin yoğunlaşarak devam ettiği görülecektir. Özellikle Bulgaristan ve Yugoslavya göçmenleri yaşanan göç hareketlerinin çoğunluğuna tekabül etmektedir. *"1950 - 1952 yılları arasında Bulgaristan' ın tehcir ve göçe zorlaması sonucu 37.851 aileye mensup olmak üzere 154.393 kişi iskânlı göçmen olarak Türkiye 'ye gelip yerleşmişlerdir"*^[69]. Bulgaristan'dan gelen göçler Türkiye' nin muhtelif il ve ilçelerine iskân edilerek üretime katılmaları sağlanmıştır(DOĞANAY, 1996).

Sağmalcılar köyünün gelişiminde büyük rol oynayan Yugoslavya göçmenleri özellikle 1950' den sonra büyük gruplar halinde Türkiye' ye dönüş yapmışlardır. Yugoslavya göçmenlerinin sayılarıyla ilgili DPT; *"Yugoslavya' dan Türkiye' ye Cumhuriyet döneminde toplam 77.431 aile mensup olarak 305.158 kişi göç etmiştir. Bu ailelerden 1950 yılına kadar gelenlerden 14.494 kişi devlet tarafından iskan edilmiştir. Ailelerin diğer bölümü serbest göçmen olarak Türkiye' ye yerleşmişlerdir"*^[70] bilgisini ifade etmiştir. Ülkeye gelen yeni göçmenler, 1950 öncesinde Türkiye' ye yerleşen hısımlarının bulundukları il ve ilçelerde yoğunluk göstermektedir. Bosnalı muhacirlerinin günümüzde yoğun olarak nüfuslandığı yerler olarak; Pendik, Bahçelievler(Yenibosna), Bayrampaşa, Gaziosmanpaşa(Beşyüz- evler, Küçükköy), Zeytinburnu ve Kartal gibi ilçeler karşımıza çıkmaktadır(A. DEDEIC, 2012). 1950' den sonra Türkiye' ye gelen Balkan göçmenlerinin

⁶⁶YAZICI, B. ; İNANÇ, H. ; s.81 -Tablo .5

⁶⁷ YAZICI, B. ; İNANÇ, H.; s.82

⁶⁸ TBMM Tutanakları; 31.10.2017, 14. Birleşim, 1. Oturum; TBMM Resmi İnternet sitesi

⁶⁹ DOĞANAY, F; TÜRKİYE' YE GÖÇMEN OLARAK GELENLERİN YERLEŞİMİ; Kasım 1996Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü: Hizmet Uygulamaları Genel Envanteri; s.138; Ankara-1996

⁷⁰ DOĞANAY, F; 1996, a.g.e.

Çanakkale' de Karamürsel; İstanbul 'da Fatih(Edirnekapı, Eminönü) gibi merkezleri iskân alanı olarak tercih ettikleri bilinmektedir(A. DEDEIC, 2012).

'Nüfus Hareketleri' ile ilgili verilen bilgilerden hareketle; Balkanlar bölgesinde yaşanan siyasi, sosyokültürel ve ekonomik olay/ durumlar dolayısıyla çok sayıda insan geçmişte iskân ettikleri alanları terk ederek günümüz Türkiye topraklarına, yıllara yayılan ve düzensiz hareketlerle göç etmişlerdir. Osmanlı' nın yıkılma sürecinde başlayan göç hareketleri Türkiye Cumhuriyeti' nin yakın tarihine kadar devam etmiştir. Bulgaristan(Filibe), Bosna ve Yugoslavya muhacirlerinin 1980' lerin sonu ve 1990' ların başına kadar süren göç hareketleri Bayrampaşa' nın günümüz beşeri çehresinin oluşumunda önemli rol oynamıştır. Osmanlı döneminde, ekseriyetle iskan politikasından bağımsız olarak, ülke nüfusuna dahil olan muhacirlerin cumhuriyetin ilanıyla birlikte planlı veya 'iskan statülü' göçmen olarak ülke nüfusuna entegre edildiği anlaşılmaktadır. Çalışmada belirtildiği üzere; cumhuriyet döneminde de 'serbest göçmen' statüsünde çok sayıda muhacirin Türkiye sınırlarına dahil olduğu; sayıları değişiklik gösteren ve düzensiz aralıklarla gerçekleşen göç dalgalarının tamamının 'planlı' biçimde iskan edilmesinin mümkün olmadığı önemle ifade edilmelidir. A. DEDEIC' in işaret ettiği üzere; 1934 yılında Yugoslavya Krallığı'ndan gelen Boşnak muhacirlerin Erzincan ve Elazığ merkezlerine planlı olarak iskân edilmelerine rağmen, bir süre sonra; muhacirlerin bölge şartlarına alışamamaları dolayısıyla batı illerine doğru bu kez bir 'iç göç' gerçekleştirmesi sürecin kontrolünün zorluğunu kanıtlamaktadır.

3.2.4.3. Türkiye Cumhuriyeti Dönemi İç Göçler

Çalışmada pek çok defa ifade edildiği üzere, Bayrampaşa' nın günümüz nüfusu ve mekânsal organizasyonunda Türkiye' de, özellikle 1950 sonrası etkinliğini artırarak gerçekleşen kırdan - kente göçler pek mühimdir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında sanayi atılımları yapılmış, liberal kabul edilecek uygulamalarla çağın gerisinde kalmış endüstri üretiminin ülke ekonomisine olan katkısı artırılmaya çalışılmıştır. 1929 buhranı nedeniyle devletçi politikalara dönüş yapılmış, özellikle II. Dünya Savaşı' yla birlikte devletin ülke ekonomisindeki etkisi daha da fazla hissedilmiştir. 1946' da sert devletçi politikalara eleştiri getiren Demokrat Parti 1950' de oyların çoğunluğunu alarak hükümeti kurduktan sonra ekonomide 'liberal modeli' tesis etmeye yönelik politikalar oluşturmuştur. Ülkenin en

kalabalık ve gelişmiş kenti konumundaki İstanbul’ da, devlet teşvikleriyle girişimler kurulmuştur. İstihdam imkânlarının arttığı İstanbul’ a ekonomik yoksunluğun baş gösterdiği kırsal alanlardan göç hareketleri başlamıştır. SERTKAYA DOĞAN’ ın çalışmasında belirttiği; *“Türkiye’ de kırsal kesimden kentsel merkezlere süregelen iç göçün nedenlerinden biride 1950 ’li yıllarda uygulanmaya başlayan tarım politikaları ve bununla beraber Marshall planının hayata geçirilmesi ile başlayan tarımda modernizasyon...”*^[71] ifadeler İstanbul’ a doğru yapılan nüfus hareketlerinin temel dayanağını ifade etmesi bakımından önemlidir.

Tablo 3.31: 1975 - 2000 yıllarına ait İstanbul’ daki Net Göç istatistikleri

İl Provinces	1975-1980 Net göç	1980-1985 Net göç	1985-1990 Net göç	1995-2000 Net göç
İstanbul	288.653	297.598	656.677	407.448

Kaynak: TÜİK İstatistikleri: İllerin 1995-2000 dönemi net göç hızına göre sıralanışı, 1975-2000

Çalışmada değinildiği üzere, Türkiye’ nin çeşitli mekânlarından istihdam potansiyeli en yüksek kenti İstanbul’ a doğru 1950’ li yıllar itibariyle önemli miktarlarda nüfus akışı yaşanmıştır. Tablo 3.31’ deki 1975 - 2000 yıllarına ait İstanbul’ un ‘Net Göç’ verilerinden kentin aldığı göçlerin verdiği göçlerden fazla olduğu ifade edilen ‘pozitif’ rakamlardan anlaşılmaktadır. İstanbul’ un aldığı net göç; 1975 - 1980 yılları arasında senelik 57.730; 1980 - 1985’ te 59.519; 1985 - 90’ da 131.335 ve 1995 - 2000 yılları arasında ise 81.489 olarak gerçekleşmiştir. İstanbul’ un aldığı net göç verilerinden 1975 - 1995 yılları arasında kente göç eden kişi sayısı sürekli artış göstermiştir. 1995 - 2000’ de ise İstanbul’ a gelen kişi sayısının azalmasının yanında, kentin dışarıya verdiği göç sayısında da artışın gerçekleştiği yine tabloda belirtilen rakamlardan anlaşılmaktadır.

⁷¹ SERTKAYA DOĞAN,Ö. ; “BEŞERİ COĞRAFYAYA GİRİŞ”; İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AUZEF; s.204

Tablo 3.32: 2008 - 2019 İstanbul Net Göç

YIL	BÖLGE ADI	Net Göç
2008	İstanbul	26.675
2009	İstanbul	39.481
2010	İstanbul	102.583
2011	İstanbul	121.782
2012	İstanbul	30.461
2013	İstanbul	66.321
2014	İstanbul	14.336
2015	İstanbul	50.543
2016	İstanbul	-71.307
2017	İstanbul	-5.972
2018	İstanbul	-210.321
2019	İstanbul	120.371

Kaynak: TÜİK İstatistikleri ; Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) göre Düzey 2 bölgelerinin net göç hızı

Tablo 3.33: 2008 - 2019 İstanbul Alınan Göç

YIL	BÖLGE ADI	Alınan Göç
2008	İstanbul	374.868
2009	İstanbul	388.467
2010	İstanbul	439.515
2011	İstanbul	450.445
2012	İstanbul	384.535
2013	İstanbul	437.922
2014	İstanbul	438.998
2015	İstanbul	453.407
2016	İstanbul	369.582
2017	İstanbul	416.587
2018	İstanbul	385.482
2019	İstanbul	498.676

Kaynak: TÜİK İstatistikleri ; Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) göre Düzey 2 bölgelerinin (26 bölge) aldığı göç, verdiği göç, net göç ve net göç hızı :
Aldığı Göç

Adrese dayalı nüfus kayıt sistemine geçişin yapılmasıyla birlikte, 2008 yılı itibariyle, kente göç eden kişi sayılarına ulaşmak mümkün olmuştur. İstanbul' un 2008 - 2019 yıllarında almış olduğu göç istatistiklerinin verildiği Tablo 3.33 incelendiğinde; kente gelen göçün dalgalı bir görünüm sergilediği; 2008' de 374.868

kişiyle en düşük, 2019 yılında 498.676 kişiyle en yüksek göçü aldığı görülecektir. Tablo 3.32’ de 2008 - 2019 yılı net göç verileri incelendiği taktirde daha farklı bir sonuca ulaşılabacaktır. Alınan göçlerde olduğu gibi dalgalı bir yapıyla karşılaşılacak olmanın yanı sıra; kentin bazı yıllarda net göç verilerinin ‘negatif değerlerde’ gerçekleştiği görülecektir. Kısaca, kentin dışarıya verdiği göçlerin, kente doğru yapılan(alınan) göçlerden daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Bayrampaşa’ da ikamet eden kişilerin doğum yerlerinin gösterildiği Tablo 3.34 çeşitli illerden Bayrampaşa’ ya gerçekleşen göçlerin belirlenmesi hususunda önemlidir. Bayrampaşa’ da ikamet eden kişilerin doğum yerleri incelendiği taktirde Marmara, Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgesine ait şehirlere ait rakamların nicel ağırlıkları dikkat çekicidir.

Tablo 3.34: Bayrampaşa’ da ikamet eden nüfusun ilçelere göre Doğum Yerleri

	2014	2015	2016	2017	2018	2019		2014	2015	2016	2017	2018	2019
Adana	909	936	958	978	990	995	Karaman	161	169	152	147	158	147
Adıyaman	1.468	1.467	1.460	1.486	1.449	1.451	Kars	728	724	709	705	639	669
Afyonkarahisar	385	389	376	378	359	362	Kastamonu	4.691	4.631	4.545	4.465	4.287	4.268
Ağrı	555	567	566	583	564	564	Kayseri	1.012	997	979	1.004	986	993
Aksaray	802	771	745	742	711	703	Kilis	188	184	178	169	172	163
Amasya	1.036	1.015	1.001	1.002	960	929	Kırıkkale	323	331	298	297	291	289
Ankara	1.296	1.346	1.332	1.368	1.322	1.311	Kırklareli	6.107	5.925	5.773	5.636	5.405	5.247
Antalya	356	368	368	398	380	361	Kırşehir	374	388	372	363	361	368
Ardahan	831	848	818	829	829	832	Kocaeli	852	864	869	847	816	807
Artvin	389	388	393	382	360	359	Konya	1.297	1.300	1.275	1.275	1.251	1.255
Aydın	257	246	246	249	245	248	Kütahya	216	222	216	212	208	209
Balıkesir	1.426	1.424	1.409	1.376	1.330	1.307	Malatya	3.147	3.171	3.105	3.012	2.911	2.880
Bartın	953	949	928	883	830	810	Manisa	774	780	762	745	707	697
Batman	731	722	747	743	741	764	Mardin	2.130	2.131	2.132	2.081	2.050	2.098
Bayburt	496	495	484	482	476	471	Mersin	472	474	525	519	505	520
Bilecik	315	305	286	285	278	267	Muğla	106	108	111	109	111	116
Bingöl	274	289	283	284	280	282	Muş	564	632	632	655	651	630
Bitlis	553	557	550	550	569	565	Nevşehir	625	595	571	572	541	539
Bolu	304	318	324	318	309	295	Niğde	1.101	1.127	1.084	1.104	1.046	1.118
Burdur	42	52	56	52	58	56	Ordu	4.464	4.383	4.217	4.111	3.826	3.837
Bursa	1.527	1.538	1.528	1.492	1.461	1.448	Osmaniye	330	340	327	336	327	321
Çanakkale	1.086	1.063	1.035	1.009	984	950	Rize	1.482	1.449	1.474	1.454	1.353	1.375
Çankırı	2.376	2.411	2.326	2.288	2.023	2.096	Sakarya	1.891	1.858	1.845	1.799	1.718	1.714
Çorum	864	857	854	839	794	776	Samsun	5.300	5.205	5.037	4.906	4.733	4.741
Denizli	272	267	262	269	273	261	Şanlıurfa	2.634	2.632	2.681	2.650	2.634	2.686
Diyarbakır	2.281	2.290	2.230	2.197	2.157	2.143	Siirt	1.489	1.528	1.569	1.548	1.554	1.583
Düzce	734	735	725	692	647	640	Sinop	4.726	4.651	4.555	4.417	4.166	4.092
Edirne	4.023	3.909	3.803	3.685	3.552	3.478	Şırnak	47	59	63	60	61	60
Elazığ	836	805	812	817	798	787	Sivas	2.738	2.720	2.657	2.617	2.545	2.503
Erzincan	1.103	1.116	1.114	1.112	1.075	1.091	Tekirdağ	2.373	2.352	2.282	2.202	2.117	2.084
Erzurum	1.310	1.299	1.270	1.207	1.162	1.131	Tokat	1.377	1.359	1.382	1.361	1.325	1.327
Eskişehir	385	384	370	379	370	369	Trabzon	5.060	5.057	5.009	4.962	4.666	4.702
Gaziantep	1.033	1.038	1.038	1.030	1.040	1.057	Tunceli	247	242	238	232	224	231
Giresun	4.956	4.909	4.817	4.716	4.387	4.340	Uşak	159	160	167	160	150	150
Gümüşhane	428	440	436	442	430	422	Van	408	446	470	485	464	444
Hakkari	46	43	44	34	41	47	Yalova	165	165	157	165	171	172
Hatay	868	872	868	853	787	830	Yozgat	1.248	1.230	1.175	1.162	1.126	1.133
Iğdır	172	173	186	181	188	187	Zonguldak	1.511	1.486	1.482	1.432	1.386	1.357
Isparta	718	691	683	658	639	644	Bilinmeyen	11.026	10.655	10.392	10.203	9.917	9.757
İzmir	934	960	981	972	938	930	Yurtdışı	14.211	14.965	15.668	17.387	18.030	20.479
Kahramanmaraş	988	948	924	918	900	904	İstanbul	140.281	143.008	144.951	146.057	146.475	148.185
Karabük	1.456	1.471	1.426	1.416	1.323	1.326	TOPLAM	269.809	272.374	273.148	274.197	271.073	274.735

Kaynak: TÜİK İstatistikleri; İkamet Edilen İlçelere Göre Doğum Yerleri

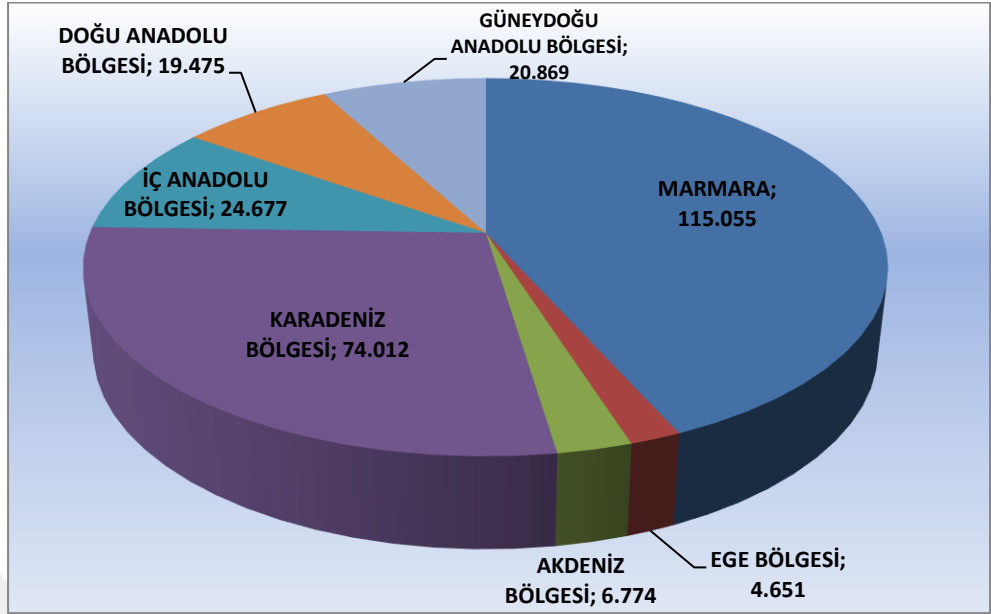
Tablo 3.35’ te belirtilen rakamlarda Kastamonu, Giresun, Sinop, Trabzon, Ordu, Samsun dikkati çeken diğer şehirlerdir. İlçede ikamet eden kişilerin kayıtlı olduğu il bakımından, Marmara ve Karadeniz bölgelerini takip eden; İç, Güneydoğu, Doğu, Akdeniz ve Ege bölgelerine ait şehirler bulunmaktadır

Tablo 3.35: 2017-2019 Yılları Bayrampaşa'ya Göre Nüfusa Kayıtlı Olunan İl

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019		2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Adana	988	866	892	832	918	914	861	856	917	945	964	976	983	Kahramanmaraş	1.241	1.230	1.263	1.297	1.343	1.365	1.368	1.360	1.356	1.373	1.354	1.402	1.414
Adıyaman	1.975	1.984	2.075	2.098	2.205	2.259	2.314	2.426	2.507	2.607	2.651	2.668	2.741	Karabük	2.442	2.391	2.410	2.393	2.340	2.325	2.362	2.317	2.360	2.353	2.367	2.278	2.308
Afyonkarahisar	515	544	571	545	553	558	570	588	599	574	611	606	588	Karaman	336	334	352	325	332	351	342	351	368	355	340	360	360
Ağrı	780	732	775	705	656	699	729	767	802	816	861	842	848	Kars	1.396	1.336	1.354	1.317	1.332	1.343	1.366	1.337	1.361	1.364	1.336	1.270	1.339
Aksaray	1.161	1.168	1.183	1.186	1.183	1.206	1.157	1.169	1.132	1.112	1.113	1.111	1.118	Kastamonu	12.289	12.439	12.535	12.501	12.610	12.603	12.557	12.700	12.881	12.892	12.804	12.632	12.622
Amasya	2.022	2.049	2.051	2.041	2.056	2.033	1.971	1.951	1.944	1.922	1.920	1.881	1.829	Kayseri	1.786	1.681	1.742	1.740	1.803	1.742	1.775	1.779	1.839	1.842	1.868	1.835	1.867
Ankara	1.084	1.018	1.027	1.026	994	1.008	993	976	1.012	979	1.042	996	994	Kilis	396	354	353	343	359	362	359	363	352	353	365	367	374
Antalya	518	473	486	479	496	555	549	556	570	563	590	550	581	Kırıkkale	542	526	524	507	490	507	487	497	516	495	476	479	480
Ardahan	1.355	1.256	1.265	1.248	1.227	1.302	1.291	1.295	1.341	1.323	1.359	1.393	1.410	Kırklareli	11.709	11.654	11.497	11.435	11.302	11.171	11.021	10.856	10.818	10.714	10.635	10.478	10.335
Artvin	746	696	724	737	730	751	755	761	750	792	765	730	741	Kırşehir	515	530	579	580	601	604	611	628	655	645	638	651	659
Aydın	441	402	416	420	437	459	474	500	470	483	508	500	515	Kocaeli	1.478	1.381	1.389	1.393	1.408	1.431	1.444	1.445	1.449	1.434	1.408	1.386	1.381
Balıkesir	3.789	3.694	3.635	3.628	3.653	3.626	3.660	3.588	3.612	3.568	3.525	3.472	3.431	Konya	2.216	2.219	2.225	2.256	2.284	2.328	2.285	2.309	2.365	2.367	2.407	2.417	2.469
Bartın	1.463	1.423	1.413	1.446	1.451	1.443	1.436	1.455	1.497	1.512	1.455	1.424	1.406	Kütahya	208	196	204	222	210	218	231	228	240	242	239	240	252
Batman	924	962	919	927	946	977	997	1.056	1.042	1.092	1.113	1.166	1.209	Malatya	5.741	5.773	5.821	5.942	6.110	5.981	5.922	6.025	6.197	6.173	6.120	6.067	6.044
Bayburt	781	771	790	753	750	764	793	797	802	825	834	839	859	Manisa	1.437	1.414	1.441	1.416	1.423	1.467	1.410	1.454	1.448	1.454	1.463	1.424	1.409
Bilecik	417	434	424	412	413	399	392	390	386	399	390	390	388	Mardin	3.457	3.424	3.485	3.555	3.601	3.639	3.786	3.924	3.999	4.016	4.048	4.084	4.198
Bingöl	412	354	368	377	397	407	436	429	443	455	440	463	472	Mersin	509	516	516	557	562	563	593	556	562	621	613	631	607
Bitlis	747	649	686	691	719	750	752	796	845	848	862	911	912	Muğla	146	120	121	114	129	122	125	125	134	145	143	142	144
Bolu	557	564	597	609	572	550	524	525	544	579	582	570	579	Muş	635	609	637	672	659	667	710	744	834	880	921	965	958
Burdur	72	65	60	65	76	57	44	41	57	62	66	75	76	Nevşehir	882	938	956	999	1.010	1.014	1.024	1.038	1.032	999	1.013	973	996
Bursa	5.121	5.051	5.101	5.130	5.122	5.105	5.090	5.044	5.089	5.056	4.981	4.990		Niğde	1.489	1.479	1.527	1.593	1.668	1.684	1.775	1.791	1.840	1.806	1.853	1.783	1.883
Çanakkale	2.813	2.798	2.769	2.811	2.809	2.756	2.756	2.711	2.662	2.605	2.554	2.550	2.515	Ordu	7.892	7.853	7.895	7.802	7.812	7.651	7.780	7.767	7.852	7.685	7.588	7.273	7.348
Çankırı	5.648	5.585	5.439	5.459	5.463	5.315	5.327	5.362	5.491	5.447	5.457	5.010	5.157	Osmaniye	468	386	409	364	436	432	440	473	472	469	480	462	457
Çorum	1.654	1.596	1.655	1.643	1.635	1.657	1.615	1.670	1.694	1.718	1.678	1.649	1.647	Rize	2.463	2.399	2.469	2.526	2.541	2.520	2.417	2.410	2.412	2.499	2.538	2.403	2.416
Denizli	277	270	287	312	324	346	343	340	343	332	351	371	356	Sakarya	7.597	7.492	7.507	7.554	7.605	7.581	7.539	7.471	7.451	7.532	7.444	7.396	7.397
Diyarbakır	3.447	2.610	2.667	2.746	2.742	2.836	2.936	3.013	3.071	3.063	3.059	3.058	3.075	Samsun	8.453	8.239	8.360	8.395	8.360	8.388	8.350	8.254	8.172	8.116	8.061	7.920	7.974
Düzce	1.210	1.200	1.225	1.226	1.221	1.159	1.153	1.155	1.171	1.169	1.113	1.055	1.042	Şanlıurfa	4.036	4.152	4.244	4.213	4.292	4.290	4.297	4.365	4.440	4.524	4.512	4.459	4.634
Edirne	9.363	9.374	9.318	9.230	9.050	8.910	8.793	8.704	8.618	8.534	8.391	8.192	8.097	Siirt	2.162	2.069	2.094	2.221	2.269	2.406	2.445	2.524	2.630	2.777	2.801	2.890	3.025
Elazığ	1.540	1.483	1.540	1.510	1.526	1.539	1.502	1.565	1.533	1.549	1.585	1.603	1.613	Sinop	10.708	10.654	10.592	10.511	10.482	10.284	10.169	10.117	10.086	10.077	9.896	9.619	9.568
Erzincan	2.424	2.371	2.325	2.341	2.284	2.306	2.287	2.303	2.337	2.331	2.368	2.371	2.389	Şırnak	158	70	65	62	70	76	69	66	90	97	91	96	94
Erzurum	2.255	2.198	2.143	2.166	2.140	2.126	2.128	2.122	2.154	2.159	2.095	2.114	2.098	Sivas	6.141	6.088	6.083	6.084	6.060	6.065	6.026	5.987	5.973	6.021	5.989	5.951	5.976
Eskişehir	813	783	770	737	740	732	761	737	724	664	676	654	675	Tekirdağ	7.545	7.464	7.435	7.379	7.333	7.267	7.124	7.032	6.953	6.921	6.799	6.623	6.577
Gaziantep	1.336	1.329	1.387	1.391	1.405	1.451	1.388	1.421	1.424	1.411	1.455	1.494	1.519	Tokat	2.456	2.426	2.433	2.397	2.411	2.430	2.382	2.350	2.371	2.430	2.437	2.434	2.466
Giresun	10.664	10.727	10.717	10.734	10.659	10.591	10.480	10.386	10.454	10.475	10.371	9.933	10.024	Trabzon	8.548	8.458	8.275	8.350	8.649	8.662	8.750	8.759	8.879	8.934	8.992	8.651	8.864
Gümüşhane	828	818	788	784	756	771	753	775	787	778	804	814	807	Tunceli	398	381	376	367	353	385	351	344	351	362	369	372	400
Hakkari	91	29	46	35	50	43	44	41	39	43	23	34	48	Uşak	271	253	245	260	265	254	254	243	250	273	265	271	257
Hatay	1.114	1.004	1.059	1.145	1.085	1.193	1.130	1.173	1.206	1.225	1.212	1.136	1.204	Van	639	568	587	535	548	571	549	571	613	670	712	722	702
İğdır	202	168	175	205	210	213	192	207	215	219	227	242	242	Yalova	456	431	442	441	445	465	465	471	474	454	457	465	460
İsparta	1.426	1.389	1.445	1.467	1.493	1.472	1.488	1.481	1.439	1.450	1.436	1.422	1.452	Yozgat	2.194	2.142	2.137	2.129	2.150	2.135	2.105	2.176	2.144	2.068	2.051	2.022	2.043
İstanbul	71.012	70.734	71.020	70.886	70.952	70.834	70.821	70.139	70.242	69.938	69.840	69.448	69.484	Zonguldak	1.568	1.485	1.556	1.597	1.637	1.608	1.594	1.632	1.591	1.586	1.564	1.519	1.512
İzmir	1.224	1.145	1.179	1.178	1.196	1.244	1.209	1.214	1.227	1.249	1.201	1.163	1.130	TOPLAM	270.212	266.320	267.547	267.705	268.588	268.273	267.553	267.324	269.002	268.889	268.060	264.269	265.513

Kaynak: TÜİK İstatistikleri; İkamet Edilen İlçeğe Göre Nüfusa Kayıtlı Olunan İl

Grafik 3.13: 2019 yılı Bayrampaşa nüfusunun kayıtlı olduğu bölgelere göre dağılımı

Grafik 3.13’de da belirtilen rakamlar 2019 yılına ait olup toplamı 256.513’ tür. Buna karşın, 2019 yılı ADNKS’ ye göre ilçe nüfusu 274.735’ tir. Bu durumda 18.222 kişinin nüfusa kayıtlı olduğu il/ ilçe ya da bölge Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer almamaktadır. 2011’ de başlayan ‘Suriye İç Savaşı’ bölgeden önemli göç dalgalarının Türkiye’ ye doğru gerçekleşmesine neden olmuş; Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği(UNHCR)’ nin açıkladığı rakamlara göre 3.581.636 kayıtlı Suriyeli sığınmacı Türkiye sınırları içerisinde yaşamını sürdürmektedir^[72]. Belirtilen bu rakamın önemli bir bölümünün İstanbul’ un ilçelerine düzensiz biçimde dağıldığı bilinmektedir. Suriyeli mültecilerin dışında; Sudan, Afganistan, Pakistan ve Irak’ tan Türkiye’ ye düzensiz göçler yaşanmakta, dolayısıyla, bu rakama katkıları söz konusudur.

İlçede 2019’ da İstanbul’ a kayıtlı 69.484 kişi bulunmakla birlikte; Kırklareli, Edirne, Bursa, Çanakkale, Tekirdağ ve Sakarya illerine kayıtlı olan kişi sayıları dikkat çekicidir. Çalışmanın daha önceki bölümlerinde de ifade edildiği üzere, Balkan ülkelerinden anavatana dönüş yapan muhacirlerin önemli kısmı bahsedilen illere iskân etmişlerdir. İlerleyen dönemlerde, İlişkiler ağı(Network) kuramında ifade edildiği üzere, göçmenlerin önemli kısmı akrabalarının ya da komşularının

⁷² UNCHR; <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113>

bulunduğu merkezlere doğru bu kez iç göç yapmışlardır. İleri sürülen varsayımı desteklemek; “...Balıkesir, Bursa, Edirne, İstanbul, Kırklareli, Tekirdağ illerinde olan yoğunluk Balkan göçmenlerinin göçtüğü yerler olması nedeniyle göçmenlerin fazla sayıda olduğunun birer göstergesidir^[73].” ifadeleriyle de mümkün olacaktır.

Özetle, 1950 yılı itibariyle etkili olmaya başlayan kırsal alanlardan kentlere doğru gerçekleşen iç göçler İstanbul’ u ve dolayısıyla incelemeye konu olan mekânın nüfuslanmasında önemli rol oynamıştır. Günümüzde Bayrampaşa’ da ikamet etmekte olan nüfus ülkeyi oluşturan 81 ilin herhangi birinde kayıtlı ya da doğumludur. İlçenin sosyal ve demografik yapısı çok kültürlü olmakla birlikte; özellikle Marmara, Karadeniz, Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgesi sınırlarında kalan yerleşim birimlerinden gelen yurttaşlar ilçede ağırlığı oluşturmaktadır.

Tablo 3.31’ de ifade edildiği üzere, İstanbul’ da 1975 - 1990 yılları arasında sürekli artış gösteren net göç rakamları 1995 - 2000’ de düşüş sergilemiş; 2008 - 2019 yılları arasında dalgalı bir eğilim görülmekle birlikte ilk ‘negatif’ değerler yine bu dönemde gerçekleşmiştir. İfade edildiği üzere İstanbul’ un, doğal olarak Bayrampaşa da, dışarıya göç veren mekân olduğu tablolarda ifade edilen rakamlardan anlaşılmaktadır. Kalabalık ve yoğun nüfuslanma hizmetlerin ve istihdamın yetersiz kalmasına, konut arzının karşılanamamasına ya da barınma masraflarının artmasına neden olmaktadır. Özellikle son yıllarda kentlerden kırsal alanlara ya da kentten - kente göçlerin sık karşılaşılan bir durum olmasının temelinde bahsedilen sebepler bulunmaktadır. İstanbul genelinde gözlemlenen bu durumun Bayrampaşa ölçeğindeki karşılığı ‘nüfusa kayıtlı olunan ilçeye göre ikamet edilen il’ verileriyle incelenebilir. Bu istatistik aracılığıyla ilçeye kayıtlı olmasına rağmen, iç göçe katılarak bulunduğu mekânı terk eden kişi sayısı belirlenebilmektedir.

⁷³ GÜLER, R, Özgenur; “İSTANBUL İLÇELERİNDEKİ DEMOGRAFİK YAPININ, YEREL YÖNETİMLERİN KÜLTÜR POLİTİKALARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ BAYRAMPAŞA BELEDİYESİ ÖRNEĞİ”; 2013; s.18

Tablo 3.36: 2008 – 2019 Bayrampaşa'ya Kayıtlı Olan Nüfusun İkamet Ettiği İller

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Adana	32	42	34	35	35	45	41	37	40	43	46	44	Kahramanmaraş	11	13	12	11	12	16	11	13	16	16	17	13
Adıyaman	10	4	5	4	10	5	7	4	5	4	6	3	Karabük	11	12	17	8	14	16	14	11	15	14	9	4
Afyonkarahisar	12	18	16	14	18	18	14	14	14	15	18	22	Karaman	0	2	0	2	0	0	1	2	0	0	1	1
Ağrı	13	11	6	8	8	6	2	10	5	6	4	4	Kars	7	6	6	5	3	6	6	8	6	5	13	13
Aksaray	2	4	1	2	2	1	4	3	4	5	7	10	Kastamonu	27	28	26	23	26	34	34	26	31	39	32	26
Amasya	14	13	32	12	10	12	12	16	17	19	13	16	Kayseri	21	21	25	16	24	23	17	16	15	17	23	28
Ankara	163	181	195	218	205	226	226	241	212	225	233	260	Kilis	4	4	3	3	0	3	2	0	1	2	6	5
Antalya	292	311	320	333	348	379	382	392	401	398	398	399	Kırıkkale	3	8	3	2	2	2	4	1	4	3	3	1
Ardahan	2	3	4	1	6	0	1	0	0	1	1	1	Kırklareli	230	246	252	266	287	310	332	383	417	445	484	479
Artvin	0	2	0	2	11	4	3	4	3	4	6	5	Kırşehir	1	4	3	3	3	4	3	3	3	5	3	7
Aydın	31	39	47	56	65	73	81	92	100	99	115	108	Kocaeli	218	229	250	278	277	287	318	334	365	391	407	414
Balıkesir	162	170	211	230	231	240	297	290	304	326	343	330	Konya	28	23	22	39	29	26	29	26	26	38	38	41
Bartın	10	8	4	4	5	4	5	5	6	8	8	9	Kütahya	15	21	42	12	20	13	12	7	12	8	13	20
Batman	1	0	0	1	11	5	6	2	1	2	2	7	Malatya	11	13	14	18	20	22	19	12	10	13	18	21
Bayburt	2	6	5	6	9	7	10	4	11	5	5	9	Manisa	60	63	118	58	54	59	62	62	63	66	66	68
Bilecik	29	26	40	25	35	37	34	29	38	37	33	28	Mardin	12	11	8	14	13	9	7	6	7	5	4	6
Bingöl	9	9	10	2	5	6	12	9	6	3	4	5	Mersin	31	31	26	37	42	44	44	39	44	39	39	46
Bitlis	3	6	4	4	9	11	11	8	2	1	4	4	Muğla	98	96	89	92	102	116	130	138	167	186	204	231
Bolu	10	22	20	20	25	30	19	18	19	21	28	19	Muş	2	2	3	6	1	2	3	0	1	0	0	3
Burdur	4	7	11	1	5	3	4	5	5	7	10	9	Nevşehir	1	1	5	7	9	8	9	8	4	3	3	3
Bursa	494	499	513	534	559	595	616	639	681	697	726	745	Niğde	8	9	10	12	13	14	14	14	14	13	13	15
Çanakkale	91	98	100	90	114	126	162	163	181	193	214	212	Ordu	18	23	23	22	36	33	36	32	41	39	43	51
Çankırı	15	15	6	4	14	10	4	9	5	3	8	4	Osmaniye	3	4	7	3	5	5	7	3	3	6	6	6
Çorum	10	11	9	6	5	8	9	9	9	10	12	12	Rize	5	3	3	3	3	9	7	4	2	7	24	19
Denizli	36	32	37	42	31	31	35	35	40	36	43	47	Sakarya	191	224	235	247	272	282	316	338	334	355	368	403
Diyarbakır	27	20	12	16	12	12	15	6	11	8	13	13	Samsun	61	71	64	62	59	60	58	57	61	69	76	83
Düzce	19	18	26	34	37	35	35	42	41	43	45	58	Şanlıurfa	10	15	13	19	22	17	18	12	21	31	26	21
Edirne	128	117	129	122	132	146	173	190	184	228	233	217	Siirt	10	10	6	7	1	2	4	5	2	4	4	2
Elazığ	19	16	18	21	22	18	19	16	15	16	17	12	Sinop	14	12	15	17	20	24	22	21	36	40	45	41
Erzincan	2	1	6	7	9	11	6	13	11	14	18	10	Şırnak	22	14	6	8	11	15	16	23	6	14	18	15
Erzurum	11	12	7	11	16	9	14	16	19	28	23	25	Sivas	10	10	33	10	17	22	14	8	7	7	12	16
Eskişehir	65	63	65	72	73	79	74	81	71	79	75	74	Tekirdağ	850	872	923	938	1.002	1.093	1.229	1.369	1.439	1.550	1.672	1.704
Gaziantep	15	24	21	26	20	28	24	36	34	34	35	24	Tokat	20	21	19	16	21	16	20	21	24	13	25	24
Giresun	59	59	59	63	65	81	81	86	97	105	116	109	Trabzon	30	17	12	19	15	12	17	14	22	23	29	24
Gümüşhane	3	2	6	7	12	15	14	8	10	18	10	11	Tunceli	10	9	7	7	9	14	12	9	7	7	10	10
Hakkari	11	15	11	6	52	15	10	10	11	3	13	11	Uşak	5	5	3	7	5	10	10	10	10	11	6	8
Hatay	17	25	40	14	13	12	12	15	18	17	17	14	Van	22	23	23	21	30	17	12	16	17	14	12	11
İğdır	1	2	3	12	7	3	7	4	5	12	11	11	Yalova	68	78	82	89	93	103	112	111	114	126	136	132
İsparta	14	17	65	5	7	11	7	6	9	15	15	17	Yozgat	9	10	6	8	6	4	4	1	1	1	1	3
İstanbul	61.808	62.071	62.510	63.129	63.270	63.367	63.299	63.404	63.427	63.540	63.507	63.883	Zonguldak	14	15	20	17	30	16	19	16	17	14	20	17
İzmir	454	450	486	477	479	473	497	526	540	564	610	632	TOPLAM	66.271	66.728	67.528	68.108	68.610	68.965	69.288	69.676	69.997	70.531	70.974	71.468

Kaynak: TÜİK İstatistikleri; Nüfusa Kayıtlı Olunan İlçeye Göre İkamet Edilen İl

Bayrampaşa' ya kayıtlı olan nüfusun büyük bir bölümü İstanbul' un farklı ilçelerine ikamet ettiği Tablo 3.36' da görülmektedir. Eğitim, istihdam, sağlık veya diğer sebeplere bağlı olarak il sınırlarında yer alan diğer ilçelerde ikamet edenlerin sayısı 61 bin seviyesinden 64 bine yükselmiştir. 6360 numaralı kanuna göre İstanbul' da artık kırsal alan kalmaması nedeniyle bahsedilen bu nüfus bir kent alanından başka bir kent alanına doğru iç göç yapmışlardır. Tablo 3.36' da dikkat çekici en önemli nokta; ilçeye kayıtlı nüfusun ikamet ettiği şehirlerin ağırlıklı Marmara bölgesi sınırları içerisinde yer almasıdır. Bursa, Tekirdağ, Kırklareli, Sakarya, Edirne, Kocaeli, Balıkesir, Çanakkale ve Kırklareli bu şehirlerdendir. Bahsedilen merkezlerin geçmişte Balkan göçmenlerinin iskân ettikleri ve ilerleyen dönemlerde, 'İlişkiler Ağı(Network) Kuramı' bağlamında, akraba ve komşularının ikamet etmiş olduğu Bayrampaşa' ya en fazla göç veren şehirlerdir. Bu şehirler dışında Ankara, Antalya, Muğla dikkat çeken diğer kentlerdir.

3.2.4.4. Sağmalcılar' ın Nüfuslanmasında 'İlişkiler Ağı(NETWORK)' Kuramı

Beşeri tarihin en önemli olgularından biri göçtür. İnsanın parçası olduğu doğayla; yaşadığı ortamı paylaştığı diğer insanlarla ilişkisi veya mücadelesi bilimsel olarak ciddi bir inceleme konusudur. Tür olarak insanın(Homo) varlığını 1.9 - 2 milyon yıl olarak tarihleyen bilim, insanın mekânsal kökenleri hakkında kuramlar üzerinde çalışmaktadır(Afrika' dan Çıkış Kuramı ve Çok Bölgelilik Kuramı). Bu kuramlar biyoloji, antropoloji, tarih gibi bilim dallarının ve diğer bir takım altbilim dallarının ortak çalışmalarıyla incelenmekle birlikte; varlığı "insanın doğa ile kurmuş olduğu ilişkiyi incelemek" üzerine kurulu olan 'Coğrafya' yı göç olgusunu analiz etmeye zorlamaktadır.

İnsanın ya da insan topluluklarının yaşadıkları çevreyi çeşitli nedenler dolayısıyla terk ederek yeni yaşam alanlarına doğru hareket etmeleri göçü tanımlamada kullanılan genel tanımdır. Ancak göçü tetikleyen olaylar veya süreçler - nedenler konunun son derece geniş; iktisadi, siyasi, sosyolojik veya coğrafi pek çok parametrenin değerlendirmeye alınmasını zaruri kıldığından, yapılan 'genel tanımdan' daha kompleks bir süreç söz konusudur. Dolayısıyla; göç, tanımı ve işleyişi konusunda tüm otoritelerin hemfikir olduğu bir olgudan ziyade, farklı ve çeşitli kuramlarla izahı yapılabilen bir beşeri durumdur. Günümüzde Bayrampaşa, 1950 -

1971 yılları arasında Sağmalcılar olarak bilinen yerleşim alanının nüfuslanmasını açıklamak için 'İlişkiler Ağı Kuramı' na yer verilmesi önemlidir.

N. Abadan Unat' ın; *"Göçmen ilişkiler ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır."* ifadesi kuramı kısaca tanımlamada kullanılabilir(Abadan Unat; 2002; 18)^[74]. Bu kuramdan hareketle; Sağmalcılar köyüne yerleşen ya da iskan ettirilen 'birinci jenerasyon muhacirler' sadece mekanın nüfusunu anlık arttırmak yönünden değil; aynı zamanda bölgede 'insan kaynağı' oluşturarak gelecek olan yeni göçmenler için çekici unsur olmaları nedeniyle de Bayrampaşa' nın gelişimi açısından da önemlidirler. Çalışmada değinildiği üzere, göç olayının ya da olgusunun tanımını yapmak interdisipliner bir çalışmayı beraberinde getirmektedir. Siyasi, sosyal, ekonomik, doğal vs. çok sayıda başlık veya alt başlık göçü tanımlamada ve izah etmede kullanılabilir. İlişkiler Ağı Kuramı S. ÇAĞLAYAN' ın belirttiği üzere göç olgusunu; *"...göçmen ve göçmenlik üzerinden anlamaya ve analiz etmeye..."*^[75] olarak sağlaması bakımından diğer kuramlardan ayırmaktadır.

Bu teori, 19. yüzyılın sonlarında Balkanlar' da ortaya çıkan siyasi ve sosyokültürel baskılar dolayısıyla yaşadıkları yerlerden ayrılarak anavatanlarına dönüş yapan muhacirlerin Sağmalcılar köyünün kurulmasındaki rolünü daha sağlıklı izah etmede kullanılabilir. Aile, akrabalık ve komşuluk bağı gibi öğelerin toplum yapılanmasında önemli yer tuttuğu Türk kültürü, Balkanlardan göç eden 'birinci nesiljenerasyon' muhacirlerin yerleştikleri yerleşim alanlarını gelecek olan 'yeni nesil göçmenler' için bir çekim merkezi konumuna getirmiştir. Kan bağı sebebiyle ya da aynı yerleşim alanlarında yaşamış olmanın oluşturduğu 'komşuluk ilişkileri', göç dolayısıyla birbirlerinden ayrı düşmüş kişileri yeni kurulan veya yerleşilen merkezlerde tekrar bir araya getiren 'sosyal kaynak' olmuştur. Bu durum sadece ülkelerarası yapılan göçlerde değil, aynı zamanda Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yapılan iç göçlerde de kendisini hissettirmektedir. Köylerinden ayrılan göçmenlerin yerleşecekleri yeni merkezin seçiminde önceliği akraba ya da komşularının olduğu yerleşim alanlarına vermeleri; bazı ilçelerde belirli şehir ve bölgelerden gelen vatandaşların çoğunluğu oluşturduğu alanları meydana

⁷⁴ ÇAĞLAYAN, S; "GÖÇ KURAMLARI, GÖÇ VE GÖÇMEN İLİŞKİSİ"; Muğla Üni. Sosyal Bilimler Enst. Dergisi; 2006, Sayı 17; s.85

⁷⁵ ÇAĞLAYAN, S; s.84

getirmektedir. Güngören ve Bahçelievler’ de Doğu Karadeniz; Bağcılar, Esenler’ de Doğu Anadolu’ dan gelen vatandaşlarımızın yoğunlukta olması örneklerinde olduğu gibi.

3.2.5. Bayrampaşa İlçesinin Senaryolara Göre Nüfus Projeksiyonu

Grafik 3.6 incelendiği takdirde; yüzdelerik büyüme oranı Türkiye’ de %1,21 - 1,60 aralığında daha yatay veya sabit; İstanbul ve Bayrampaşa’ da iniş- çıkış hareketlerinin daha keskin olduğu bir eğilim göstermektedir. Nüfusun büyüme oranı İstanbul’ da %0,26 - 3,00; Bayrampaşa’ da %-1,44 - 1,35 aralığında gerçekleşmiştir. Nüfusun yıllık artış hızının(binde) belirtildiği Tablo 3.14 incelendiğinde de aynı sonuca ulaşmak mümkündür. Türkiye genelinde vuku bulan artış daha ‘yatay düzlem’ üzerinde hareket ederken İstanbul verilerinde ‘dalgalanmalar’ mevcuttur. Bahsedilen bu oranlar 2007 - 2019 yıllarına ait olup hem ülke genelinde hem de bölgesel düzeyde nüfusun genel eğiliminin belirlenmesi, yorumlanması ve projeksiyonların hazırlanması bakımından büyük önem arz etmektedir.

Tablo 3.37: 2020 - 2025 Türkiye Nüfus Projeksiyonu

YIL	BÖLGE	NÜFUS	NÜFUSUN ORANSAL DEĞİŞİMİ	ORANSAL DEĞİŞİMDEKİ YILLIK FARK
2020	TÜRKİYE	83.900.373	0,90%	-
2021	TÜRKİYE	84.908.658	1,20%	0,31%
2022	TÜRKİYE	85.911.035	1,18%	-0,02%
2023	TÜRKİYE	86.907.367	1,16%	-0,02%
2024	TÜRKİYE	87.885.571	1,13%	-0,03%
2025	TÜRKİYE	88.844.934	1,09%	-0,03%

Kaynak: TÜİK; Bölgesel İstatistiklere göre Nüfus Projeksiyonu

Tablo 3.38: 2020 - 2025 İstanbul Nüfus Projeksiyonu

YIL	BÖLGE	NÜFUS	NÜFUSUN ORANSAL DEĞİŞİMİ	ORANSAL DEĞİŞİMDEKİ YILLIK FARK
2020	İstanbul	15.682.267	1,05%	-
2021	İstanbul	15.893.822	1,35%	0,30%
2022	İstanbul	16.103.390	1,32%	-0,03%
2023	İstanbul	16.310.652	1,29%	-0,03%
2024	İstanbul	16.512.489	1,24%	-0,05%
2025	İstanbul	16.708.850	1,19%	-0,05%

Kaynak: TÜİK; Bölgesel İstatistiklere göre Nüfus Projeksiyonu

Tablo 3.37 – 3.38’ de belirtilen 2020 - 2025 yıllarına ait nüfus tahminleri TÜİK’ in hazırlamış olduğu resmi istatistiki verilerdir. TÜİK projeksiyonuna göre; 2019’ da 83.154.997 olan Türkiye nüfusu 2025 yılında, 5.689.937 kişilik artışla, 88.844.934 olarak gerçekleşeceği düşünülmektedir. 2019’ da nüfusu 15.519.267 olan İstanbul nüfusunun ise, 1.189.583 kişilik artışla, 16.708.850 olarak gerçekleşeceğini hesaplamıştır. Tabloda dikkat çekildiği üzere, Türkiye ve İstanbul nüfusuyla ilgili projeksiyon çalışmalarında, nüfusun ardışık yıllarda geçirdiği oransal değişimin sadece %0,01 oranında saptığı görülmektedir. Bu bilgidен hareketle, Bayrampaşa’ daki nüfusunun yüzdelik büyüme miktarını(oranını), TÜİK istatistikleri temel alınarak, Türkiye - İstanbul arasındaki fark doğrultusunda hesaplamak mümkün olacaktır.

Tablo 3 39: 2020 - 2025 Bayrampaşa Nüfus Projeksiyonu

YIL	BÖLGE	NÜFUS	NÜFUSUN ORANSAL DEĞİŞİMİ(%)	ORANSAL DEĞİŞİMDEKİ YILLIK FARK(%)
2020	Bayrampaşa	276.795	0,75%	-
2021	Bayrampaşa	279.701	1,05%	0,30%
2022	Bayrampaşa	282.609	1,04%	-0,01%
2023	Bayrampaşa	285.519	1,03%	-0,01%
2024	Bayrampaşa	288.431	1,02%	-0,01%
2025	Bayrampaşa	291.286	0,99%	-0,03%

Tablo 3.39’ te belirtilen nüfustaki oransal değişim miktarları, TÜİK’ in Türkiye - İstanbul nüfus tahminlerini hazırlamada kullandığı ‘sapma değeri’ gözetilerek elde edilmiştir. Bu yöntemle elde edilen projeksiyona göre; 2025 yılı ilçe nüfusu, toplamda 16.551 kişilik artışla, 291.286 kişiye yükselecektir.

Düşük, orta ve yüksek seviye ‘tahmini nüfus senaryolarını’ TÜİK istatistikleri temel alınarak oluşturulduğu taktide, Tablo 3.39’ da Bayrampaşa için belirtilen rakamlar ‘düşük senaryo’ olarak nitelendirilebilir. Nitekim İstanbul ve Türkiye için kullanılan değişim oranları daha yüksek seviyelerde de gerçekleşmiş olup, Türkiye için hazırlanan projeksiyonda kullanılan oranlar ‘orta’; İstanbul için kullanılan oranlar ise ‘yüksek’ seviye nüfus senaryosunu meydana getirecektir.

Tablo 3.40: 2020 - 2025 Bayrampaşa 'Orta Seviye' nüfus projeksiyonu

YIL	BÖLGE	NÜFUS	NÜFUSUN ORANSAL DEĞİŞİMİ(%)	ORANSAL DEĞİŞİMDEKİ YILLIK FARK(%)
2020	Bayrampaşa	277.207	0,90%	-
2021	Bayrampaşa	280.533	1,20%	0,31%
2022	Bayrampaşa	283.843	1,18%	-0,02%
2023	Bayrampaşa	287.135	1,16%	-0,02%
2024	Bayrampaşa	290.379	1,13%	-0,03%
2025	Bayrampaşa	293.544	1,09%	-0,03%

Tablo 3.41: 2020 - 2025 Bayrampaşa 'Yüksek Seviye' nüfus projeksiyonu

YIL	BÖLGE	NÜFUS	NÜFUSUN ORANSAL DEĞİŞİMİ(%)	ORANSAL DEĞİŞİMDEKİ YILLIK FARK(%)
2020	Bayrampaşa	277.619	1,05%	-
2021	Bayrampaşa	281.366	1,35%	0,30%
2022	Bayrampaşa	285.080	1,32%	-0,03%
2023	Bayrampaşa	288.757	1,29%	-0,03%
2024	Bayrampaşa	292.337	1,24%	-0,05%
2025	Bayrampaşa	295.815	1,19%	-0,05%

Tablo 3.39- 3.40 ve 3.41' de; Bayrampaşa ilçesinde 2020 - 2025 yılları arasında üç farklı ölçekte nüfus projeksiyonları gösterilmektedir. 2025 yılı ilçe nüfusları; 'Düşük seviye' olarak nitelendirilen Tablo 3.33' te 291.286; 'Orta seviye' olan Tablo 3.34' te 293.544; 'Yüksek seviye' nüfus projeksiyonunu gösteren Tablo 3.35' te ise 295.815 olarak tahmin edilmiştir. Senaryolar arasında değişen nüfus, kabaca 2 bin seviyesinde gerçekleşmektedir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

EKONOMİK ÖZELLİKLER

Bayrampaşa ilçesinin idari sınırları dahilinde kalan toprakların geçmişi, 'Yerleşme Tarihi' bölümünde de değinildiği üzere, Roma ve Bizans imparatorluklarına kadar uzanmaktadır. Coğrafi olarak; İstanbul gibi önemli bir merkeze komşu ve kente su taşıyan hattın hemen üzerinde yer alması; arazinin iklim ve topoğrafya yönünden uygun koşulları barındırması yerleşim alanının beşeri tarihini kadim ve zengin kılmıştır. Geçmişte bölgenin sayfiye ve tarımsal üretim alanı olarak kullanılmış olması beşeri faaliyetlerin temelini oluşturmaktadır. Tarihsel süreçte gerek Osmanlı İmparatorluğu döneminde Ferhat Paşa ve Cicoz çiftliklerinin kurulması gerekse 19. yüzyıl sonları itibarıyla Balkan ülkelerinden anavatanlarına dönen göçmenlerin bölgeye iskân ederek ziraat ve hayvancılık faaliyetlerinde bulunmaları bahsedilen 'beşeri temeller' ile ilişkilidir. Primer ekonomik faaliyetlerin yanı sıra; bilim ve teknoloji alanlarındaki gelişmelere, beşeri organizasyonlarda gerçekleşen siyasi ve sosyoekonomik değişimlere bağlı ortaya çıkan 'yeni ekonomik sektörler' günümüzde Bayrampaşa' da etkin olarak vuku bulmaktadır.

Bu bölümde bölgede uygulanmış veya hâlihazırda uygulanmakta olan ekonomik faaliyetler tarihi kaynaklar ve istatistiki veriler aracılığıyla analiz edilecektir.

4.1. Tarımsal Faaliyetler

Roma ve Bizans dönemlerinde 'Philopation' olarak bilinen, yüksek zümre kimseler için bir 'sayfiye alanı' olarak kabul edilen arazinin kullanımı, tarihin ilerleyen dönemlerinde oluşan yeni ekonomik ve siyasi olay - durumlara bağlı olarak değişim göstermiştir. 7. - 8. yüzyıllarda etkisini gösteren 'Arap baskınları' dolayısıyla gıda akışında yaşanan aksamalar Philopation' da zirai faaliyetlerin ağırlık kazanmasına neden olmuştur. Vezir-i Âzam Ferhat Paşa' nın bölgede kendi adı ile çiftlik tahsis etmesi arazideki primer faaliyetlerin Osmanlı döneminde de devam etmesinde önemli rol oynamıştır. BAYINDIR, GÜNDOĞDU ve ÖNAL' ın 2015 yılında

tamamlamış oldukları çalışmalarından bölgenin bahçecilik ve mandıracılık faaliyetleri için aktif olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır^[76].

Osmanlı Devleti' nin dağılma döneminde başlayarak cumhuriyetin ilk yıllarında etkili olan 'Balkan Göçleri' ile birlikte anayurtlarına geri dönen muhacirler / göçmenler Türkiye' de çeşitli merkezlere yerleşmiş veya iskân dirmiştir. Bu durumla ilgili olarak BAYINDIR, GÜNDOĞDU ve ÖNAL' ın 2015' teki çalışmalarında; *"Bölge, 1927' de Bulgaristan' ın Filibe şehrinden göç eden ve yöreye ilk yerleşen göçmen grubuna tarım ve hayvancılık amacıyla tahsis edilmiştir^[77]."* ifadelerine yer vermişlerdir. Cumhuriyetin ilerleyen yıllarında, özellikle 1950' den sonra, etkili olan iç göçlerle Anadolu' nun çeşitli bölgelerinden gelen kişilerin bu alana yerleşim gösterdiği ve bölgedeki kırsal faaliyetlere katıldığı bilgisi de belirtilmelidir(BAYINDIR; GÜNDOĞDU; ÖNAL; 2015, s.XXIII). Bu sebeplerden ötürüdür ki; bölgeye 1950 yılında 'Sağmalcılar' -**Sağmal**: *süt veren, bol sütü bulunan ya da sağılan inek*- adı verilerek köy ilan edilmiştir. Verilen bilgilerden hareketle; bölge tarihi, çalışma konusu olan merkezin geçmişinde tarımsal faaliyetlerin önemli yer tuttuğuna işaret etmektedir.

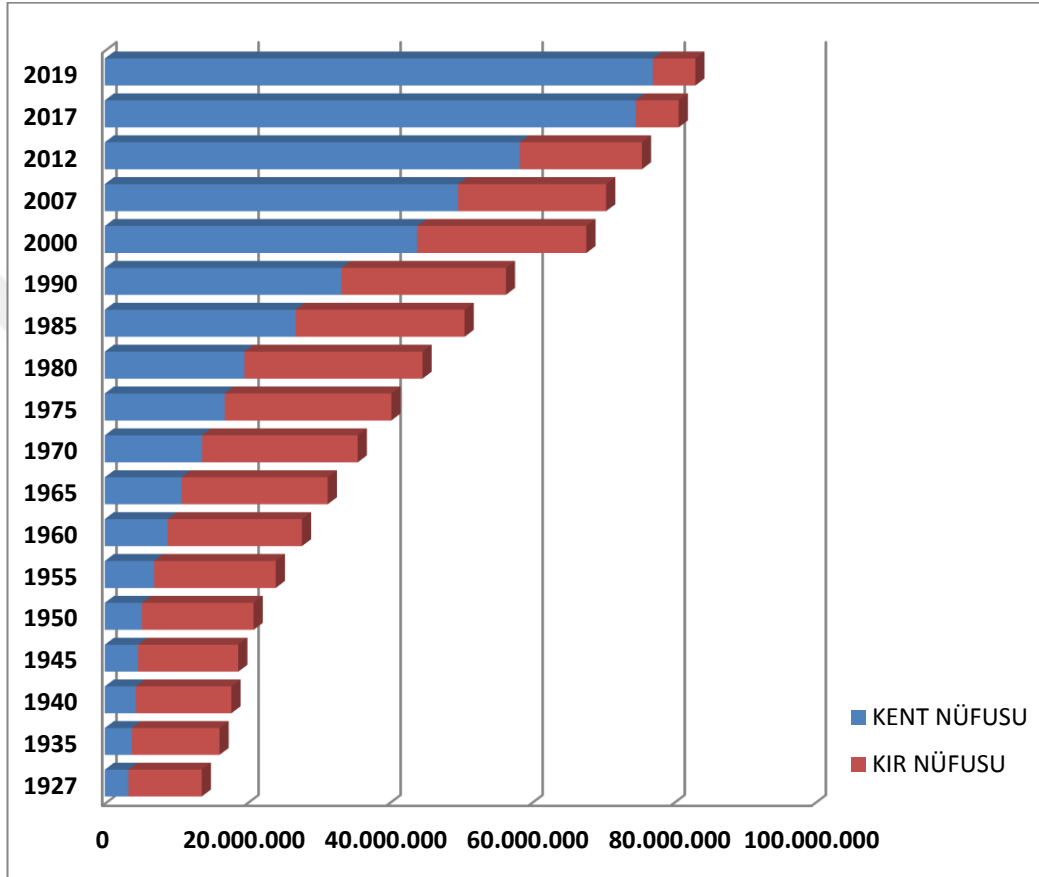
1950 - 1990 yılları arasında Eyüp ilçe idaresine bağlı bulunan merkezle ilgili, yapılan nüfus sayımlarında iş kollarına göre istihdam verilerine ulaşmak mümkün olmamıştır. Çalışmanın önceki bölümlerinde de ifade edildiği üzere, yerleşim alanında ikamet eden kişiler bahsi edilen dönemde yekûn olarak 'kır nüfusu' olarak kabul edilmesine rağmen bölgede endüstriye dayalı faaliyetlerin de gerçekleştiği bilinmektedir. 1990' da ilçe statüsü verilen Bayrampaşa' nın nüfusuyla ilgili ekonomik ve sosyal ayrıntılara yine aynı yıl gerçekleştirilen nüfus sayımlarından ulaşmak mümkün olmuştur. Bu sebeple, Bayrampaşa' da gerçekleşen tarımsal faaliyetlere ait veriler 1990 - 2019 dönemini kapsayacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra gerçekleştirilen nüfus sayımlarında ülke nüfusunun çoğunluğunun kırsal mekânlarda ikamet etmekte olduğu sonucuna varılmıştır. 1927' de yekûn nüfusun %75,8'i; 1935' te %76,5'i 'kır nüfusu' olarak kabul edilmekteyken; 1940 itibarıyla kırsal alanlarda ikamet eden kişi sayısı azalma eğilimine girmiştir. Pronatalist uygulamalar ile nüfusta nicel artışın sağlanmasının

⁷⁶ BAYIR, Ö.; GÜNDOĞDU,R.; ÖNAL, Ebul.F; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Belge ve Fotoğraflarla Bayrampaşa; Bayrampaşa Belediyesi; s.46, 48, 50

⁷⁷ BAYIR, Ö.; GÜNDOĞDU,R.; ÖNAL, Ebul.F; a.g.e. ; s. XXIII

ardından; şehirleşme hareketlerinin hız kazandığı ve özellikle 1985 itibariyle kent alanlarında ikamet eden kişi sayısındaki büyümenin ivme kazandığı görülmektedir. 1980’ de yekûn nüfusun %43,9’ unu oluşturan kent nüfusu 1985’ te %53; 1990’ da %59; 2000’ de %64,9 ve 2015’ te %92,1^[78] seviyelerinde gerçekleşmiştir.

Grafik 4.1: 1927 - 2019 Türkiye Kır - Kent Nüfusu İstatistikleri

Elbette ki; Şekil Grafik 4.1'deki veriler bir 'neden' olmaktan çok; uzun bir zamana yayılmış siyasi ve sosyoekonomik politikaların sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa’ da ortaya çıkan bilimsel ve teknolojik gelişmelere imparatorluk ekonomisinin adapte edilememesi ya da ekonomik hamlelerde geç kalınması grafikteki verilere temel oluşturmaktadır. Avrupa’ da yaşanan endüstriyel gelişmelerin ülke geneline yayılmaması veya uygulamaların kısıtlı kalması; mali yapılanmanın haricindeki diğer alanlarda (eğitim, sağlık, askeri, kültürel vs.) da etkisini gösteren ‘dağılma dönemi’ ekonomide primer sektörün ağırlıkta olduğu; sekonder uygulamaların ise küçük atölye veya el tezgâhları organizasyonlarıyla

⁷⁸ YILMAZ, M.; Türkiye’de Kırsal Nüfusun Azalması ve Doğurduğu Sonuçlar; Tablo 1; s.282

gerçekleştirdiği bir ekonomiyi ortaya çıkarmıştır. Oluşan ekonomik ve siyasi organizasyon, doğal olarak sosyal yapılanma üzerinde de etkili olmuştur. 1927 yılında gerçekleştirilen ilk nüfus sayımlarında ülke genelinde kırsal alanlarda ikamet eden kişi sayısının yoğunlukta olması ve şehirleşme oranının düşük seviyede gerçekleşmesi; günümüze yakın dönemlerde hükümetlerin uyguladığı politikaların oluşmasında sözü edilen sebepler belirleyici rol oynamıştır. Gerek Türkiye genelinde gerekse İstanbul özelinde ekonomik faaliyetlerin gelişim ve değişiminin daha sağlıklı izah edilmesi; ülke genelinde uygulamaya konulan sosyal ve ekonomik politikaların anlaşılması ve bunların Bayrampaşa üzerindeki etkisinin analiz edilmesi bakımından paylaşılan tarihi bilgiler önem arz etmektedir.

Cumhuriyet ile birlikte ekonomik kalkınmayı sağlamak için reformlar uygulanmaya başlanmıştır. 1923' te İzmir İktisat Kongresi' gerçekleştirilerek 'Devletçi' yapılanmayla ekonomik bağımsızlığın tesisi hedeflenmiş ve bu doğrultuda Türkiye İş Bankası, Halkbank, Etibank, Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü gibi kurumlar oluşturulmuş; ek olarak ülkenin çeşitli yerlerinde fabrikalar kurulmuş, vergi reformu veya çiftçiyi topraklandırma kanunları yayımlanmıştır. 1929' da yaşanan ekonomik buhran tüm dünyada olduğu gibi Türkiye ekonomisini de etkilemiş ve kurucu meclis devletin mali alandaki etkinliğini artırma kararı almıştır^{[79][80]}.

1939 - 1945 yıllarında etkili olan II. Dünya Savaşı, fiilen mücadeleye girmeyen Türkiye ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. Olası bir saldırı ihtimaline karşı silah altına alınan insan sayısının artırılması üretim gücüne olumsuz etkide bulunurken, aynı zamanda, gıda ürünlerinin tüketimini hızlandırmıştır. 1920 - 1960 yılları arasında GSMH içinde tarım sektörünün ortalama %45 pay sahibi olduğu bilgisi temel alındığında dünya savaşının yol açtığı ekonomik sorunlar daha iyi ifade edilmiş olacaktır^[81]. Karşılaşılan ekonomik zorluklar karşısında önce 1942 yılında Varlık Vergisi; "... *hem devlet gelirlerini arttırarak enflasyonla mücadele etmek hem de karaborsayla mücadele etme...*" kanunu yürürlüğe konulmuş; ancak ulusal ve

⁷⁹ CİLLOV, H.; 1965; Türkiye Ekonomisi; İÜ İktisat Fakültesi; s.137-138; bkz. ERGÜN, İ.; Düünden Bugüne Türkiye Ekonomisi ve İki binli Yıllara Bakış, Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın), Ankara, 1995, s.255

⁸⁰ BAYTAL, Y.; Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1945); Ankara Üni. Türk İnk. Tarihi Enst. Atatürk Yolu Dergisi; s.547

⁸¹ YALÇINKAYA,N.; YALÇINKAYA,M. HAKAN; ÇILBANT, C. ; Avrupa Birliği'ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi; Celal Bayar Üni. İ.İ.B.F

⁸¹ TEMURÇİN, K.; ALDIRMAZ, Y.; İstanbul İlinde Sanayi: Tarihsel Gelişim, Yapısal Değişim, Mekânsal Dönüşüm; Süleyman Demirel Üni.

uluslararası baskılar sebebiyle yasa iptal edilmiştir(BAYTAL. 2007, s.549). Ardından 1945’ te ‘Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu’ nu yayımlanarak tarım faaliyetlerinde bulunan üreticinin üzerindeki ekonomik baskının azaltılması hedeflenmiştir. Böylelikle hem savaşın yol açtığı ekonomik sorunlarla mücadele etmek hem de milli gelirin neredeyse yarısını oluşturan tarım faaliyetleri korunmak istenmiştir. İlan edilen kanunun uygulanması ülkenin önemli toprak zenginlerinden olan Adnan Menderes, Emin Sazak, Cavit Oral, Fevzi Karaosmanoğlu gibi isimlerin tepki göstermesi ve 1946’ da Demokrat Parti’ nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır (BAYTAL. 2007, s.549).

Demokrat Parti sadece Türkiye’ nin siyasi tarihi için önemli olmamakla birlikte; aynı zamanda partinin ülke ekonomisinin gelişimi ve değişimi üzerinde yön verici etkisi nedeniyle de kıymet arz etmektedir. 1950 yılındaki seçimlerin Demokrat Parti’ nin lehine sonuçlanması beraberinde Türkiye Cumhuriyeti’ nde 1929 buhranı itibariyle ekonomide uygulanmakta olan ‘devletçi modelin’ yeniden yorumlanmasını, özel teşebbüsün desteklenmesi ve ön plana çıkarılması fikirlerini getirmiştir. Devlet sermayesiyle kurulan ve ülkenin çeşitli alanlarında faaliyete alınan üretim alanlarının yanı sıra; özel teşebbüse ait fabrika veya üretim atölyeleri, öncelikli olarak İstanbul’ da ve 1960 sonrası dönemde Marmara bölgesinin diğer illerinde, faaliyet göstermeye başlamıştır^[82]. Tarımsal faaliyetlerde makineleşme sebebiyle kırsal alanlarda oluşan işsizlik; endüstri hareketlerinin hızlanmasına bağlı ortaya çıkan işgücü ihtiyacı ‘taşı toprağı altın şehir’ İstanbul’ a doğru göç hareketlerini meydana getirmiştir.

İfade edilen tüm durumlar Sağmalcılar köyünde ikamet eden kişi sayısının, kırsal nüfusun ve zirai faaliyetlerin büyümesinde etkili olmuştur. Tarım faaliyetlerinin temel geçim kaynağı olduğu Sağmalcılar köyünde primer sektörde istihdam eden kişi sayısı, cinsiyet ve yaş aralıkları gibi kesin verilere ulaşmak mümkün olmamakla birlikte; köy statüsünde kurulduğu 1950 yılından itibaren bölgedeki nüfusun sürekli artması ‘kırsal faaliyetleri’ pozitif yönde etkilediği düşünülebilir. Bu perspektiften Sağmalcılar nüfusu analiz edildiği taktirde; 1955’ te 4.932; 1960’ ta 29.110; 1965’ te 69.064 ve 1970 yılında 124.085 kişinin ikamet ettiği yerleşim alanında, nüfusun artışına bağlı olarak tarım istihdamının da artmış olduğu sonucuna varılabilir. Nitekim Bayrampaşa’ yla ilgili; *“1970 öncesinde tarıma dayanan bir ekonomisi olan*

⁸² Prof. Dr. K TEMURÇİN, Arş. Gör. Y. ALDIRMAZ; a.g.e

Bayrampaşa, 1970 sonrası hızlı kentleşmeye bağlı yoğun göç sonucunda, ekonomisi sanayi ve ticaret ağırlıklı bir ilçe olmuştur^[83] ifadelerinden savunulan düşüncenin ilçe tarihiyle uyum gösterdiği görülecektir. 1970 sonrası dönemde İstanbul genelinde sanayi ve hizmet sektörlerinin etkinliğini artırması, buna bağlı şehirleşmenin hız kazanması Bayrampaşa’ daki zirai faaliyetler üzerinde etkili olmuştur.

Tablo 4.1: 1990 - 2000 Yılları Bayrampaşa İlçesi Primer Sektörlere Göre İstihdam Verileri

Esas Mesleklere Göre Toplam İstihdam Edilen Nüfus	1990	2000
Tarım, Hayvancılık, Ormancılık, Balıkçılık ve Avcılık İşlerinde Çalışanlar	2.045	1.446
TOPLAM İŞGÜCÜ	72.459	79.592

Kaynak: 1990 - 2000 Genel Nüfus Sayımları İstatistikleri; TÜİK Verileri

Tablo 4.1’ de 1990 - 2000 genel nüfus sayımlarında birincil sektör olarak adlandırılan iş kollarında istihdam edilmiş kişi sayısı belirtilmektedir. Tabloda belirtilen veriler incelendiğinde; 1990’ da toplam işgücü 72.459 olan ilçede 2.045 kişi hâlihazırda primer sektör kollarında istihdam etmektedir. 2000 yılında ise ilçenin işgücü artış gösterirken birincil sektörlerde istihdam edilmiş kişi sayısında azalma görülmektedir. Bir önceki sayım yılına göre toplam işgücü 7.133 kişi büyürken; primer sektörlerde istihdam edilmiş işçi sayısı 599 kişi azalmıştır. 1990 - 2000 döneminde tarım dışı istihdamın yükseldiğini; istihdamın ikincil veya üçüncül sektörlerde kayarak kırsal faaliyetlerin azaldığı sonucuna varılabilir.

Tablo 4.2: 2004 - 2019 İstanbul(Düzey -2) Ölçeğinde İşgücü ve Tarım İstihdam İstatistikleri(Bin)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
İstanbul Kenti Tarımda İstihdam Edilenler(Bin)(*)	16	15	14	12	14	13	16	22	26	27	28	37	51	66	70	69
İstanbul İli İşgücü(Bin)(*)	4.017	4.191	4.295	4.294	4.416	4.479	4.604	4.773	5.063	5.248	5.785	6.092	6.427	6.578	6.738	6.788

Kaynak: ADNKS İstatistikleri; TÜİK Resmi Verileri

(*) 15+ Yaş Gruplarına ait rakamlardan faydalanılmıştır

⁸³ Bayrampaşa Belediyesi Resmi İnternet Sitesi; İlçe Tarihçesi

TÜİK' in adrese dayalı nüfus kayıt sisteminden Bayrampaşa' nın tarımsal istihdam rakamlarına ulaşmak mümkün olmadığından Tablo 4.2' de Düzey- 2 ölçeğinde İstanbul' a ait veriler belirtilmiştir. Tablodaki istatistiklerden hareketle; İstanbul genelinde 2004 - 2007 döneminde tarımda istihdam eden kişilerin sayısı azalma eğilimindeyken; 2009' dan sonra büyüme sürecine girilmiştir. 2004' te 16 bin olan tarım istihdamı 2019 yılında 69 bin seviyesine yükselmiştir. Belirtilen yıllarda kent genelindeki işgücü sayısı, 2006 yılı haricinde, sürekli artış göstermiştir. İşgücünü oluşturan nüfus 2004' te 4,1 milyon seviyesindeyken; 2019 yılında 6,8 milyon seviyesine yükselmiştir. Toplam iş gücünde ve tarım istihdamında rakamsal artışın gözlemlenmesinin yanı sıra; tarımın kent ekonomisindeki payında da artış görülmektedir. 2004' te toplam işgücünün %0,40' ını oluşturan tarım istihdamı 2011' de %0,46; 2015' te %0,61 ve 2019' da %1,02 seviyesine yükselmiştir. Özetle; kır nüfusunun olmadığı İstanbul' da tarıma dayalı sektörlerde çalışan kişi sayısında artış yaşanmıştır.

Bayrampaşa ölçeğinde 2000 sonrası tarımsal faaliyetlerin varlığına ilişkin bir takım sonuçlara dolayı yoldan ulaşmak mümkündür. Çalışmanın önceki bölümlerinde birçok defa ifade edildiği üzere; özellikle İstanbul genelinde nüfusun kentleşme hızı yüksek seviyelerde seyretmiştir. Özel teşebbüsün oluşturulmasında büyük katkıda bulunduğu 'istihdam potansiyeli' gerek doğal artış gerekse göçler yoluyla kentin idari sınırları içerisinde ikamet eden kişi sayısını artırmış; merkezden çevreye doğru genişleyerek kırsal mekânları yutan yerleşim alanları şehirleşmeyi ve dolayısıyla 'şehir nüfusunu' artırıcı rol oynamıştır. Bu durumdan hareketle, Bayrampaşa' nın kuruluşuna öncülük eden kırsal faaliyetlerin etkisini kaybederek ilçe istihdamındaki etkinliğini kaybettiği söylenebilir. Nitekim veriler öne sürülen varsayımın geçerliliğini destekler niteliktedir.

2000 yılı sonrasında Bayrampaşa' da gerçekleştirilen tarımsal faaliyetler 'bitkisel üretim' ve 'hayvancılığa' ait istatistikler aracılığıyla belirlenebilir. Meyveler, içecek ve baharat, nadas, sebze, süs bitkileri, tahıllar ve diğer bitkisel ürünlere ait ekim alanlarıyla birlikte; canlı hayvan, hayvansal üretim, kümes hayvanları, ipek böceği ve arıcılık faaliyetleri yapan işletme sayılarına ait istatistiklerin incelenmesi ilçedeki birincil sektörün varlığını belirlemede yardımcı olacaktır.

Bayrampaşa ilçesinin 'Bitkisel Üretim İstatistikleri' incelenmiş olup; 2007 - 2019 yıllarında herhangi bir zirai ürüne(meyve, sebze, baharat, tahıl, süs vs.) ait

ekim alanı bulunamamıştır. 'Hayvansal Üretim İstatistiklerinde' de aynı durumun geçerli olduğu yine TÜİK verileri incelendiğinde ortaya çıkmaktadır. Canlı hayvan üretiminde de(Süt, kültür, melez ve yerli sığır; manda, dana, buzağı vs.) 2007 - 2019 yıllarında herhangi bir faaliyetin gerçekleşmediği sonucuna ulaşılmıştır. Büyükbaş ve küçükbaş, kümes hayvanlarından elde edilen ürünlere(yumurta, et, süt) ait aktif üretimin olmadığı ilçede kayıt edilen tek hayvansal üretim arıcılıktır.

2007 - 2016 yıllarında ilçede arıcılık faaliyetlerinin varlığını destekleyen bir veriye ulaşılamamış olup, 2017 yılında 300 kovan kayıt altına alınmıştır(bkz. Tablo 4.3). Takip eden yıllarda arıcılığın etkinliğinin arttığı kovan sayısından ve elde edilen bal/ balmumunun tonajından anlaşılmaktadır.

Tablo 4.3: 2007 - 2019 Bayrampaşa Arıcılık Faaliyetleri İstatistikleri

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
(Arılar (Kovan Halinde), Yeni Tip) ve Kovan Sayısı	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	300	505	732
(Doğal Bal) ve Ton	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,9	5,2	7,05
(Balmumu, Arı) ve Ton	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0,05	0,09	0,108

Kaynak: 2007 - 2019 ADNKS İstatistikleri; TÜİK Resmi Sitesi

Özetle; yerleşim alanının kuruluşunu ve ismini borçlu olduğu ekonomik faaliyetlerin günümüzde uygulanmadığına ya da çok sınırlı olarak gerçekleştirildiği bölgeye ait hayvan ve bitki üretim istatistiklerinden anlaşılmaktadır. Bölgede bitki yetiştiriciliği için ekili - dikili alanın oluşturulmamış olması; hayvan(baş) ya da hayvansal ürünlere(ton) ait hiçbir 'verinin' bulunmaması bölgede ileri sürülen 'kırsal faaliyetlerin etkisini kaybederek genel istihdam rakamları içerisinde tarım üretiminin etkinliğini kaybettiği' varsayımını desteklemektedir.

4.2. Sanayi Faaliyetleri

Beşerin, parçası olduğu ekosistemi oluşturan diğer türlerden ayırt edici özelliği sahip olduğu 'üretme' ya da 'yaratma' vasıflarıdır. Doğada hazır bulunan ürünlere dayalı avcı -toplayıcı yaşam şekli, insanın toprağı işlemeyi öğrenerek ziraat faaliyetleri uygulamasıyla, diğer bir deyişle, 'üretme' başlamasıyla son bulmuştur. Bu vesile ile beşerin gelişiminde son derece önemli yer tutan 'yerleşik hayata geçiş' sağlanmakla kalmamış; ayrıca yeni sektörler ve meslekler de ortaya çıkmıştır.

Tarih boyunca, insanın hayatta kalması ve refah içerisinde yaşaması bazı 'kaynaklara' sahip olmakla mümkün olmuştur. Bahsi edilen bu kaynaklar beşeri tarihin erken dönemlerinde 'ham' iken (bitkisel ya da hayvansal ürünler); yerleşik hayata geçişin ardından, insanın artan bilgi birikimi ve ihtiyaçlarına bağlı olmak üzere, 'işlenmiş ürünlere' evrilmiştir. Gerek insanın kendi çevresindeki alanın yer altı ve yer üstü kaynakları gerekse de ticaretle elde ettiği mamul ürünleri işlemesiyle ortaya çıkardığı 'emtialar' günümüzde İkincil(sekonder) Sektör olarak adlandırılan uygulamaların temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda, günümüzde 'sanayi' faaliyetleri ve üretilen emtianın 'ticareti' Neolitik Çağ' a kadar inmektedir.

Çalışmanın önceki bölümlerinde de belirtildiği üzere; İstanbul' un sahip olduğu jeopolitik konumu; beşeri faaliyetler için uygun iklimi, yeterli su kaynakları ve yerleşmeye elverişli yeryüzü şekilleri şehrin tarih boyunca çekim merkezi olmasına neden olmuştur. Tarihi, Antik Yunan şehir devletlerine kadar inen ve ilk ismi 'Bizantion'(MÖ 7. yy) olan kent sonraları, sırasıyla; Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarının egemenliğine girmiş ve dünyanın önemli kentlerinden biri olarak tarihteki yerini daima korumuştur. Gerek Bizans' a gerekse Osmanlı' ya başkentlik yaptığı dönemde İstanbul son derece geniş bir coğrafi alan için 'idari merkez' konumunda idi. İstanbul' un tarihte tarım uygulamalarının ve şehir devleti organizasyonlarının ilk defa ortaya çıktığı; bilimin ve önemli bilim insanlarının doğduğu; paranın icat edilerek ticaretle ilk defa kullanılmaya başlandığı; dünyanın en hareketli ve önemli ticaret yollarının geçtiği toprakların idari merkezi pozisyonunda olması kentteki 'endüstri ve ticaret' sektörlerinin yapılanmasında etkin rol oynamıştır. Bağlı merkezlerden gelen yerel kaynakların ve farklı medeniyetlerle yapılan ticaretten elde edilen ham ürünlerin işlenmesi(marangoz, tersane, demir - döküm, tekstil, fırın, değirmen vs.), endüstri faaliyetleri sonucu ortaya çıkan emtianın pazar alanlarında ticaretinin yapılması, geçmiş Roma ve Bizans imparatorluklarına kadar takip edilebilen ekonomik faaliyetlerdir. 1450' de Bizanslılar tarafından İstanbul' da kurulan ilk kâğıt fabrikası da kentteki endüstri sektörünün gelişimi açısından önemli yer tutmaktadır(M. DOĞAN; 2013; 515).

İstanbul' daki endüstriyel atılımlar şehrin Osmanlı hanedanlığı kontrolüne geçmesinden sonra da devam etmiştir. 1455' te Fatih Sultan Mehmet tarafından Haliç' te 'Tersane-i Amire' ve Tophane' de 'Tophane-i Amire' nin kurulması Osmanlı döneminde de İstanbul endüstrisinin gelişimini sürdürdüğüne kanıt olarak

gösterilebilir(M. DOĞAN; 2013; 515). İlerleyen yıllarda; 1699' da Bakırköy' de baruthane; 1727' de Darphane-i Amire; 1732 Taksim su tesisi; 1750' de Haliç' te kumaş; 1784 yılında Zeytinburnu' nda ve 1794' da Yarımburgaz' da Azadlı baruthane(1838' de fabrika büyütülmüştür) tesisleri kurularak endüstri sektörünün kentteki etkinliği artırılmıştır(M. DOĞAN; 2013; 516). 18. yüzyılın sonunda kentteki aktif sanayi tesislerinin sayısı ile ilgili; *"1800 yılında İstanbul'da faaliyet gösteren sanayi tesisleri sayısının 221 olduğu ve bunun 187 tanesi Avrupa yakasında 33 tanesi Anadolu yakasında 1 tanesi de Büyükkada'da faaliyet göstermekte..."*^[84] olduğu bilgisi mevcuttur.

19. yüzyılda da sanayileşme hareketlerinin devam ettiği görülmektedir. Gerek yabancı gerek yerli sermaye ile kurulan deri ve kundura tesisleri; gıda, dokuma, kumaş ve askeri teçhizat tesisleri; gemi bakım ve inşa merkezi olan tersaneler İstanbul' un bir 'sanayi bölgesi' olmasında etkili olmuştur(M. DOĞAN; 2013; 517). Endüstriyel üretimin yapıldığı alanların ölçekleri 'tezgâh' veya 'küçük atölyeler'; Osmanlı yönetimi tarafından oluşturulan 'büyük atölyeler/ fabrikalar' olmak üzere ikiye ayrılabilir. İmparatorluğun ekonomik yapılanmasındaki bozulmanın ve çözülmenin en önemli nedeni olan 'kapitülasyonlar' şehirdeki 'tezgâh' veya 'küçük atölye' tipi üretim birimlerinin 'ithal emtia' ile rekabetine olumsuz tesirde bulunmuştur. Yabancı tüccarların Osmanlı sınırları içerisinde kapitülasyonlar vesilesiyle elde ettiği; *"İdarî, Ticari ve Mali, Adlî konulardaki"*^[85] ayrıcalıklar yerli tüccar/ zanaatkarların yabancı emtia ile mücadelesini imkansız hale getirmekle birlikte; yerli sermayenin iç ticaretteki payının tehlikeye girmesine neden olmuştur. Bu sebeple Osmanlı yönetimi, devletin ihtiyaçları doğrultusunda(özellikle gıda, dokuma ve askeri teçhizat) İstanbul' un farklı merkezlerinde 'büyük atölyeler/ fabrikalar' kurarak sanayi hamlelerini gerçekleştirmiştir. 1839' da Feshane; 1841' de Üsküdar Nalbanthane; 1844' te Veliefendi Basma; 1845 Zeytinburnu Makine -Demir; 1853' te Dolmabahçe' de, 1865' te Kuzguncuk' ta ve 1880' de Yedikule' de Gazhane; 1863' te Paşabahçe Un ve 1866 yılında Unkapanı Un vs. fabrikalarının kurulması Osmanlı yönetiminin gerçekleştirdiği sanayi hamlelerine örnektir.

19. yüzyılın son çeyreğinde Osmanlı- Rus Savaşları(93 Harbi) ile başlayan;
20. yüzyılda I. ve II Balkan Savaşları ve 1914 - 1918 yılları arasında I. Dünya

⁸⁴ DOĞAN, M.; GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İSTANBUL'DA SANAYİLEŞME SÜRECİ VE SON 10 YILLIK GELİŞİMİ; Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 27, OCAK 2013; s.516

⁸⁵ PAMİR, A.; KAPİTÜLASYON KAVRAMI ve OSMANLI DEVLETİ'NE ETKİLERİ; s.257

Savaşı'yla devam eden askeri çatışma ortamı Osmanlı devletinin geciken 'sanayi atılımlarının' kesintiye uğramasıyla sonuçlanmıştır. Başlangıçta 'sürelî' olarak yabancı devletlere siyasi ya da ekonomik kazanımlar elde etmek amacıyla sağlanan kapitülasyonların daha sonraları 'süresiz' olarak çok fazla sayıda devlete tanınması "*Osmanlı Devleti' nin Avrupa'nın yarı sömürgesi durumuna gelmesinde*^[86]" etkili olmuştur. Osmanlı'nın dağılma döneminde gerçekleştirdiği 'geç sanayi hamlelerinin' kesintiye uğraması ve bu dönemde devletin yekûn kaynaklarının askeri ihtiyaçlar doğrultusunda kullanması ekonomik yoksunluğu şiddetlendirmiştir. Cumhuriyetin ilanının ardından yeni yönetime Osmanlı'dan 270 kadar atölye miras kalmış(M. DOĞAN; 2013; 521); 1923 yılında İzmir'de toplanan I. İktisat Kongresi'yle ülke ekonomisinin kendisine yeten, sürdürülebilir ve bağımsız bir yapı kazanmasına yönelik kararlar alınmıştır. Devlet yatırımlarının yanı sıra; özel sermayenin de desteklenmesiyle ülke ekonomisinin canlandırılması amaçlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde pek çok merkezde kamu yatırımları ve özel teşebbüsler aracılığıyla fabrikalar tesis edilmiştir. Tabii olarak, sanayi altyapısı ve geleneği bulunan İstanbul yatırımların odak noktasını oluşturmaktadır. İstanbul'daki girişimlerin sayısı ile ilgili; "*1927 yılında 65.000 olan iş yeri sayısı 1950'de 84.000, 1963'de 161.000, 1980'de 185.500, 1992'de 206.058, 2000'de 242.476 ve 2010 yılında ise 300.325 olmuştur*^[87]" ifadesinden sanayi - ticaret yatırımlarının cumhuriyet döneminde hız kazandığı anlaşılmaktadır.

1950'de köy statüsünün verilmesinin ardından yapılan 1955 genel nüfus sayımlarında 4.932 kişinin ikamet ettiği belirlenen Sağmalcılar'ın sosyoekonomik yapılanmasının İstanbul'daki 'sanayi atılımlarından' etkilenmemesi söz konusu değildir. Çalışmada değinildiği üzere, 1923 yılında gerçekleştirilen I. İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar ile ekonomide 'liberal kuralların' uygulanacağı, özel teşebbüsün ve yatırımların kurulacak bankalar ve girişimciye sağlanacak ödenekler aracılığıyla destekleneceği ilan edilmiştir. Ancak 1929'da başlayarak 30'lu yıllar boyunca etkisini hissettiren 'Dünya Ekonomik Bunalımı' temelde terk edilmeyen 'Devletçi' ekonomi modeline dönüşü zaruri kılmış ve Demokrat Parti'nin genel seçimleri kazanarak hükümeti kurduğu 1950 yılına kadar devam etmiştir. Yeni hükümetle birlikte 1929'daki ekonomik bunalımdan sonra uygulanan devletçi

⁸⁶ PAMİR, A.; KAPİTÜLASYON KAVRAMI ve OSMANLI DEVLETİ'NE ETKİLERİ; s.257

⁸⁷ DOĞAN, M.; GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İSTANBUL'DA SANAYİLEŞME SÜRECİ VE SON 10 YILLIK GELİŞİMİ; Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 27, OCAK 2013; s.521

uygulamalar terk edilmiş, ithalat büyük oranda liberalleştirilmiş ve bu değişime bağlı olarak ülkeye dış yardım ve yabancı sermaye girişi sağlanmıştır^[88](T. ÖÇAL; ANKARA, 2005; s. 44). Tarımda makineleşme ve çiftçiye verilen desteklerle ülke genelinde tarımsal üretim artırılmıştır. Ziraattaki bu artış ülkenin önemli ihracat kaynaklarından olan ‘tarımsal ürünlerin’ uluslararası ticaretteki yerini korumasında önemli rol oynamıştır. Diğer taraftan; yabancı ülkelere alınan yardım, hibe, borçlar, yurtdışı kaynaklı sermaye ve ülkenin gelişen öz sermayesiyle önemli bir ‘endüstri atağı’ da gerçekleştirilmekteydi. Bir çalışmada bu durumla ilgili; *“Altın - döviz stoklarının artması ve Marshall yardımıyla giren paralarla sanayinin ara malları ithali mümkün olmuş, özel teşebbüse imkân tanınmasıyla sanayi kurmak kolaylaşmıştır^[89].”* bilgisine yer verilmesi ileri sürülen tezi desteklemesi bakımından önemlidir. Demokrat Parti döneminde ülke genelinde altyapı(karayolları, köprü, barajlar vs.) harcamalarının artması özellikle demir- çimento sanayinin gelişmesini ve milli gelir içinde endüstrinin sahip olduğu payın büyümesini sağlamıştır(EMİROĞLU, KOÇYİĞİT, KESİCİ; 2012; s.84).

Demokrat Parti döneminde gerçekleşen bu gelişmelerin yanında, özellikle 1953’ te Kore Savaşı’ nın son bulmasının ardından önemli sorunlarla karşılaşmaya başlanmıştır. Gerek 1954 - 1958 yılları arasında etkili olan kuraklığın tarımsal üretim üzerinde olumsuz sonuçlar oluşturması^[90] gerekse de *“Kore Savaşı’ nın bitmesiyle tarım ürünlerin olan talebin azalması^[91]”* 1955’ te nüfusunun %71.2’ si kırsal alanlarda yaşayan Türkiye Cumhuriyeti için sorun teşkil etmekteydi. Uluslararası piyasada tarım ürünlerine olan talebin azalmasına bağlı olarak gerçekleşen fiyat düşüşüyle birlikte; hem tarımda makineleşmenin yol açtığı işsizliğe hem de toprakların mirasla parçalanması kırdan kentlere doğru önemli göç hareketlerinin tetiklenmesine neden olmuştur.

Tarihte önemli devletlere başkentlik yapmış, sanayi hareketlerinin ilk defa gerçekleştirildiği, ulusal ve uluslararası sermayenin yatırım merkezi ve Türkiye Cumhuriyeti’ nin de ekonomik olarak en önemli kenti olan İstanbul, doğal olarak,

⁸⁸ EMİROĞLU, A. ; KOÇYİĞİT, N.; KESİCİ, S.; “DEMOKRATPARTİ YÖNETİMİNDE EKONOMİK POLİTİKALAR” ; ULUSLARARASI TARİH ve SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ TARİHİN PEŞİNDE; s. 81

⁸⁹ EMİROĞLU, A. ; KOÇYİĞİT, N.; KESİCİ, S.; a.g.e. ; s.84

⁹⁰ EMİROĞLU, A. ; KOÇYİĞİT, N.; KESİCİ, S.; a.g.e. ; s.87

⁹¹ BAYTAL, Y.; Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1945); Ankara Üni. Türk İnk. Tarihi Enst. Atatürk Yolu Dergisi.560

tetiklenen göç hareketlerinin de odak noktası olmuştur. Kuruluşunda Balkan muhacirlerinin ve tarım faaliyetlerinin; gelişimindeyse sanayi- ticaret sektörlerinin talep ettiği 'işgücüne' bağlı iç göçlerin etkili olduğu Sağmalcılar' da sekonder sektörlerin daha sağlıklı incelenebilmesi amacıyla görece kısa tarihi analiz ihtiyacı ortaya çıkmış ve bu sebeple ayrıntılı giriş yapılması uygun görülmüştür.

Çalışmanın önceki bölümlerinde ifade edildiği üzere, 1955 - 1990 yılları arasında yapılan genel sayımlarda Sağmalcılar' da ikamet eden kişiler 'kırsal nüfus' olarak kabul edilmiştir. Yerleşim biriminin barındırdığı nüfusun hızlı biçimde büyüme göstermesine bağlı olarak Sağmalcılar' a 'bucak' statüsü verilmiştir. 1980' de Sağmalcılar' ın 165.723 kişinin ikamet ettiği bir merkez olmasına rağmen Eyüp' ün genel sayım sonuçları istatistiklerinde 'kırsal nüfus' olarak kayıt edilmiştir. Bu duruma rağmen Sağmalcılar' da sanayi (özellikle imalât) faaliyetlerinin yapılmakta olduğu bilinmektedir. Bayrampaşa belediyesinin resmi internet sitesinde yer verilen;

“ Türkiye’de 1950’den itibaren kendini gösteren kentleşme olgusuna bağlı olarak, Anadolu’dan İstanbul’a göç eden insanların bir bölümü yerleşim yeri olarak Bayrampaşa’yı seçmiştir. Bölgeye 1950’li yıllarda yapılan fabrikalar, Bayrampaşa’nın yerleşim alanı olarak tercih edilmesinde oldukça etkili olmuştur.”^[92] ve

“ 1970 öncesinde tarıma dayanan bir ekonomisi olan Bayrampaşa, 1970 sonrası hızlı kentleşmeye bağlı yoğun göç sonucunda, ekonomisi sanayi ve ticaret ağırlıklı bir ilçe olmuştur. Ağır bir sanayisi olmayan Bayrampaşa’da, sanayi; yedek parça, otomobil tamiri, kalıp-çılık, elektrik elektronik parça üretimi, hırdavat alet üretimi, plastik döküm, soğuk demir işlemesi, talaşlı üretim, tekstil gibi alanlara yönelmiştir”^[93] ifadelerinden bölgede hâlihazırda faal durumdaki ‘endüstriyel üretime’ dikkat çekilmektedir.

1990 yılı genel nüfus sayımları; Bayrampaşa’ daki ‘Sanayi ve Ticaret faaliyetlerinin’ gerçekleştiği iş yerlerinin sayılarına, bu girişim merkezlerindeki istihdam verilerine yerel ölçekte ulaşmayı mümkün kılması sebebiyle bir başlangıç noktası olarak kabul edilmelidir. İlçedeki sanayi ve ticaret faaliyetleri- tarım faaliyetlerinde olduğu gibi- girişim ve istihdam sayıları analiz edilerek belirlenecektir.

⁹² Bayrampaşa Resmi İnternet Sitesi; <http://www.bayrampasa.bel.tr>

⁹³ Bayrampaşa Resmi İnternet Sitesi; <http://www.bayrampasa.bel.tr>

Tablo 4.4: 1992 - 2002 Endüstri Girişim Sayımları: Toplam

1992 - 2002 Endüstri Girişim Sayımları: Toplam	1992	2002
Türkiye	1.063.738	1.858.191
İstanbul	216.058	347.617
Bayrampaşa	***	12.392

Kaynak: 2002 - 1992 Genel Sanayi ve İş Yerleri Sayımı Verileri; TÜİK

Tablo 4.5: 1992 - 2002 Endüstri İstihdam Sayıları: Toplam

1992 - 2002 Endüstri İstihdam Sayıları: Toplam	1992	2002
Türkiye	2.746.566	6.497.040
İstanbul	672.336	1.781.934
Bayrampaşa	***	49.485

Kaynak: 2002 - 1992 Genel Sanayi ve İş Yerleri Sayımı Verileri; TÜİK

Tablo 4.4 ve 4.5'teki bilgilerden Türkiye, İstanbul ve Bayrampaşa ölçeklerinde 1992 - 2002 yıllarına ait 'Genel Sanayi ve İş Yerleri Sayımı' verilerine ulaşmak mümkündür. Tablolarda belirtilmiş olan rakamlar; madencilik ve taş ocakçılığı; imalât sanayi; elektrik, gaz ve su; yapı(inşaat) ve bayındırlık işleri; toptan - perakende ticaret; otel, lokanta, kahvehane ve pastane; ulaştırma, depolama ve haberleşme; sigortalar, taşınmaz mal işleri ve işletmelere yapılan hizmetler; topluluğa yapılan hizmet faaliyetlerinde bulunan girişim-istihdamı kapsamaktadır.

Tablo 4.4 ve 4.5'te 1992 - 2002 yılları arasında ülke genelinde endüstri sektörünü oluşturan girişimlerin sayısında %74,7 oranında artış gerçekleşirken; İstanbul için bu oran %60,9 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye' de ekonomik faaliyetlerin en hareketli olduğu İstanbul' da da ülkenin genelinde gözlemlenen endüstri girişimlerinin sayısındaki artışa paralel bir davranışın oluşması beklenen bir sonuçtur. 1990' da 7.309.190 kişilik nüfusunun yanı sıra; 2.897.306 kişiden oluşan işgücü İstanbul' un girişim ve sermaye piyasası için çekim merkezi konumuna gelmesinde etkili olmuştur. Aynı yıllar arasında, sektördeki girişim sayısındaki artışa bağlı olarak, endüstriyel istihdamın da büyüdüğü Tablo 4.5' te belirtilen rakamlardan anlaşılmaktadır. 1992 - 2002 yılları arasında endüstrideki istihdam Türkiye genelinde %136,5; İstanbul' da ise %165 oranlarında büyümüştür. Bayrampaşa ilçesinin 1992 yılına ait genel sanayi ve iş yerlerinin sayılarıyla ilgili herhangi bir veriye ulaşılamasa

da; 1990' daki genel nüfus sayımlarında ilçe nüfusunun 36.026' sının sadece 'imalat sanayiinde' istihdam etmekte olduğu bilgisine ulaşılabilmektedir.

Tablo 4.6: 1990 - 2000 Genel Nüfus Sayımlarında İmalat Sanayiinde İstihdam Eden Toplam Kişi Sayısı

İmalât Sanayiinde İstihdam Eden Nüfus (GNS)	1990	2000
Türkiye	2.781.717	3.276.173
İstanbul	834.888	1.097.051
Bayrampaşa	36.026	36.483

Kaynak: 1990 - 2000 Genel Nüfus Sayımları: TÜİK İstatistikleri

Tablo 4.6' da belirtilen veriler 1990 ve 2000 yıllarında gerçekleştirilen genel nüfus sayımlarına ait olmakla birlikte; Türkiye, İstanbul ve Bayrampaşa ölçeklerinde 'imalât sanayiinde' istihdam eden kişi sayısını ifade etmektedir. Çalışmada daha önce de belirtilmiş olduğu üzere, 1950 sonrası hız kazanan endüstri politikaları, İstanbul' da yoğun olmak üzere, ülke genelinde kurulan sanayi fabrikaları atölye sayılarının ve bu alanlardaki istihdamın artmasına neden olmuştur. 1970 öncesinde tarımın önemli bir ekonomik etkinlik olduğu Bayrampaşa' da bu tarihten sonra sanayi sektörünün gelişim gösterdiği bilinmektedir. Özellikle ara ürün - yedek parça, plastik, araba tamir ve tekstil ürünleri gibi emtia türlerinin üretim atölye/ fabrikaları bölgede faaliyet göstermeye başlamıştır. İlçenin sahip olduğu coğrafi konum ve işgücü (1990' da 76.183; 2000' de 90.051) kaynağı Bayrampaşa' nın ekonomik çehresinin kısa sürede değişimine zemin hazırlamıştır. İlçenin kuruluş ve büyüme fazında; hatta Sağmalcılar isminin verilmesinde etkili olan birincil faaliyetlerin yerini ikincil sektörler almaya başlamıştır. 1990 yılı verileri incelendiği takdirde; Türkiye genelinde imalât sanayiinde istihdam eden toplamın %30' u İstanbul' da ikamet etmekteyken, Bayrampaşa büyükşehirdeki bu istihdamın %4,3' ünü oluşturmaktadır. 2000 yılı genel nüfus sayımları sonuçlarında imalât sanayiinde istihdam edenlerin sayısının Tablo 4.6' da belirtilen tüm idari ölçeklerde büyüdüğünü; ülke genelindeki imalât sanayiinde istihdam edenlerin %33,5' ini İstanbul oluşturmaktayken; Bayrampaşa' nın kentteki istihdamın %3,32' sini meydana getirdiği görülmektedir. Tablolarda Bayrampaşa ile ilgili belirtilen verilerden belki de en dikkat çekici kısım; 2000 yılında ilçedeki toplam nüfus 246.006 ve istihdama katılan kişi sayısı 176.755' tir. İmalât

sanayinin toplam istihdamdaki payı %20'dir. İstatistiki olarak 2000 yılında aktif çalışan her beş kişiden biri sanayi sektöründe istihdam etmektedir.

Resim 4.1: İlçenin batı sınırlarında yoğunlaşan sanayi alanların uydu görüntüsü

Endüstri sektörünün geçmişte sahip olduğu kıymetli konumu 2000 sonrası dönem ve günümüz itibariyle de koruduğu varsayımı ilçedeki sanayi sitelerinin varlıklarıyla ifade edilebilmektedir. İlçe sınırlarının özellikle batı sınırında

yoğunlaşmakla birlikte, D- 100 karayolunun geçtiği ilçenin güney kısmında da sanayi siteleri bulunmaktadır. Baltaş Kilimci, İşkent, Sarı Dökümcüler, Ramtaş, Güldallar -3, Güntaş, Ünlüsoy, Özçay, Emintaş İhsan Atlı Sanayi siteleri ilçeyi Gaziosmanpaşa ve Eyüpsultan ilçelerinden ayıran batı sınırında; Alba ve Emintaş -2 Sanayi siteleri ise Zeytinburnu hattını oluşturan güney sınırında konumlanmaktadır(bkz. Resim 4.1). Belirtilen sanayi siteleri dokuma(tekstil, ip, çuval), deri ve ayakkabı, hurda, plastik ve metal kalıpcılık, oto tamir, yedek parça & yan sanayi, makine imalat, demir doğrama, matbaa, kağıt imalat, marangoz(özellikle mobilya) vs. küçük ve orta ölçekli atölye, fabrikalarının oluşturduğu merkezler olarak karşımıza çıkmaktadır. Endüstrinin ilçe ekonomisindeki önemli konumu mahalle ve cadde isimlerine kadar tesir etmiş, Sarı Dökümcüler ve İşkent sanayi sitelerini birbirinden ayıran yol 'Fabrikalar caddesi' olarak isimlendirilmiştir.

Çalışmada belirtildiği üzere; 1950 yılından sonra İstanbul yönlü göç dalgaları kentte ikamet eden nüfusun, yerleşim alanlarının ve iş yerleri sayılarının büyümesinde etkili olmuş; dolayısıyla 'kentleşme' sürecinin hız kazanarak kırsal faaliyetlerin baskın olduğu 'Sağmalcılar' ın sosyal ve ekonomik çehresinde değişimler gözlemlenmeye başlanmıştır. Özellikle 1957' de tamamlanan Vatan ve Millet caddelerinin inşası sırasında yaşanan istimlakler sonucu vatandaşların 'Sağmalcılar' a yönelmesi gelişim sürecinde etkin rol oynamıştır.

Yüzyıllar önce arazinin yerleşime açılmasında etkili olduğu gibi; mekânın 1970' ten sonra sergilediği büyük gelişim ve değişiminde yine ekonomik faaliyetler etkin rol oynamıştır. Parçası olduğu kentin 1950 sonrası dönemde hızlı biçimde merkezden çevreye doğru büyümesi, tarihi yarımada'nın hemen sınırında konumlanmış 'Bayrampaşa' yı da yerleşme özellikleri bakımından etkilemiştir. Avrupa Otoyolu(O-3)' nun kuzeyinde kalan arazide -Rami Kışlası ve çevresi- kurulan fabrika - atölye ve sanayi bölgeleri ilçenin gelişiminin tarihi tanıkları konumunda idiler. 5 Şubat 2013' te uygulamaya alınan 'Bayrampaşa Sanayi Alanı Kentsel Dönüşüm Projesi' ile, dönemin İBB belediye başkanı ve 2020 itibarıyla de görevini sürdürmekte olan Bayrampaşa belediye başkanının katılımlarıyla yıkım töreni düzenlenmiştir.

Resim 4.2: Bayrampaşa Sanayi Alanı Kentsel Dönüşüm Projesi 'Yıkım Töreni'
Resim: Bayrampaşa Belediyesi Resmi İnternet Sitesi

Projenin amacı ve içeriği Bayrampaşa belediye başkanı tarafından; *“Vatandaşlarımızın depreme dayanıklı olmayan mekânlarda çalışması bizi tedirgin ediyor. Bu bağlamda ilk adımı atıyor ve Türkiye’de ilk kez sanayide kentsel dönüşümü 40 milyon dolarlık dev projeyle Bayrampaşa’dan başlatıyoruz. Ana amacımız, halkımızın güvenli konutlarda oturmasını ve güvenli mekânlarda çalışmasını sağlamak.”* ifade edilmiştir. Proje kapsamında yıkılan fabrika ve atölye alanlarında yeni iş mekânlarının açılmasının yanı sıra; Pashadora ve İstanbul Plaza Tower gibi konut ve ticari birimleri bünyesinde barındıran yapıların inşaatı da tamamlanmıştır.

Türkiye ekonomisinde sanayi sektörünün sahip olduğu önemli konum gerek girişim gerekse de istihdam sayılarının incelenmesiyle anlaşılabilmektedir. Gelişmekte olan ülkeler sınıfına dâhil olan ülkemiz, hizmet ve sanayi sektörlerinin ağırlıkta olduğu bir ekonomik yapılanmaya sahiptir. Yıllık iş kayıtlarına dayalı girişim sayıları ve ‘hane halkı işgücü anketlerinin’ ortaya çıkardığı rakamlar incelendiği taktirde, 2009 - 2019 yılları arasında sanayi sektörünün ülke ekonomisindeki etkinliğini sürdürdüğü görülecektir.

Tablo 4.7: 2009 - 2017 İmalat Sanayi Girişim Sayıları

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Türkiye	376.320	376.868	380.391	397.695	405.508	409.440	411.819	424.071	428.625
İstanbul	116.506	115.086	117.278	125.150	127.589	127.860	126.236	128.646	127.389

Kaynak: TÜİK; İş kayıtlarına göre girişim sayıları: İMALAT

Tablo 4.7’de 2009 - 2017 yıllarına ait imalat sanayi girişim sayıları gösterilmektedir. Veriler incelendiği taktirde, belirtilen tüm yıllarda ülke genelinde iş yerleri sayısı sürekli artış göstermiştir. İstanbul’ a ait rakamlar incelendiğinde ise böyle bir durumdan söz etmenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. İmalat sanayi girişim sayılarının bazı yıllarda bir önceki döneme göre düşüş sergilediği sonucuna verilerden ulaşılabilmektedir. İstanbul’ da; 2009 - 2010; 2014 - 2015 ve 2016 - 2017 yıllarında girişim sayılarında düşüşlerin gerçekleştiği dikkat çekicidir.

Tablo 4.8: 2009 - 2019 yıllarında sanayide istihdam eden toplam kişi sayısı(bin)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Türkiye	3.919*	4.178*	4.269*	4.314*	4.441*	5.385	5.927	6.380	6.460	6.737	7.227	7.246	7.283	7.478	7.667	7.110
İstanbul	1.490	1.582	1.577	1.549	1.574	1.403	1.577	1.677	1.649	1.635	1.870	1.922	1.822	1.800	1.900	1.839

Kaynak: TÜİK; İktisadi faaliyet kollarına göre istihdam edilenler (NACE Rev. 2) [15 yaş ve üzeri] : Sanayi (1000)

Kaynak(*): Doç.Dr. N.AL TUNTEPE; Arş.Grv.T.GÜNER; "Türkiye’de İstihdam-Büyüme İlişkisinin Analizi: 1988-2011"; Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi; 2013, Cilt: 5, Sayı: 1, s.75

Tablo 4.8’de 2004 - 2019 yıllarında sanayi faaliyetlerinde istihdam eden kişi sayıları belirtilmiştir. Türkiye’ ye ait veriler incelendiğinde; girişim sayılarında olduğu gibi, 2009 - 2018 yıllarına ait istihdam verilerinde de devamlı artış gerçekleşmiştir. Girişim sayılarında düşüşün yaşandığı tek yıl 2019 olarak dikkat çekmektedir. Bu duruma neden olarak dünya veya ülke piyasalarında gerçekleşen daralmalar gösterilebilir. İstanbul’ daki sanayi istihdamı verileri incelendiği taktirde; girişim sayılarında olduğu gibi, 2009 - 2019 yıllarında gerçekleşen istihdam verilerinde dalgalanmalar mevcuttur. 2011 - 2012; 2012 - 2013; 2015 - 2016 ve 2016 - 2017 yıllarında sanayi sektöründe çalışan kişi sayısında düşüş kayıt edilmiştir. Bu durumun nedeni, çalışmanın ‘Hizmet ve Ticaret Faaliyetleri’ bölümünde de değinildiği üzere, sektörler arası yaşanan kaymadır. Ülke ekonomisindeki yeri ve önemi, özellikle 2000 sonrası dönemde, sürekli büyüyen hizmet sektörü istihdam içerisindeki payını sürekli artırmaktadır. Türkiye’ nin en kalabalık, tüketimin en yüksek gerçekleştiği kent olan İstanbul’ da hizmet ve ticaret sektörüne doğru bir akış/ kayış söz konusudur.

Bayrampaşa' da iş kayıtlarına göre toplam sanayi girişim sayısı 2019 yılı için 6.340 olarak gerçekleşmiştir^[94]. Bayrampaşa' da sanayide istihdam eden kişi sayısına ilişkin bilgiye ulaşılamamış olmakla birlikte; ilçenin 2019 yılına ait girişim sayısı kullanılarak sanayide çalışan kişi sayısına ilişkin tahmin yapılabilir. Nitekim 2009 - 2017 yıllarında İstanbul' daki imalat girişimleri sayısı, sanayide istihdam edilen kişi sayısına bölündüğü takdirde, işyeri başına en düşük 14, en yüksek 17 kişilik istihdam rakamı düşmektedir. İşyeri başına düşen ortalama çalışan sayısı 15 kişi olarak hesaplandığı takdirde ilçede sanayi sektöründe çalışan 95.100 kişi bulunmaktadır. Hesaplanan tahmini rakam 2000 - 2019 yılında sanayide istihdam eden toplam kişi sayısının, yıllık bazda, ortalama %8 oranında büyüdüğünü göstermektedir. İlçede 2019 yılı itibariyle sanayide çalıştığı hesaplanan kişi sayısı İstanbul' un toplam sanayi istihdamı içerisinde %5,2' lik paya sahiptir. Bu oranın 2000 yılında %3,32 seviyesinde olduğu belirtilmelidir

4.3. Hizmet Faaliyetleri

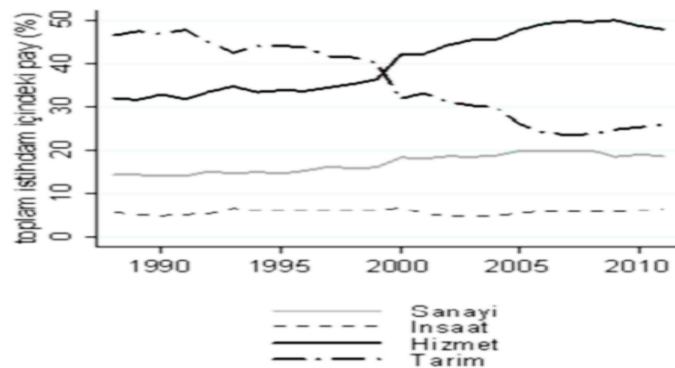
Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri, sektörel bazda incelendiği takdirde, gerek girişim sayısı gerekse de istihdam verileri bakımından mali hareketlerin en yoğun şekilde gerçekleştiği sektör 'hizmet' olarak karşımıza çıkmaktadır. Serbest piyasada küçük, orta ve büyük işletmeler (KOBİ, tek veya çok ulus ortaklı holdingler vs.) olarak gündelik yaşamda karşılaşılan, sanayi ve tarım dışı tüm oluşumlar hizmet sektörünü meydana getirmektedirler.

İnsanın avcı- toplayıcı dönem itibariyle geliştirmeye başladığı üretme yeteneği yerleşik hayata geçişle birlikte daha 'kompleks' bir yapıya evrilmiştir. Şehirlerin ihtiyaçları doğrultusunda mal veya hizmet üretimi gerçekleştiren esnaf - zanaatkârlar; insanın bilgi ve teknoloji seviyesini artırması, günlük ihtiyaçlarının çeşitlenmesi ve ülkeler/ kıtalararası ticaretin gelişmesiyle birlikte piyasaya daha geniş, büyük ölçeklerde hizmet/ emtia sağlamaya başlamışlardır. Ürünlerin sınır tanımaksızın dünya piyasasında herhangi bir pazar alanında alıcı bulmaya başlaması üretim baskısını beraberinde getirmiş, kabaca 18. yüzyılın ikinci yarısına rastlayan 'Sanayi Devrimi' hareketi de bu baskının bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Beşeriyet tarihinin ilkel dönemlerine kadar takibi yapılabilecek ticaret hareketlerinde; geçmişte Mezopotamya ve Avrupa' nın çeşitli bölgelerinde ilk örneklerine rastlanılan

⁹⁴ Veri Bayrampaşa Belediyesi 'İmar ve Şehircilik Müdürlüğü' nden 05.06.2020 tarihinde temin edilmiştir.

bankaların sayısında, sanayi devrimiyle ortaya çıkan ‘Kapitalist Ekonomi’ modelinin piyasalara büyük para girişi sağlaması sonucunda artış görülmüştür. 20. yüzyılda vuku bulan teknolojik, bilimsel yenilik veya gelişmelerin beşerin günlük hayatına daha fazla etki etmesi, toplumların tüketim alışkanlıklarının değişmesine ve ihtiyaçların çeşitlenmesine neden olmuştur. Toplumların ihtiyaç ve alışkanlıklarında ortaya çıkan yeni durum yeni sektörleri beraberinde getirmiş, bugün bildiğimiz anlamda ‘hizmet sektörü’ ortaya çıkmıştır. Banka, kredi, finans hizmet faaliyetlerinde bulunan kurumlar, sigorta ve reasürans şirketleri gibi mali aracı kurum ya da kuruluşların yanında; holding, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler(toptan ve perakende ticaret işletmeleri -küçük ölçekli bakkal, zincir marketler vs); yiyecek - içecek faaliyeti gösteren restoran, kafe, barlar; ulaştırma ve depolama hizmetleri, konaklama faaliyetleri sektörü meydana getiren alanlardır.

1980’ den sonra ülke ekonomisinde etkinliğini hissettirmeye başlayan liberal piyasa modeli hizmet sektörünün istihdamdaki payını artırmasıyla sonuçlanmıştır. TÜİK verilerine göre; dağıtım; toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller; ulaştırma, haberleşme ve depolama, mali tüm kurum veya kuruluşlar, yardımcı iş hizmetleri; toplum, sosyal ve kişisel hizmet sektörlerinde istihdam edenlerin sayısı 1988’ de 4,93 milyon olarak belirtilmiştir. 1999 yılında belirtilen sektörlerdeki istihdam 8,1 milyon seviyesine yükselmiştir. Kabaca, on bir yılda hizmet sektörü ülke istihdamı içerisindeki payını %64,3 oranında büyötmüştür. 2000 sonrasında da büyüme eğiliminin devam ettiği, sektördeki istihdamın 2008 yılında 10,5 milyon; 2019’ da ise 15,8 milyona yükselmesinden anlaşılmaktadır.

Grafik 4.2: 1990 - 2010 yıllarına ait toplam istihdamın sektörlere göre dağılımı;

Kaynak: S.AKÇOMAK; “Türkiye işgücü piyasasında mesleklerin önemi: Hizmetler sektörü istihdamı, işgücü ve ücret kutuplaşması”; 2013, TCMB; Çalışma NO: 13/21; s.8 çalışmasından haliyle alınmıştır

Grafik 4.2’de görüleceği üzere, hizmet sektörünün ekonomideki payı 1990 - 2010 döneminde kabaca %20 büyümüştür.

Ülkenin ekonomik yönden en gelişmiş kenti olan İstanbul’ da benzer bir tablo söz konusudur. Siyasi otoritenin uyguladığı ekonomik politikaların etkisini en hızlı gösterdiği kentlerden biri İstanbul’ dur. Bu varsayımı, 1950 sonrası, Demokrat Parti’ nin endüstri hareketlerini destekleyen iktisadi politikaları sonucunda kentte faaliyet gösteren fabrika ve atölye sayılarının artmış olması desteklemektedir. 1980’ de liberal modelin ekonomide daha etkin olması, devletin ticaret ve finans piyasaları üzerindeki etki veya kontrolünün kaldırılarak ekonominin serbest piyasa koşullarına açık hale getirilmesi(ÇETİN, SAVRUL; 2016; s.511) ve 1990’ ların ikinci yarısı itibariyle hizmet sektörünün dünya genelinde etkinliğini artırması(AKÇOMAK; 2013; s.23) İstanbul’ da karşılık bulmuştur. Tablo 4.9 - 4.10’ da belirtilen rakamlar İstanbul ve Bayrampaşa’ da hizmet sektörünün gelişimini ifade etmesi bakımından önemlidir.

Tablo 4.9: 1990 Genel Sayımları Ekonomik Faaliyetlere(Hizmet) Göre İstihdam Verileri

1990 Genel Sayımları Ekonomik Faaliyetlere(Hizmet) Göre İstihdam Verileri						
	Elektrik, Gaz ve Su	Toptan Ve Perakende Ticaret, Lokanta Ve Oteller	Ulaştırma, Haberleşme Ve Depolama	Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşler Ve Kurumları, Yardımcı İş Hizmetleri	Toplum Hizmetleri, Sosyal Ve Kişisel Hizmetler	TOPLAM
İstanbul	10.728	486.177	167.467	175.558	456.245	1.296.175
Bayramapaşa	304	13.704	4.435	2.820	9.881	31.144

Kaynak: 1990 GNS; Ekonomik Faaliyet ve Cinsiyete göre istihdam edilen nüfus (tekli klasifikasyon); TÜİK, BİRÜNİ Medas

Tablo 4.10: 2000 Genel Sayımları Ekonomik Faaliyetlere(Hizmet) Göre İstihdam Verileri

2000 Genel Sayımları Ekonomik Faaliyetlere(Hizmet) Göre İstihdam Verileri						
	Elektrik, Gaz ve Su	Toptan Ve Perakende Ticaret, Lokanta Ve Oteller	Ulaştırma, Haberleşme Ve Depolama	Mali Kurumlar, Sigorta, Taşınmaz Mallara Ait İşler Ve Kurumları, Yardımcı İş Hizmetleri	Toplum Hizmetleri, Sosyal Ve Kişisel Hizmetler	TOPLAM
İstanbul	14.968	650.295	221.298	283.404	696.033	1.865.998
Bayramapaşa	293	16.047	5.514	4.131	13.972	39.957

Kaynak: 2000 GNS; Ekonomik Faaliyet ve Cinsiyete göre istihdam edilen nüfus (tekli klasifikasyon); TÜİK, BİRÜNİ Medas

Tablo 4.9. ve 4.10'da hizmet sektörünün ülke genelinde göstermiş olduğu gelişimin İstanbul ve Bayrampaşa ölçeklerinde gerçekleşme düzeyini göstermektedir. 1990 genel sayım sonuçlarına göre; İstanbul' da 2.539.963 kişi tüm sektörlerde istihdam etmekteydi. Sadece hizmet sektöründe istihdam edenlerin sayısı 1990' da 1.296.175 olarak gerçekleşmiş olup; kentteki toplam istihdamın %49,9' unu oluşturmaktaydı. 2000 yılı genel sayımlarında kentte aktif çalışan kişi sayısı 3.471.400 ve hizmet sektöründe istihdam eden kişi sayısı 1.865.998 olarak kayıt edilmiştir. Hizmet sektöründe çalışanların oranı toplam istihdamın %53,7' sini meydana getirmektedir.

İnceleme konusu olan ilçenin de benzer süreçten geçtiğini belirtmek mümkündür. İlçede 1990 yılında tüm sektörlerde istihdam edilmiş kişi sayısı 72.459 ve sadece hizmet sektöründe istihdam edenler 31.144 olarak kayıt edilmiştir. 2000 yılında aktif çalışanların sayısı 79.592, hizmet sektöründeki istihdam ise 39.957 olarak gerçekleşmiştir. Hizmet sektörünün ilçe istihdamı içerisindeki payı 1990' da %42,98; 2000' de %50,20' dir.

Tablo 4.9 ve 4.10' da verilen rakamlardan hareketle; Türkiye genelinde hizmet sektöründe gerçekleşen büyümenin, ülkenin 'finans merkezi' olan İstanbul' da - tabii olarak Bayrampaşa da- 1990 - 2000 yılları arasında gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Özellikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde tarım sektöründe yaşanan istihdam kayıplarının büyümekte olan hizmet sektörüne geçiş yaptığı fikri savunulabilir. Grafik 4.2 incelendiği takdirde bu fikrin Türkiye ölçeğinde de geçerli olduğu anlaşılabilmektedir. 1990 - 2000 yılları arasında sanayi sektöründe çalışan kişi sayısının toplam istihdam içerisindeki payı %15 - 18 aralığında kalırken; tarımdaki istihdamın sürekli azaldığı görülmektedir. Buna karşılık hizmet sektöründe çalışan kişi sayısının 1990 - 2000 yılları arasında sürekli arttığı anlaşılmaktadır.

Hizmet sektörünün ülke ve kent ekonomisindeki etkinliğinin özellikle 2000 yılı sonrasında hızla artmaya devam ettiği yine istihdam verilerinin incelenmesiyle mümkün olacaktır. 'Gelişmekte olan' ülkeler grubunda yer alan Türkiye' de, çalışmada değinildiği üzere, hükümetlerin benimsediği ekonomi politikaları doğrultusunda bilinçli bir "sektörel kayma"^[95] hareketinin gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle 2000 sonrası dönemde hizmet sektörüne doğru gerçekleşen bu hareket

⁹⁵ KORU, A. Tekin; DİNÇER, N. Nergiz; "Türkiye' de Sanayi ve Hizmet Sektörleri"; İktisat ve Toplum; Şubat 2018; sayı 88; s. 5

ülke tarihinde bir ilk değildir. Türkiye Cumhuriyeti' nin kurulduğu ilk yıllarda GSMH ve toplam istihdam içerisinde önemli pay sahibi olan tarım sektörünün yerini; entansif uygulamalarla ülkelerin tarım alanlarından sağladığı verimi artırması, uluslararası ticarete arz/ talebin endüstri ürünlerine doğru kayması nedeniyle sanayi sektörü almaya başlamıştı. Özetle; ülke ekonomisinde sanayi sektörüne doğru bir kayış/ geçiş yaşanmıştır. 2000 yılında da, diğer gelişmekte olan ülkeler sınıfında gerçekleştiği üzere, hizmet sektörünün piyasadaki etkinliğinin arttığı görülmektedir.

Tablo 4.11: 2004 - 2019 Ekonomik faaliyetlerde 15+ yaş üstü istihdam eden kişi sayısı: TOPLAM

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Türkiye	19.632	20.066	20.423	20.738	21.194	21.277	22.594	24.110	24.821	25.524	25.933	26.621	27.205	28.189	28.738	28.080
İstanbul	3.521	3.708	3.808	3.847	3.923	3.726	3.947	4.211	4.493	4.658	5.096	5.306	5.558	5.664	5.899	5.778

Kaynak: TÜİK; Bölgesel İstatistikler ve BİRÜNİ Medas Verileri; 15+ Üstü Ekonomik faaliyet kollarında istihdam eden kişi sayısı : TOPLAM (Rev.1 ve NAC 2)

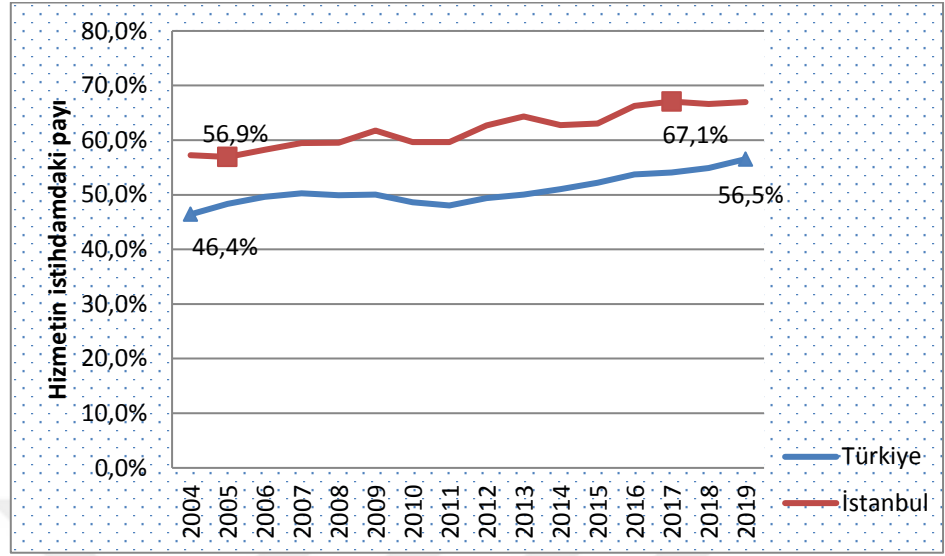
Tablo 4.12: 2004 - 2019 15+ yaş üstü istihdam eden kişi sayısı: HİZMET SEKTÖRÜ

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Türkiye	9.113	9.702	10.136	10.425	10.586	10.652	10.985	11.587	12.264	12.771	13.235	13.891	14.617	15.246	15.774	15.872
İstanbul	2.015	2.111	2.217	2.287	2.335	2.301	2.354	2.512	2.818	2.997	3.198	3.347	3.685	3.799	3.929	3.869

Kaynak: TÜİK; Bölgesel İstatistikler ve BİRÜNİ Medas Verileri; 15+ Üstü Ekonomik faaliyetlere göre toplam istihdam verileri: HİZMET SEKTÖRÜ (Rev.1 ve NAC 2)

Tablo 4.12'de Türkiye ve İstanbul' da 2004 - 2019 yılları arasında hizmet sektöründe istihdam eden kişi sayısı ifade edilmiştir. Ülke genelinde hizmet sektöründe istihdam eden kişi sayısı verilen tüm yıllarda artış gösterirken, İstanbul' da 2009 ve 2019 yıllarında, derin olmamakla birlikte, dalgalanmalar yaşanmıştır. Dünya ve ülke genelinde piyasalarda yaşanan gelişmeler istihdam rakamlarındaki düşüşü açıklamada kullanılabilir(2008 ABD 'Mortgage balonunun patlaması' ve 2018' deki 'kur şokuna' bağlı maliyet artışları gibi). 2004 - 2019 döneminde hizmet sektöründe istihdam edenlerin sayısı; Türkiye genelinde %74,1; İstanbul' da %92 oranında büyüme göstermiştir.

Tablo 4.11' de Türkiye ve İstanbul' da ekonomik sektörlerin tamamında aktif istihdam edilmiş kişi sayısını görmek mümkündür. Toplam istihdam içerisinde hizmet sektörünün payının belirlenmesi hem sektörün piyasa içerisindeki gelişim sürecini ifade edebilmek hem de sektörün Bayrampaşa ilçesindeki genel durumu ile ilgili genel bir tablo çizmek anlamında önemlidir.

Grafik 4.3: Hizmet sektörünün belirtilen yıllarda Türkiye - İstanbul toplam istihdamındaki payı

1990 - 00' de hizmet sektöründe çalışan kişi sayısındaki artışın takip eden yıllarda da devam ettiği tezi; 2004 - 2019 dönemi Türkiye ve İstanbul istihdam rakamlarının karşılıklı analiz edilmesiyle savunulabilir. Grafik 4.3' te gösterilen rakamlar Türkiye ve İstanbul' da hizmet sektöründe çalışan kişi sayısının tüm sektörlerdeki toplam istihdama oranlanmasıyla hesaplanmıştır. On beş yıllık dönemde, oransal değerler farklılık göstermekle birlikte, hizmet sektörünün toplam istihdamdaki payı Türkiye ve İstanbul düzeylerinde büyük benzerlikler göstermektedir. 2005 yılından sonra yükseliş; 2009' dan sonra düşüş ve 2011' den sonra tekrar büyüme eğiliminin yaşanması; 2015' ten sonra ise daha sabit bir trendin yakalanması ileri sürülen benzerliği kanıtlamak için temel 'kırılma merkezi/ noktaları' olarak gösterilebilir. Ülke genelinde hizmet sektörünün istihdam içerisindeki payı en düşük %56,9; en yüksek %67,1 olarak gerçekleşirken; İstanbul' da en düşük %46,4 ve en yüksek %56,5 oranları karşımıza çıkmaktadır.

Bayrampaşa' da hizmet sektöründe istihdam eden kişi sayısına ilişkin bilgilere ulaşılamaması sebebiyle istatistiğe dayalı tahmin yapmak mümkündür. Bu amaçla; Tablo 4.10' da Bayrampaşa' da hizmet sektöründe çalışan kişi sayısı olan 39.957 sayısı temel alınacaktır. Diğer önemli parametreysen, Grafik 4.3' te Türkiye genelinde geçerli olan 'ortalama düzey' temel alınacaktır. Bu amaçla %51 değeri ortalama kabul edilecektir. Özetle, on beş yıllık dönemde hizmet sektörünün istihdam içerisindeki payının ortalaması %51 olarak kabul edilecektir(yıllık %3,4' lük

büyüme). İfade edilen ortalama büyüme oranına göre; hizmet sektöründe çalışanların sayısı yıllık 1.358 kişi artarak 2019 yılında sektördeki istihdam 60.335 seviyesine ulaşacaktır.

Bayrampaşa hizmet sektörünü oluşturan girişimlerin sayısı 2019 yılında 1.175^[96] olarak gerçekleşmiştir. Bu girişimler; ilçe belediye binasının doğu ve batı cephelerini oluşturan, İsmet Paşa mahallesinin merkezi konumundaki Numunebağ caddesi ve Abdi İpekçi caddesi üzerinde yer alan küçük veya orta ölçekli tüm işletmeler (bakkal, zincir market, tuhafiye, tekstil mağazaları, kafe, restoran, mobilya mağazaları, eğlence ve alışveriş merkezleri, iletişim operatörü mağazaları vs.) gibi çeşitli ölçeklerdedir. Hizmet ve ticaret sektörünün ilçedeki 'en önemli' merkezleri, şüphesiz, 'Bayrampaşa Meyve Hali' ve 'Kuru Gıda Halidir'.

Bayrampaşa' daki meyve halinin geçmişi Cumhuriyet' in ilk yaş meyve ve sebze hali olarak 1935' de kurulan Unkapanı haline dayanmaktadır(SEZGİN, GÜL; 2019, ASSAM). Günümüzde Bayrampaşa' da gerçekleştirilen; tarım alanlarında üretimi yapılan sebze - meyveler, tüccar ya da komisyoncu aracılığıyla, tüketiciyle buluşturulmak üzere Unkapanı haline getirilmekteydi. İlerleyen yıllarda; *"artan nüfus ve buna paralel olarak büyüyen tüketim taleplerine bağlı olarak yetersiz gelmeye başlayınca... ilk önlem Merkez hale ilaveler yapmak olmuştur"*^[97]. Fakat alınan önlemlerin ihtiyaçlara tam olarak cevap verememesi dolayısıyla günümüzdeki konumuna, Bayrampaşa' ya taşınmıştır. Tüccar ve komisyoncular aracılığıyla ticari faaliyetlerin yoğun biçimde gerçekleştiği hal alanı, günde ortalama 8000 aracın giriş-çıkış yaptığı önemli bir merkezdir(SEZGİN, GÜL; 2019, ASSAM). Un ve unlu mamul; kuruyemiş ve baharat; süt ve süt ürünleri; temizlik ürünleri vs. emtia satışının yapıldığı 'Kuru Gıda Hali' ile birlikte Bayrampaşa 'toptancılar hali' İstanbul' un önemli ticari alanı olma özelliğinin yanında, aynı zamanda, büyük bir istihdam merkezidir. 571 komisyoncunun bulunduğu hal alanında yer alan işletmeler, yılda ortalama 5 kişiye istihdam sağlamakta ve bu rakam mevsimsel yoğunluk durumunda artış gösterebilmektedir(SEZGİN, GÜL; 2019, ASSAM).

⁹⁶ Veri Bayrampaşa Belediyesi 'İmar ve Şehircilik Müdürlüğü' nden 05.06.2020 tarihinde temin edilmiştir.

⁹⁷SEZGİN, S.; GÜL, İ.; "Haller Ve Gıda Güvenliğinde Hallerin Önemi: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Bayrampaşa Hali Örneği"; 2019; ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi

Çalışmada ilçenin coğrafi konumunun incelendiği bölümde de değinildiği üzere; Bayrampaşa' nın lokasyon olarak önemli karayolları arasında bulunması toptancılar haline giriş -çıkışlarda, ürünlerin lojistik işlemlerinin sağlanmasında büyük avantaj sağlamaktadır. Resim 4.3' te görüleceği üzere, hal alanının batısında E-80 karayolunu O - 3' e bağlayan 'Metris Esenler Bağlantı' yolunu görmek mümkündür.

Resim 4.3: Bayrampaşa Kuru Gıda ve Yaş Meyve - Sebze Hali ve diğer hizmet sektörü alanları

Resim 4.3'de Bayrampaşa gıda hallerinin yanı sıra, Türkiye genelinde sayıları hızlı şekilde artış gösteren ve hizmet sektörünün ekonomideki etkinliğinin artmasında büyük rol oynağı 'Alış - Veriş Merkezlerinin' (AVM) örneklerini; daha da önemlisi, 1994' te yapımı tamamlanarak hizmete açılan(Büyük İstanbul Otogarı) '15 Temmuz Demokrasi Otogarı' alanını da görmek mümkündür. Bayrampaşa idari sınırları içerisinde yer almasına rağmen Esenler' e yakınlığı nedeniyle 'Esenler Otogarı' olarak da anılmaktadır. AVTER' in 2014 yılında paylaştığı resmi rakamlara göre; 324 adet otobüs işletmesi, 168 yazıhane - peron sayısı, 796 faal işyeri sayısı, 6.000 çalışan personeli, günlük 1.650 otobüs çıkışı, 90.000 giden - gelen yolcusu ile; '2 trilyon TL' sıcak para dolaşımının gerçekleştiği önemli bir mekez konumundadır^[98].

⁹⁸ AVRASYA TERMİNAL İşletmeler A.Ş / <http://www.avter.com.tr/?p=99>

Metro ulaşım sisteminde 'Bayrampaşa -Kocatepe istasyonu' yakınında; 2007 ve 2009 yıllarında hizmete açılan AVM' ler de bulunmaktadır. Gerek ilçe gerekse de kent ekonomisinde önemli yer tutan alışveriş merkezleri, hizmet sektörünün istihdam rakamları içerisindeki payının da büyümesinde etkili olmaktadır.

İlçede 2008' de inşaatı başlayıp 2011' de kapılarını hizmete açan bir AVM projesi de gerçekleştirilmiştir. Proje 800 yataklı 2 otel, kongre ve konser merkezi, 2.500 araçlı otopark, temalı eğlence parkını bünyesinde barındıran bir Gayrimenkul Yatırım Ortaklığı(GYO) olarak 70.000m² lik arsa üzerinde kurulmuştur(bkz. Resim 4.3). 450 milyon Euro' luk proje 29 Ekim 2011' de tamamlandıktan sonra yeterli müşteri sayısına ulaşılammadı nedeniyle GYO iflas açıklamış ve ardından AVM de kapatılmıştır. Günümüzde atıl durumda olan projenin sadece AVM tarafından, 2023 yılında, yıllık 52 milyon Euro' ya kadar kademeli kâr elde edeceği planlanmaktaydı.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SOSYO- KÜLTÜREL VE MEKÂNSAL GELİŞİM

İnsanın avcı -toplayıcılıktan yerleşik yaşam düzenine geçmesi daha büyük toplulukların aynı mekânda bir arada yaşamasını mümkün kılmıştır. Küçük yerleşim birimlerinde veya şehirlerde ortak yaşam alanları inşa edilmiş, günümüz modern toplumların ilk örnekleri böylece ortaya çıkmıştır.

Farklı coğrafi alan, inanış veya kültürlerden insanların bir yerleşim alanı kurmasında ya da oluşturulan birimin organizasyonunun dağılmamasında etkili olan bazı temel kaynaklar/ kaygılar söz konusudur. Neolitik dönemle birlikte ilk örnekleriyle karşılaşılan yerleşim alanlarının ortak özellikleri; su kaynaklarına yakın, ılıman iklim koşullarının egemen olduğu ve verimli arazilerde kurulmuş olmasıdır. İlk yerleşim alanlarında gözlemlenebilen bu ortak özelliklerin temelinde, tabii olarak, 'zirai faaliyetlere uygun arazi bulma' ihtiyacı bulunmaktadır. Tarımsal faaliyetlere uygun alanlarda bir araya gelen toplulukların oluşturdukları bu yapılar, doğal veya beşeri şartların bozulmaması şartıyla, ilerleyen dönemlerde büyüyerek 'kalabalık şehirlere' dönüşüm sağlamışlardır. Bu dönüşüm sırasında, artan nüfusa ve çeşitlenen ihtiyaçlara bağlı olarak, mekân üzerinde de bir takım değişimlerin yaşandığı bilinmektedir. Tarım alanlarının büyümesi ya da yer değiştirmesi; arazi üzerinde artan barınma ihtiyacı dolayısıyla daha fazla mesken kurulması; artan ihtiyaçları karşılamak için ortak toplanma alanları, pazar ya da şehir merkezlerinin kurulması; orman alanlarının tahribatı veya yer şekillerinde gerçekleşen deformasyonlar mekânsal değişim ya da gelişmelere örnektir.

Yerleşim birimini oluşturan nüfusun ortak kaygıları olan; barınma, beslenme, güvenlik, refah gibi fiziksel veya sosyal ihtiyaçlar tarih boyunca toplumları bir arada tutan mekanizmalar olmuştur. Ortak ihtiyaç veya amaç çevresinde bir arada yaşayan topluluklar kendilerine özgün sosyo-kültürel bir takım özellikler oluşturmuşlardır. Bahsi edilen bu özellikler yerleşim alanının organizasyonları üzerinde de belirleyici rol oynamıştır.

İnceleme alanının parçası olduğu İstanbul beşeriyet tarihinin en önemli kentlerinden biri olma özelliğine sahiptir. Antik Yunan, Roma, Bizans ve Osmanlı imparatorlukları bölgede hüküm sürmüş, coğrafi alandaki mekânsal ve sosyo-

kültürel yapılanma sürekli değişim halinde olmuştur. Bu sebeple, bahsedilen değişim ve gelişimin Bayrampaşa' da açıkça vuku bulduğu belirtilebilir.

İlçenin mekânsal, sosyo-kültürel değişim/gelişimini Roma ve Bizans imparatorluklarıyla temellendirmek mümkündür. Çalışmada 'Yerleşme Tarihi' başlığında ayrıntılı değinildiği üzere, ilçe geçmişte II. Theodosius surlarının önünden başlayan ve 'Philopation' olarak bilinen organizasyonun parçasıdır(bkz. Şekil 3.1). İlçenin yerleşim tarihinin incelendiği bölümde verilen harita daha ziyade 'kuşbakışı plan' olması nedeniyle Philopation ismiyle anılan arazinin tam kapsamına ilişkin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Buna rağmen; ilçenin günümüz idari sınırları dikkate alındığı taktirde, Zeytinburnu ve Eyüp ilçelerini ayıran güney sınır tarihi yarımadaya en yakın parça olması sebebiyle, buranın Philopation organizasyonuna dahil olduğu varsayımı ileri sürülebilir. Bu arazinin, tarihi kayıtlardan ulaşılabildiği kadarıyla, mesire ve av alanı olarak kullanıldığı, ayrıca yönetici ve kentteki zengin çevrelerin taşınmazların yer aldığı; yürüme ve binicilik faaliyetlerine uygun alanlarla birlikte, eğlence çadırlarının ve hatta güvenli çukur/ oyuklarda(pits) vahşi hayvanların sergilendiği parkların yer aldığı bilgileri mevcuttur^[99]. Yaşanan siyasi gelişmeler sonucunda tarımsal ürün akışının sekteye uğraması arazide tarımsal faaliyetlerin gerçekleştirilmesini zaruri kılmıştır.

Günümüzde Bayrampaşa adıyla bilinen bölge sahip olduğu zengin su kaynakları dolayısıyla büyük önem arz etmiştir. Şekil 3.2' de gösterilen Lycus deresi ilçe sınırlarından geçerek tarihi yarımada içerisinde akan tek akarsu olması ve tarihi kente doğrudan su taşıması nedeniyle Constantinople için ayrı bir öneme sahipti. Akarsu; tarihi surların önünde başlayan Philopation' daki bahçelere, ilerleyen dönemlerde açılan tarım alanlarına ve tarihi kentin sakinlerine içme- kullanma suyu taşımaktaydı. Osmanlı yönetimine girdikten sonra da bu önemini muhafaza eden bölge Ayvalıdere, Çicoz(Taşlıtarla), Turunçlu gibi su sistemlerinin ve kollarının geçtiği bir coğrafi mekân olması sebebiyle önemli çiftliklerin, isale hatlarının ve kuyuların bulunduğu merkez konumuna gelmiştir. BAYIR, GÜNDOĞDU ve ÖNAL' ın çalışmasında(2015, Bayrampaşa Belediyesi) sıklıkla belirtilen; suyollarının satılması, tamir edilmesi; suyollarının bölgede ikamet eden kimseler arasında çıkardığı hukuki mücadeleler; suyolları haklarının devredilmesi ya da teslim edilmesini öngören

⁹⁹ LITTLEWOOD, A.; MAGUIRE, H.; WOLSCHKE-BULMAHN, J.; Byzantine Garden Culture; Dumbarton Oaks Research Library and Collection; 2002; s.5;

ferman/ kanunlar mekânın beşeri organizasyon açısından yerini ve değerini ifade etmektedir.

Cumhuriyet döneminde savaş veya siyasi baskılar sonucu Balkan ülkelerinden anavatanlarına göç eden kimseler bölgeye iskân etmek ile kalmamış, aynı zamanda geldikleri bölgede icra ettikleri ekonomik faaliyeti de bölgeye taşımışlardır. Balkan göçmenleri bitki ve hayvan yetiştiriciliğini bölgede canlandırmış ve 1950' de köy statüsü verilen mekân gerçekleşen ekonomik faaliyet sebebiyle 'Sağmalcılar' ismiyle anılmıştır. Bostan alanlarının da bulunduğu bölgede yetiştirilen meşhur 'Bayrampaşa Enginarı' (Marmara bölgesi genelinde de üretimi yapılmaktadır) ihracatı yapılan önemli tarımsal ürünlerden biridir. 4 Haziran 2007 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı' nın 'Bayrampaşa enginarının standardına ilişkin yaptığı resmi tebliğ' ürünün kalitesini ve değerini koruma altına alması bakımından önemlidir(BAYIR, GÜNDOĞDU, ÖNAL; 2015; s.429). Günümüzde her ne kadar tarımsal faaliyetler gerçekleşmiyor olsa da pazar alanlarında ürünün 'Bayrampaşa enginarı' ismiyle ticaretinin yapıldığı gözlemlenebilir.

İstanbul' da 1950 sonrası gerçekleşen hızlı nüfus artışı beraberinde kentleşmeyi getirmiş; tarihi kentte önemli dönüşümler yaşanmaya başlamıştır. O dönemki ismiyle 'Sağmalcılar' ı etkileyen en önemli gelişme Vatan ve Millet caddelerinin inşası olmuştur. Bölgenin ve İstanbul' un en önemli akarsuyu olan Bayrampaşa dere yatağı doldurularak üzerinden Vatan caddesi geçirilmiş; tarihi su yolu bu nedenle kaybolmuştur. Bu duruma ek olarak; Vatan ve Millet caddelerinin inşaatı sırasında birçok mesken kamulaştırılmış, nüfus 'Sağmalcılar' a doğru yer değiştirmiştir.

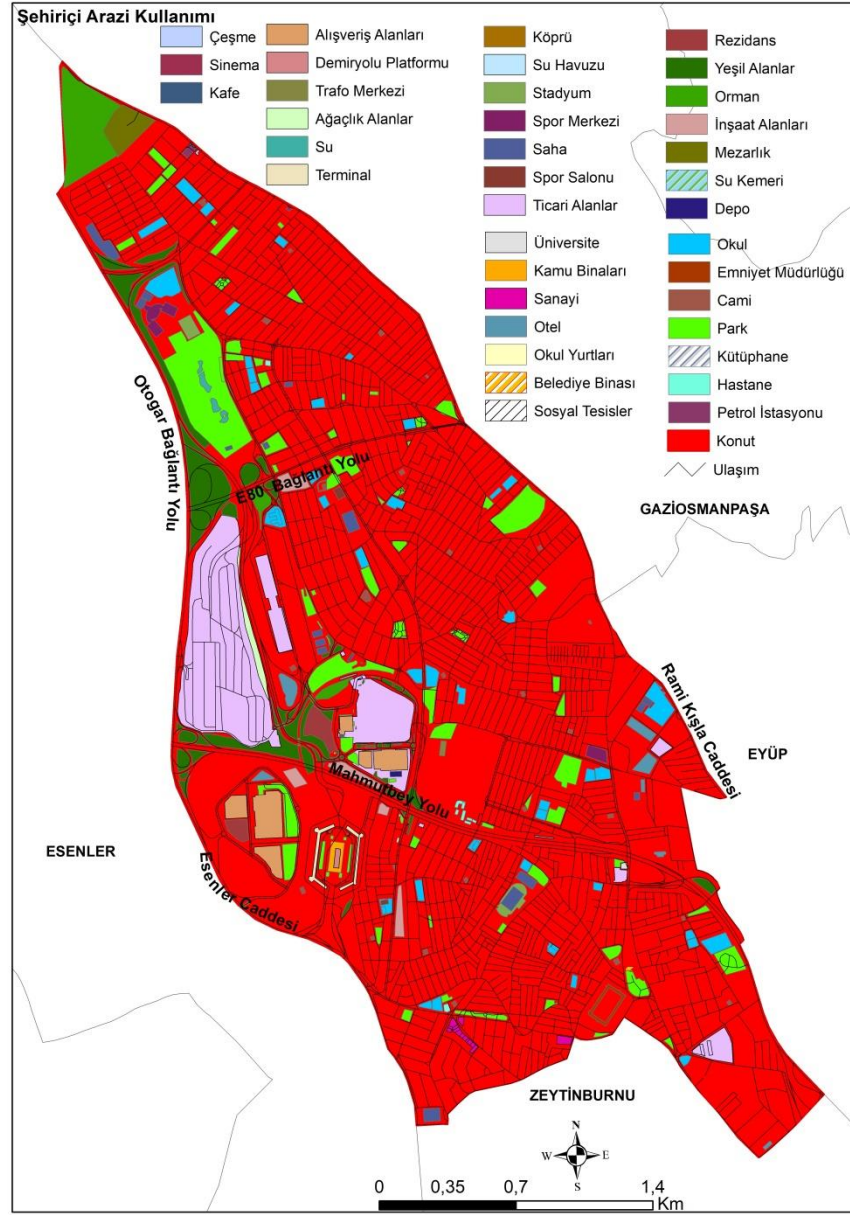

Resim 5.1: Vatan ve Millet caddelerinin inşaatından görüntü

Kaynak:lcivelekoglu.blogspot.com/2018/03/karakoy-merzifonlu-kara-mustafa-pasa.html

Çalışmanın önceki bölümlerinde ayrıntılı bir biçimde incelendiği üzere, endüstriyel atılımların hızlanmasıyla kısa zamanda sanayi kenti haline gelen İstanbul; küçük ve orta ölçekli yedek parça ve yan sanayi üretim, ayakkabı, tekstil, oto tamir, torna, plastik kalıpcılık, matbaa, marangoz vs. atölye/ fabrikalarıyla ekonomik faaliyetlerin sanayi sektörüne doğru kaymasına neden olmuştur. İlçedeki nüfus iş imkânlarının yüksek olması nedeniyle artmış; özellikle 2000 yılından sonra hizmet sektörü ilçede etkinliğini artırmıştır.

2020 yılı itibariyle; restoran, kafe, pastane, alışveriş merkezleri, giyim ve aksesuar mağazaları, teknoloji ve iletişim araçları mağazaları, konaklama merkezleri, turizm acenteleri, rezidans veya yaşam merkezleri ilçenin geneline yayılmış ve mekânın gelişim sürecinin günümüz koşullarını meydana getirmektedir.

Resim 5.2: Bayrampaşa Kullanımına Göre Araziler

5.1. Hızlı Mekansâl Gelişimin Olumsuz Sonucuna Bir Örnek; Kolera

13 Ekim 1970 tarihi hem Sağmalcılar hem de ülke sağlık geçmişi bakımından büyük önem taşımaktadır. 19. yy' da dünya genelinde etkisini göstermeye başlamış ve günümüze kadar yedi pandemiye sebebiyet vermiş 'Kolera' hem ilçe hem de ülke tarihinde önemli yer tutmaktadır^[100]. Öyle ki; bu hastalık sonrasında, 1978' de,

¹⁰⁰ BAKAR, C.; Kırk Yedi Yıl Sonra Yeniden Bir Salgının Hikâyesi:1970 Sağmalcılar Kolera Salgınından Günümüze Dersler; ÇOMÜ, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı AD.; Turk J Public Health 2017;15(3); s.247

Sağmalcılar' ın isminin değiştirilmesi kararı alınmış, yerleşim alanı üzerindeki 'kolera baskısı' unutturulmak istenmiştir.

Virolojik kökeni, "Kolera, Ganj Deltasında doğal olarak bulunan ve salgınlara yol açan bir hastalık olup Sanskritçe literatürde 'bisuchika' olarak adlandırılmaktadır"¹⁰¹." olan bir akut hastalık olarak açıklanabilir. Hastalığın baş gösterdiği tarihte virüsün yayılma biçimi resmi kaynaklarca belirtilmemiş olsa da daha sonra yapılan çalışmalarda 'kanalizasyon ve su sistemlerindeki yetersizliklere' dikkat çekilmiştir(C. BAKAR; 2017, s.264). Değinildiği üzere, Kolera virüsü 19. yy itibariyle etkili olmuş, günümüze kadar geçen iki asırlık zaman dilimi içerisinde pek çok defa ve dünyanın farklı alanlarında kendisini göstermiş hastalıklardan biridir.

1961 yılında Endonezya' da gözlemlenen salgın kara ve deniz yoluyla kıtalararası yayılma imkânı bulmuş, 1970' te ülkemizde etkili olmuştur. Virüsün tanımı, yayılma biçimi patoloji ve viroloji bilim dalları tarafından belirlenmiş olmakla birlikte; hastalığın çalışma konusu olan Sağmalcılar' da ortaya çıkmasının nedenini 'Coğrafya' bilimi ile açıklamak (interdisipliner yöntemle) mümkün olacaktır.

Resim 5.3: Kolera Salgını Haritası

Kaynak: Cumhuriyet Gazetesi/ Doç.Dr. C. BAKAR

¹⁰¹ BAKAR, C.; a.g.e.

Bilindiği üzere, coğrafya ve tarih dirsek temasını sıklıkla gerçekleştiren iki önemli disiplindir. Beşeriyeti doğrudan ya da dolaylı biçimlerde etkilemiş olayları kayıt etmesi yönünden tarih önemli bilgiler barındırmaktadır. Kolera virüsü konusunda da durum farklı değildir. 1970' te Sağmalcılar' da gerçekleşen salgın tarihte -aynı bölgede- ilk kez gerçekleşen bir olay olmaması yönünden de büyük önem taşımaktadır.

1950' de Sağmalcılar adıyla anılmaya başlanan arazinin eski ve zengin tarihinin temelinde sahip olduğu zengin su kaynakları etkili olmuştur. Bizans ve Osmanlı imparatorluklarının başkenti Constantinople' ün en önemli su kaynaklarından Lycus(Bayrampaşa) nehri; bostancılık ve çiftçilik faaliyetlerinin aktif olarak yapıldığı Cicoz ve Ayvalidere nehirleri bahsi geçen arazinin tarih boyunca aktif olmasında önemli rol üstlenmişlerdir. Bölgenin topoğrafya ve iklim yönünden sahip olduğu yerleşime uygun yapısı beşerin bu alana yerleşip etkinliklerini geliştirmesinde belirleyici olmuştur. Fakat bir coğrafi alanda beşeri faaliyetlerin başlaması beraberinde 'beşeri organizasyonların' da -alt ve üstyapı sistemleri- kurulmasını zorunlu kılmaktadır. İçme ve kullanma suları için 'isale hatları' veya 'kuyular'; atık suların boşaltımı için kanalizasyon sistemleri; tarım alanlarının su ihtiyacının karşılanması için kurulacak kanal ağları; ulaşım altyapısının tesis edilmesi ve geliştirilmesi vs. gibi zorunlu hizmetlerin ikamet etmekte olan nüfusun ihtiyacı doğrultusunda bölgede oluşturulması zaruridir. Bu hizmetlerin herhangi birinde yaşanabilecek teknik aksaklıklar ya da yetersizlikler bir takım sorunlara yol açmaktadır. Örneğin; 1911, 1921 ve 1970' te yaşanan salgınlar bölge tarihinde kayıt altına alınmış olaylar olması nedeniyle önem arz etmektedir.

22 Mayıs 1911 tarihli Dâhiliye Nezâreti' ne Harbiye Nâzırı tarafından "Gâyet müsta'cil" olarak gönderilen raporda, "*Maltepe Hastanesi'nde kolera talimatnamesinin uygulandığı...*" belirtilmiştir^[102]. Harbiye Nâzırı, kolera hastalığının vuku bulduğu Maltepe Hastanesi' ne gidilerek gerekli muayene ve tetkiklerin yapıldığını; hastaların tecrit edilmesinin ardından hastanenin sıkı kordon altına alındığını belirtmiştir^[103].

¹⁰² BAYIR, Ö.; GÜNDOĞDU,R.; ÖNAL, Ebul F.; Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Belge ve Fotoğraflarla Bayrampaşa; Bayrampaşa Belediyesi; s. 167

¹⁰³ BAYIR, Ö.; GÜNDOĞDU,R.; ÖNAL, Ebul F.; a.g.e. ;s.167

27 Ekim 1921 tarihli Dâhiliye Nezâreti' ne Umum Jandarma Kumandanı tarafından gönderilen raporda; “*Rami mıntıkasında Cicoz Çiftliği’ nde bulunan hayvanlarda hastalık görüldüğünden tedbir alınması.*” bildirilmiştir^[104]. Hayvanlarda tespit edilen vakanın “*Sâri Hastalık*” olduğu ve görüldüğü yerlerde kordonların oluşturulduğu bilgisi verilmiştir^[105].

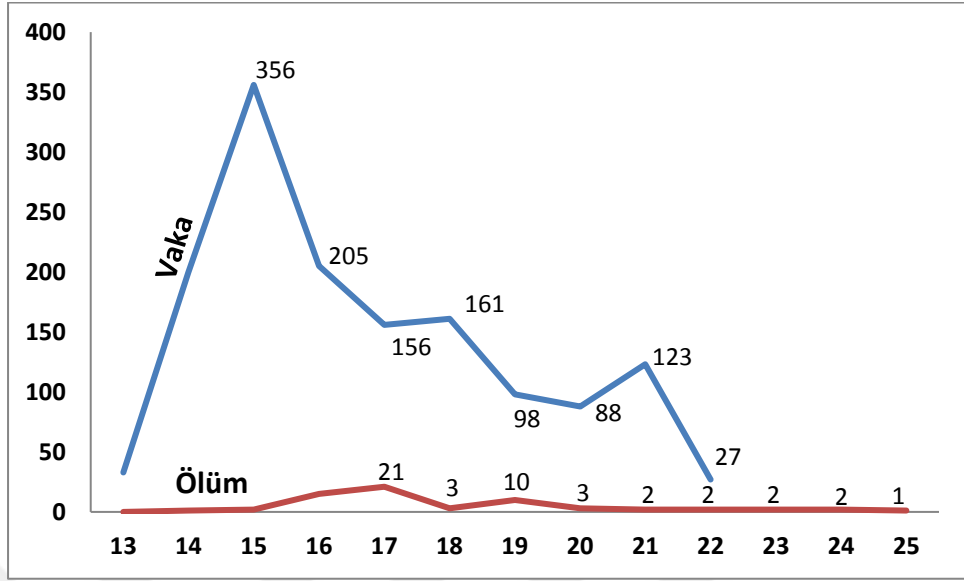
13 Ekim 1970 tarihinde Sağmalcılar’ da gerçekleşen kolera salgını ilk olarak; İstanbul’ da faaliyet gösteren birçok kliniğe kusma, ishal ve çeşitli şikayetler sebebiyle 30’ dan fazla insanın başvurmasıyla ortaya çıkmıştır(C.BAKAR, 2017, s.248)^[106]. İlk aşamada vakaların ‘zehirlenme’ dolayısıyla gerçekleştiği düşünülmüş olsa da, “*...hastalığın yaygınlığı bu ihtimali ortadan kaldırmıştır*^[107]”. Önceleri, ülkenin yetkili merkezlerinden hastalığın kökenine ilişkin bir mikrop türü olan ‘para-kolera’ beyanatları gelmiş olsa da, 19 Ekim’ den sonra yönetim ‘Kolera’ salgınını kabul etmiştir(C.BAKAR, 2017, s.263). 13 Ekim’ de, Sağmalcılar dahil olmak üzere, İstanbul genelinde toplam 33 vakayla kendisini gösteren salgın; 30 Ekim 1970 tarihine gelindiğinde ülke genelinde toplam 1200 - 1500 vaka ve -TBMM tartışmalarına göre- 52 ölüme sebebiyet vermiştir(C.BAKAR, 2017, s.263). Vaka ve ölüm sayısında yaşanan tartışmaların temelinde vatandaşların bazı durumlarda hasta ve ölüm olaylarını bildirmemesi bulunmaktadır. Salgının hızlı biçimde yayılmasında ve ülkenin farklı şehirlerinde dahi görülmesinin temelinde bu durumun etkin rol oynadığı düşünülmektedir.

¹⁰⁴ BAYIR, Ö.; GÜNDOĞDU,R.; ÖNAL, Ebul F.; a.g.e. ;s.169

¹⁰⁵ BAYIR, Ö.; GÜNDOĞDU,R.; ÖNAL, Ebul F.; a.g.e. ;s.169

¹⁰⁶ Milliyet Gazete Arşivi, 1970. <http://gazetearsivi.milliyet.com.tr>

¹⁰⁷ BAKAR, C.; Kırk Yedi Yıl Sonra Yeniden Bir Salgının Hikâyesi:1970 Sağmalcılar Kolera Salgınından Günümüze Dersler; ÇOMÜ, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı AD.; Turk J Public Health 2017;15(3); s.262

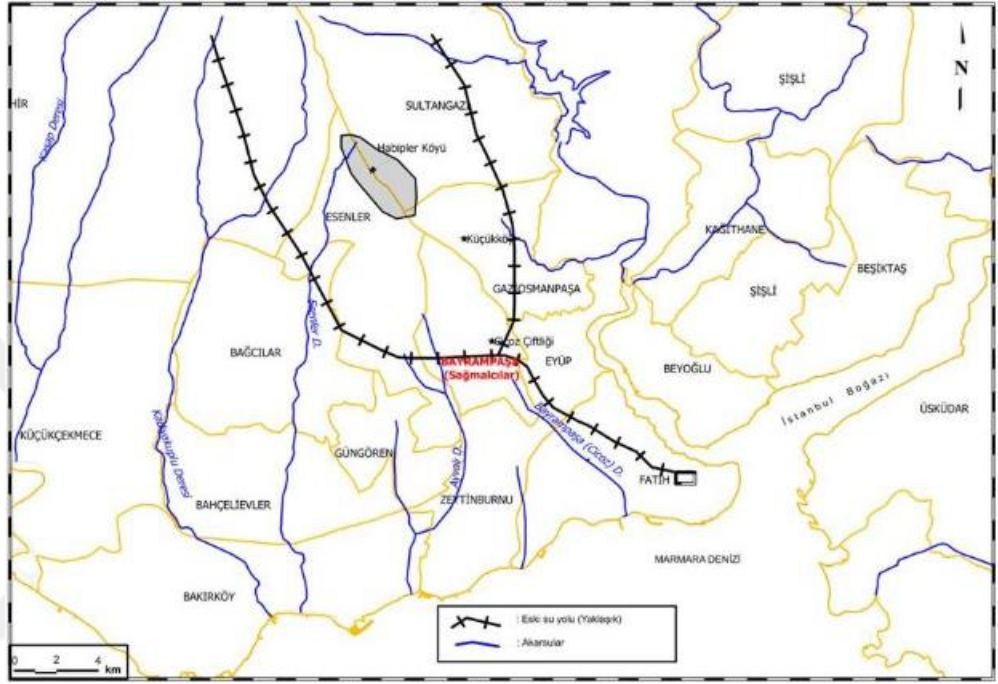

Grafik 5.1: 13 - 25 Ekim 1970 İstanbul Salgını İstatistikleri

Kaynak: Fethi TEZOK, Kemal Birol, Abdurrahman Koçer, Nihat Meriç. 1970 İstanbul Kolerasının Nedenleri ve Koleraya Genel Bir Bakış. Mikrobiyoloji Bülteni. 1970; 4(4' den ayrı basım): 1-22.

Tarihi kaynakların işaret ettiği üzere, sadece Sağmalcılar yerleşim alanı veya çevresinde kolera hastalığının farklı tarihlerde tekrarlandığı görülmektedir. Dünya genelinde, 19. yy itibariyle, farklı zaman ve mekânlarda kendisini gösteren bu hastalığın çalışmanın konu edindiği yerleşim alanında birden çok defa yaşanması 'tesadüf' sınırları içerisinde değerlendirilemez. Gerek Osmanlı arşivlerindeki resmi evraklar gerekse Türkiye Cumhuriyeti' ne ait kayıtlar, özel veya resmi (gazete yazıları, TBMM kayıtları, bakanlık arşivleri vs.) belgeler, yaşanan salgınların çıkış noktaları olarak '**su hatlarını** isale yollarını' işaret etmektedir. Kısaca, daha önce de dikkat çekildiği üzere, beşeri hayatın zaruri kıldığı altyapı ve üstyapı hizmetlerindeki yetersizlik, aksaklık ya da hizmetlerin yokluğu bu olayın tekerrüründeki temel sebeptir. Hem Osmanlı döneminde hem de 1970' te Sağmalcılar' da yaşanan salgınlar değerlendirildiğinde suyolları çevresinde gelişim göstermiş beşeri hususların korumasız konumda olan isale hatlarını ve kuyuları kontamine etmiş olması salgınların temel çıkış noktasıdır. 1970' teki salgın hakkında, ilerleyen dönemlerde gerçekleştirilen araştırmalarda; çöp döküm merkezi konumunda olan Habipler köyündeki 'Kırk Çeşme' su kaynağına, buranın sahip olduğu yeraltı suyollarına dikkat çekilerek, "*Bu suyolları foseptik çukurları ile ve su*

kuyuları ile kontamine durumda..^[108]” olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, Habipler’ de vuku bulan kontaminasyonun yeraltı suyolları vasıtasıyla diğer hatlara karıştığı ve bu sayede salgının daha kısa sürede yayıldığı düşünülmüştür(C.BAKAR, 2017, s.263) (bkz. Resim 5.4).

Resim 5.4: İstanbul Suyolları Gösterir Haritası - 1970(C.BAKAR, 2017, s.257)

Kaynak: Harita eldeki verilerden yola çıkarak, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümünden Prof. Dr. Telat KOÇ tarafından hazırlanmıştır.

“...açıktan akan bir kanalizasyona dönmüş olan Cicoz ve Esenler Dereleri..^[109]” salgında etken rol oynadığı düşünülen diğer hatlardır. Atık suların yarattığı kontaminasyon; bu suların sulama ve kullanım suyu olması; drenaj edilmemesine bağlı olarak yağışlı mevsimlerde taşması bölgede yaşanan salgın hastalıkların nedenlerinden bir diğeridir.

Çalışmanın önceki bölümlerinde ifade edildiği üzere, İstanbul nüfusu özellikle 1950 yılından sonra dikkat çeken boyutta bir büyüme eğilimi göstermeye başlamıştır. 1950’ de genel seçimleri kazanarak kabineyi oluşturan Demokrat Parti’

¹⁰⁸ BAKAR, C.; Kırk Yedi Yıl Sonra Yeniden Bir Salgının Hikâyesi:1970 Sağmalcılar Kolera Salgınından Günümüze Dersler; ÇOMÜ, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı AD.; Turk J Public Health 2017;15(3); s.264

¹⁰⁹ BAKAR, C.; a.g.e. ; s.262

nin izlemiş olduğu 'Liberal' politikalar, şehirleşme ve sanayileşme hareketleri İstanbul' a doğru büyük göç hareketlerinin yaşanmasına neden olmuştur. 'Büyük şehir' e doğru gerçekleşen göç hareketleri sonucunda, 1950' de 1.166.477 olan İstanbul nüfusu 1960' da 1.882.092; 1970' de ise 3.019.032' ye yükselmiştir. Belirtilen rakamlardan hareketle, 20 yılda İstanbul' un nüfusu 2,5 kattan fazla büyümüştür. Ülke genelinde şehir nüfusunu artırmak ve sanayi toplumuna geçişi sağlamak amacıyla uygulamaya alınan politikalar; tarımda makineleşme ve pronatalist yöntemlerle birleşince küçük yerleşim alanlarından büyük şehirlere doğru göç hareketleri tetiklenmiştir. Gerçekleşen kontrolsüz ve düzensiz göç hareketleri İstanbul nüfusunun hızla katlanmasına; yerleşim alanlarının merkezden çevreye doğru hızlı biçimde genişlemesine; ortaya çıkan konut ihtiyacının karşılanamaması nedeniyle yoğun olarak gözlemlenmeye başlanan 'gecekondulaşma' ve 'plansız büyüme' Sağmalcılar' daki kolera salgınının sebepleri olarak sıralanabilir. İstanbul' un nüfusunda yaşanan büyüme için C. BAKAR çalışmasında; *"İstanbul'un nüfusu 1960'da 1.882.092 kişi iken 1970 yılında 3.019.032 kişiye ulaşmıştır. 10 yıl gibi kısa sürede şehre 1.113.000 kişi eklenmiştir. Bu sayı tek başına büyük bir şehre eşdeğerdir. Muhtemelen şehirleşme hızına şehrin alt yapısı yetişememiştir^[110]."* ifadesi İstanbul' da yaşanan nüfus patlamasının, tabii olarak, Sağmalcılar' a da sirayet ettiğini ve bu durumun 'altyapı hizmetlerinde yetersizliğe' giden yolu açtığı fikrine destek vermektedir.

Yaşanan salgın nedeniyle Sağmalcılar isminin 'Kolera' ile anılır hale gelmesi ve bu durumun kötü bir imaj oluşturması üzerine, Sağmalcılar adı 1978 yılında "Bayrampaşa" olarak değiştirilmiştir(C.BAKAR, 2017, s.248). Ancak; Bayrampaşa Belediyesi resmi internet sitesindeki bilgilere, Dr. Ö. BAYIR, Doç. Dr. R. GÜNDOĞDU ve E. Faruk ÖNAL' ın 2015' te tamamlamış oldukları çalışmada atıfta bulundukları Başbakanlık Cumhuriyet arşivlerine (30 18 1 2.263.17.12) göre bu tarih 1971 olarak belirtilmiştir. Nitekim 1975 sayımlarında 'Bayrampaşa' ismi, ilk kez, resmi kayıtlarda kullanılmıştır.

5.2. Nüfusun Sosyo- Kültürel Özellikleri

Günümüzde Anadolu olarak bilinen coğrafi mekân sahip olduğu uygun iklim koşulları ve jeopolitik konumu sebebiyle insanlık tarihinin hemen her döneminde ilgi odağı olmuştur. İnsanoğlunun gerçekleştirdiği faaliyetlere ilişkin, gerek tarih öncesi

¹¹⁰ BAKAR, C.; a.g.e. ; s.265

gerekse de tarihi dönemlere ait, pek çok kanıta Anadolu’ da gerçekleştirilen çalışmalarda rastlanılmıştır. Göçebe insanların günlük faaliyetlerinden yerleşik hayata geçişin ilk nüvelerine kadar önemli pek çok olay ya da olgu bu bölgede vuku bulmuştur. Medeniyetler tarihi bakımından önemli yer sahibi ‘Verimli Hilâl’ in kuzey parçasını oluşturan Anadolu; onun kuzeybatısında konumlanan İstanbul sahip olduğu özel konumuyla tarih boyunca farklı kültürleri bir araya getirebilmiştir. Tarihi kadim bir coğrafi alanın parçası olan Bayrampaşa da sosyokültürel zenginlik konusunda payına düşeni almıştır.

Anadolu’ da olduğu gibi, İstanbul’ un tarihinde de ‘göç’ sürekli görülen beşeri bir olgudur. Siyasi, askeri, ekonomik olaylara ya da doğal afetlere bağlı olarak mekânlar arasında nüfus sürekli hareket etmiştir. İlk medeniyetler arasındaki siyasi çekişmelere; Roma imparatorluğunun Türk devletleriyle yaşadığı askeri mücadeleler veya Milli Mücadele döneminde gerçekleşen göçler; deprem, heyelan, sel olaylarına bağlı yer değiştiren insan kalabalıkları beşeriyet tarihi boyunca görülen bazı örneklerdir. Yakın tarihte, Osmanlı devletinin dağılma sürecinde başlayan ve 20. yüzyılın sonlarına kadar aralıklarla Balkan ülkelerinden gelen muhacir akınları; 1950 sonrası köyden kente yapılan iç göçler Bayrampaşa’ yı doğrudan ilgilendirmektedir. Bu sebeple, Balkanlar bölgesinden anavatana yapılan göçler çalışmanın ‘NÜFUS HAREKETLERİ’ bölümünde ayrıntılı biçimde incelenmiştir. Çalışmada önemle belirtildiği üzere; Sağmalcılar’ ın kuruluşu ve gelişimi üzerinde Balkan merkezli göçler son derece etkili olmuştur.

TÜİK verilerine göre 2019 yılında Bayrampaşa nüfusu 274.735 olarak gerçekleşmiştir. İlçedeki nüfusun bugünkü seviyesine gelmesinde büyük pay sahibi olan ‘iç/dış göçler’ bölgede ikamet etmekte olan kişilerin ‘nüfusa kayıtlı olduğu il’ bilgisinin incelenmesiyle anlaşılabilir(bkz. Tablo 3.34; 3.35).

Tablo 3.34, 3.35 ve Şekil 3.9’ da belirtilen rakamlar Bayrampaşa’ daki çok kültürlü sosyolojik yapının varlığını işaret etmektedir. Bölgede ülkenin 7 bölgesinden; Türkiye’ nin yakın ya da uzak çevresindeki memleketlerden gelen insanların oluşturduğu ‘heterojen’ sosyal yapı söz konusudur. Tarihin farklı dönemlerinde de karşımıza bu organizasyonla çıkan İstanbul, dolayısıyla Bayrampaşa, gelecekte de bu özelliğini korumaya devam edecektir.

İlçenin kurulmasında ve gelişiminde çok önemli rol oynayan Balkan göçmenleri Bayrampaşa belediyesinin düzenlediği etkinlik veya projelerde de etkisini hissettirmektedir. Balkan Savaşları sonrasında büyük kalabalıklar halinde anavatanlarına zor koşullar altında ‘geri dönüş yolculuğuna’ çıkan muhacirler ‘Kardeşlik Sınır Tanımaz’ projesiyle anılmaktadır. 2005 yılında ilk kez oluşturulan ‘Bereket Konvoyu’ Ramazan’ dan bir gün önce yola çıkarak “...Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk, Kosova, Makedonya, Yunanistan ve Bulgaristan olmak üzere toplam 9 Balkan ülkesinin her bir şehrini karış karış gezerek yaklaşık 2 milyon kişiye...”^[111] ulaşmayı başarmış projelerden biridir. Kartaltepe’ de ‘Mostar Köprüsü’ nün küçük bir benzeri olan üstgeçit inşa edilerek ilçenin Balkanlar ile olan tarihi bağları vurgulanmıştır.

Bayrampaşa belediyesi 29 Mayıs’ ta İstanbul’ un fethi kutlamaları da düzenlemektedir. Fatih Sultan Mehmed’ in otağını Bayrampaşa’ da kurması ve Sulukule’ nin düşmesinin ardından kentin fethinin gerçekleşmesi(çalışmanın ‘Yerleşim Tarihi’ başlığı altında ayrıntılı açıklanmıştır) belediye tarafından düzenlenen anımlar ile kutlanmaktadır.

Tablo 5.1: 1955 - 2019 Bayrampaşa nüfusunun cinsiyetlere göre dağılımı

YIL	ERKEK	KADIN	TOPLAM
1955	3.930	1.002	4.932
1960	15.541	13.569	29.110
1965	37.217	31.847	69.064
1970	67.227	56.858	124.085
1975	84.981	72.386	157.367
1980	88.319	77.404	165.723
1985*	96.088	81.852	177.940
1990	111.203	101.367	212.570
2000	127.887	118.119	246.006
2007	138.295	133.901	272.196
2008	135.537	132.739	268.276
2009	136.358	133.067	269.425
2010	136.166	133.315	269.481
2011	136.349	133.360	269.709
2012	136.471	133.303	269.774
2013	135.841	133.836	269.677
2014	135.935	133.874	269.809
2015	137.331	135.043	272.374
2016	137.501	135.647	273.148
2017	137.673	136.524	274.197
2018	135.907	135.166	271.073
2019	138.376	136.359	274.735

Kaynak: TÜİK; GNS VE ADNKS verileri

¹¹¹ Bayrampaşa Belediyesi Resmi Sitesi; ‘Bereket Konvoyu’ Sırbistan Yolculuğunu Tamamladı haberi

Tablo 5.1' de Bayrampaşa nüfusunun cinsiyetlere göre dağılımı gösterilmiştir. 1950' de köy statüsüyle kurulan Sağmalcılar köyünde ikamet eden nüfusun cinsiyetlere göre dağılımı dikkat çekicidir. Kadın nüfus toplamın %20' sini oluşturmaktayken erkekler %80' i oluşturmaktadır. İlçedeki baskın ekonomik faaliyetlerin primer sektöre dayalı olması bu yapının ortaya çıkmasında etkili olan durumlardan biridir. Bu durumun yanı sıra, iç göçlerle İstanbul' a kırsal mekânlardan göçenlerin ekseriyetle erkek olması ve geride kalan aile üyelerinin göç eden kişinin fiziki ve ekonomik şartları oluşturmalarının ardından yeni iskân edilen alana gelmesi kadın - erkek sayısındaki farkı açıklamada kayda değer bir hipotezdir. Nitekim 1960 yılına gelindiğinde nüfusun cinsiyetlere göre dağılımı %46,6 kadın; %53,4 erkek olarak gerçekleşmiştir. 1960 - 2000 döneminde nüfusun cinsiyetlere göre dağılımı, genel itibariyle, %46- 48 kadın; %52- 54 erkek şeklinde gerçekleşmiştir.

Tablo 5.2: 1955 - 2019 Bayrampaşa nüfusunun cinsiyetlere göre oransal dağılımı

YIL	ERKEK	KADIN
1955	80%	20%
1960	53%	47%
1965	54%	46%
1970	54%	46%
1975	54%	46%
1980	53%	47%
1985*	54%	46%
1990	52%	48%
2000	52%	48%
2007	51%	49%
2008	51%	49%
2009	51%	49%
2010	51%	49%
2011	51%	49%
2012	51%	49%
2013	50%	50%
2014	50%	50%
2015	50%	50%
2016	50%	50%
2017	50%	50%
2018	50%	50%
2019	50%	50%

Kaynak: TÜİK; GNS VE ADNKS verileri

2000' den sonra, 2007' de adrese dayalı nüfus kayıt sistemine geçişin ardından elde edilen raporlarda, nüfusun cinsiyetlere göre dağılımındaki farkın azaldığı görülmektedir(bkz. Tablo 5.2).

Çalışmada ilçenin beşeri tarihinin gelişim süreci ifade edilirken pek çok defa yinelenildiği üzere, ekonomik faaliyetler ilçenin sosyokültürel, ekonomik, mekânsal değişim ve gelişimi üzerinde çok önemli rol oynamıştır. İlçe genelinde baskın olan ekonomik faaliyetlerin tarımdan sanayiye; ardından sanayiden - hizmet sektörüne doğru 'kayması' doğal olarak demografik yapı üzerinde de etkili olmuştur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin sahip oldukları nüfusun niteliğini artırmaya yönelik; antinatalist uygulamalar, eğitim seviyesini yükseltme, istihdam edilmiş kadın sayısını artırarak ekonomide 'cinsiyet eşitliğini' sağlamak, fırsat eşitliğini toplumun geneline yaymak gibi uygulamalar tablodaki verileri açıklamaktadır^{[112][113]}. Sonuç olarak, 2013 - 2019 yıllarında nüfusun cinsiyetlere göre dağılımının eşitlenmesi ülkenin gelişmişlik seviyesiyle pozitif korelasyon göstermektedir.

2019 yılı ADNKS verilerine göre Bayrampaşa' nın nüfusu 274.735 olarak belirlenmiştir. Tablo 5.3' te 2019 yılına ait verilerin(evli, bekâr, dul, boşanmış erkek-kadın) toplamı 212.128 kişiyi kapsamaktadır. Bahsi edilen veri istatistiki olarak, 2019 yılı ilçe nüfusunun %77,21' ini oluşturmaktadır. 2017 verileri ise toplam nüfusun %77,74' ünü oluşturmaktadır. Bu perspektiften Bayrampaşa nüfusunun medeni hal bilgileri incelendiği takdirde, 2019 yılı 15 yaş üstü nüfusun 131.501' i -%62' si- evlidir. %28,44' ü hiç evlenmemiş; %4,35' i boşanmış ve %5,21 ise dul olarak kayıtlarda bulunmaktadır. Aynı yöntemle 2017 verileri incelendiği takdirde; 15 yaş üstü nüfusun %62,62' si evli; %28,20' si bekâr; %4' ü boşanmış ve %5,15' i dul erkek -kadından oluşmaktadır. 2008 - 2019 yılları rakamları incelendiğinde bu rakamların belirtilen diğer dönemlerle benzerlik gösterdiği; ilçede ikamet eden 15 yaş üstü nüfusun %57 - 64' ünün medeni durumu evli; bu grubu %26 - 30 oranıyla bekârların takip ettiği ortaya çıkacaktır. Boşanmış ya da dul erkek -kadın nüfus %4-6'lık oranlarıyla toplam nüfusun geri kalan bölümünü meydana getirmektedir.

¹¹² DOĞAN, M.; SERTKAYA DOĞAN, Ö.; 2018; Beşeri ve Ekonomik Coğrafya; s. 37

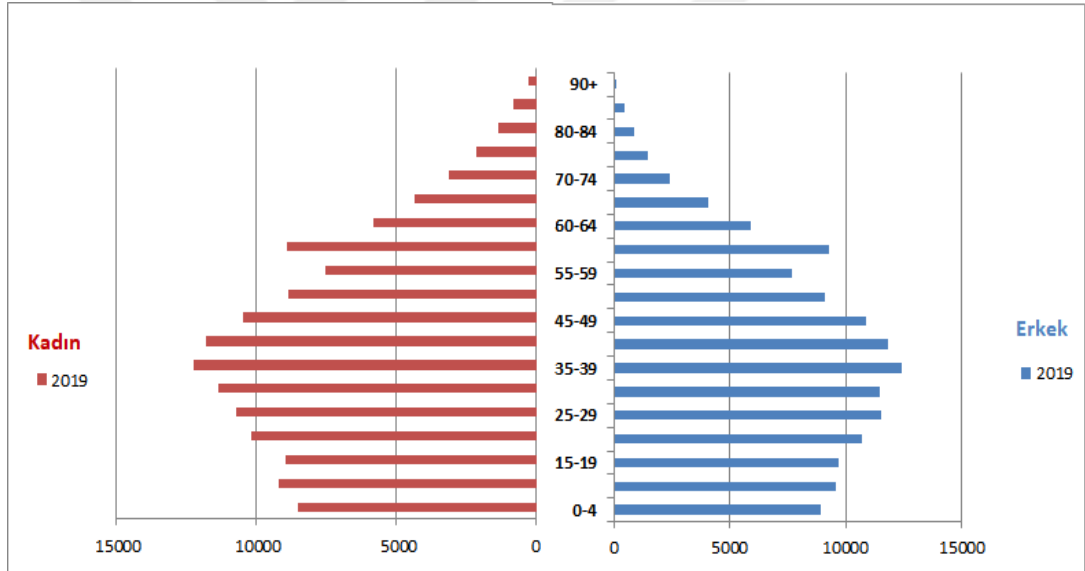
¹¹³ TÜMERTEKİN, E.; ÖZGÜÇ, N.; 2016; Ekonomik Coğrafya, Küreselleşme ve Kalkınma; s.43

Tablo 5.3: 2008 - 2019 Bayrampaşa 15+ yaş üstü nüfusun medeni hal bilgileri

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Hiç Evlenmemiş Erkek	32.514	33.740	33.789	34.490	34.990	34.271	34.442	34.995	34.884	34.495	33.992	34.717
Evli Erkek	66.227	66.337	66.489	66.745	66.771	66.636	66.477	66.969	67.028	66.765	65.383	65.603
Boşanmış Erkek	2.372	2.481	2.706	2.851	2.991	3.173	3.307	3.436	3.534	3.674	3.834	3.995
Dul Erkek	1.393	1.426	1.448	1.475	1.495	1.520	1.545	1.550	1.552	1.574	1.577	1.577
Hiç Evlenmemiş Kadın	23.483	23.521	23.933	24.298	24.341	24.625	24.867	25.069	25.436	25.638	25.457	25.626
Evli Kadın	66.029	66.281	66.482	66.684	66.698	66.708	66.478	66.917	66.989	66.719	65.520	65.898
Boşanmış Kadın	3.343	3.544	3.770	4.019	4.149	4.326	4.509	4.641	4.758	4.883	5.047	5.233
Dul Kadın	8.576	8.721	8.919	9.057	9.138	9.226	9.180	9.248	9.249	9.417	9.382	9.479

Kaynak: TÜİK İstatistikleri; Medeni Duruma Göre Nüfus Bilgileri (15 Yaş Üstü)

Bayrampaşa nüfusunun yaşlara göre dağılımının verildiği Grafik 5.2 ilçenin demografik yapısının görülmesi ve incelenmesine olanak sağlaması bakımından önemlidir. Bayrampaşa, gelişmekte olan ülkeler sınıfında yer alan Türkiye' nin genel demografik özelliklerini barındıran tipik bir ilçesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Grafik 5.2: 2019 Bayrampaşa nüfusunun yaşlara göre dağılımı

Dünya Sağlık Örgütü' nün 2017 yılında 'revize ettiği' yaş gruplarına göre piramit değerlendirildiği taktirde; ilçedeki baskın nüfus 18 - 65 yaş (genç) çalışma çağındaki kişilerden oluşmaktadır. Bu durum yüksek işgücü avantajı ve vergi gelirini kazandırmaktayken, diğer taraftan istihdam konusunda bazı zorlukları beraberinde getirmektedir. 0 - 17 yaş(ergen) nüfus çalışma çağındaki nüfusu nicelik olarak takip etmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin ayırt edici özelliği olan 'dar temelli üçgenin' temelini oluşturan bu grup 'doğumların azaldığı' durumlarda ortaya çıkmaktadır. 66 - 79 yaş(orta yaş) ve 80 - 99 yaş(yaşlı) kişiler ilçe nüfusunda en az yer tutan gruplar

olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu durum sağlık, ortalama yaşam koşullarının henüz gelişme aşamasında olmasından ileri gelmektedir.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Çalışmanın farklı bölümlerinde pek çok defa ifade edildiği üzere, günümüz Bayrampaşa' sında gözlemlenebilen beşeri ve mekânsal gelişmelerin temelinde 'nüfus hareketleri' çok önemli yer tutmaktadır. Ülkeye dönüş yapan Balkan muhacirlerinin bölgeye iskân etmeleri ilçe için önemli bir kırılma noktasını teşkil etmektedir. Cumhuriyet döneminde Balkanlar bölgesinden ülkeye gerçekleşen göç hareketlerinin artarak devam etmesi, 'İlişkiler ağı(network) kuramında' açıklandığı üzere, yeni gelenlerin akrabalık veya komşuluk bağlarını gözeterek ilçeye yönelmeleri dikkat edilmesi gereken diğer önemli tarihi olaydır.

Çalışmada ilçenin 'Yerleşim Tarihi', 'İklim Özellikleri' ve 'Su Kaynakları' bölümlerinde ifade edildiği üzere; Bayrampaşa' nın beşeri faaliyetlere uygun yapısı bölgeye iskân eden toplulukların kalıcı yerleşim alanı oluşturmada etkili olmuştur. Balkanlar bölgesinden yurda göç eden toplulukların beraberlerinde getirmiş oldukları ziraat zanaatı, bölgede geçmişte hâlihazırda uygulanmış birincil faaliyetlerin tekrar canlanmasında etkili olmuştur. Coğrafi konum olarak tarihi yarımada yakınlığı burada gerçekleştirilen bitki ve hayvan yetiştiriciliği faaliyetlerinin pekişmesine olumlu katkıda bulunmuştur. Özellikle kentin günlük süt ve süt ürünleri ihtiyacının karşılanması bakımından bölge son derece önemli bir pozisyon işgal etmiştir. Sahip olduğu bu konum bölgenin 1950' de 'SAĞMALCILAR' olarak isimlendirilmesinde etkili olmuştur.

Bölgede gerçekleştirilen birincil faaliyetlerin yanı sıra, bölgenin sahip olduğu zengin doğal ortam tarihi yarımada ikamet eden kalabalıklar için 'mesire alanını' teşkil etmekteydi. İlçenin 'Yerleşme Tarihinin' incelendiği bölümde de görüleceği üzere, bölgede bahsedilen doğal ortam geçmişte de bilinen ve yine aynı şekilde bazı çevreleri kendisine çeken bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Zengin flora ve fauna kaynakları, dereleriyle bölge uzun bir tarihi dönem boyunca parçası olduğu kent için 'rekreasyon alanı' olmuştur.

Bölgenin doğal özellikleri beşeri varlığın tesis edilmesinde ve ekonomik faaliyetlerin gerçekleşmesine olanak sağlaması bakımından en önemli parametredir.

Bu parametre, ifade edildiği üzere, Balkan göçleri için çekici faktörler bütünü oluşturacaktır.

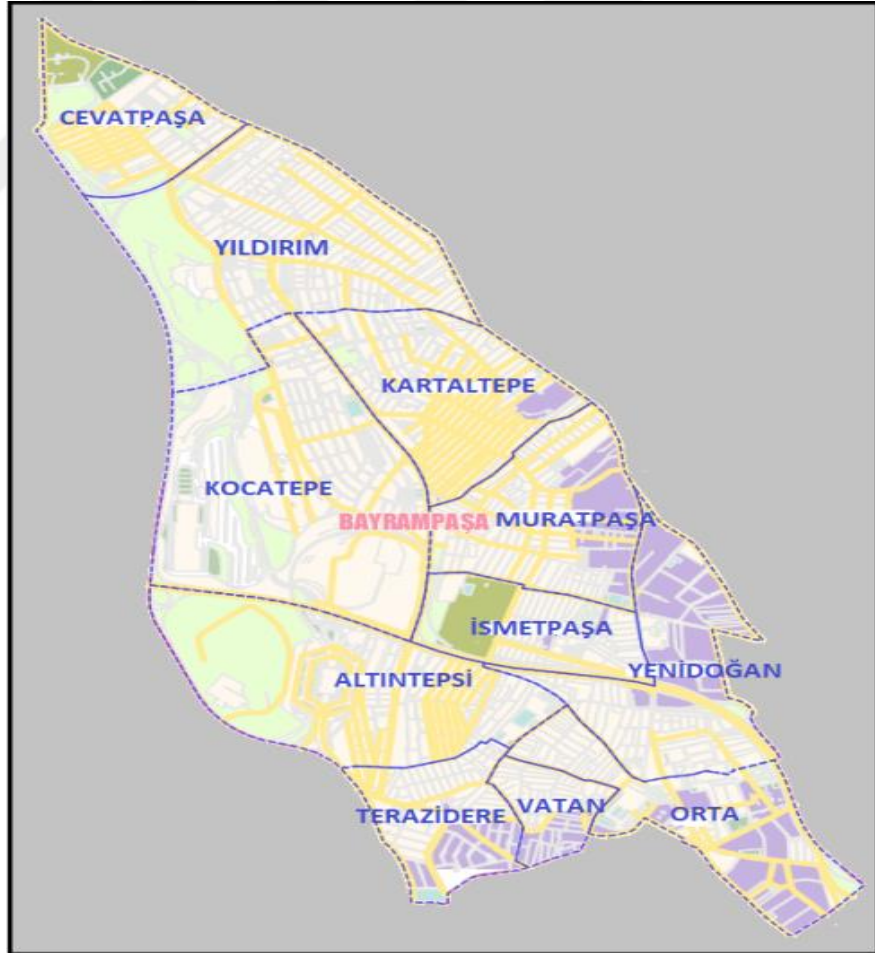
1950' den sonraki yıllar İstanbul' daki nüfusun ivmeli biçimde büyümesi, endüstriyel atılımların ve şehirleşmenin hızlanması nedenleriyle ilçedeki gelişim ve büyümenin yeni fazını teşkil etmektedir. Kurulan küçük atölyeler, İstanbul' un bazı bölgelerinin yeniden inşa edilmesi, kırsal alanlardan kentlere doğru gerçekleşen göç hareketlerinin meydana getirdiği 'beşeri olaylar zinciri' Sağmalcılar' dan 'BAYRAMPAŞA' ya olan dönüşümün kritik adımları olmuştur. Bölgede geçmişte yapılan ekonomik faaliyetlerde yaşanan 'değişim/ kayma' hareketleri; artan istihdam olanakları mekânsal genişleme ve gelişimi sağlamıştır. Özetle; ekonomik faaliyetler bölgenin gelişiminde belirleyici rol oynamıştır denilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken, ilçe tarihinde de ilk defa gerçekleşen, tarımdan endüstriye doğru kayan sektör organizasyonu bölgenin doğal dokusunun önce bozulmasına ve ardından ortadan kalkmasına neden olmuştur.

1990' lar itibariyle dünya genelinde ağırlığını hissettiren 'hizmet sektörü' İstanbul genelinde de, özellikle 2000 yılı sonrası, ekonomik organizasyonlar içerisinde benzer davranışı sergilemeye başlamıştır. Alışveriş merkezleri, kafe - restoranlar, mali tüm kurum ve kuruluşlar, sigorta firmaları, ulaştırma hizmeti sunan oluşumlar, giyim - kozmetik ürün ve teknoloji mağazalarının sayısında önemli artışlar yaşanmıştır. Nüfusa ve alım gücüne sahip alanlardan biri olan Bayrampaşa' da da bu artış gözlemlenmiştir. İlçenin gelişiminde önemli bir yeri olan sanayi girişimlerinin sayısı, 2019 itibariyle, 6340 olarak gerçekleşirken; hizmet ve ticaretin gerçekleştiği girişimlerin toplamı 15.405 olarak gerçekleşmiştir. İlçenin gelişim ve değişiminde, tarihte üçüncü defa, ekonomik faaliyetin etkin olduğu sonucuna varılmaktadır. Dünya genelinde pek çok merkezde de aynı durum söz konusuysa, coğrafi konum olarak tarihi yarımadanın batı- kuzeybatı yönünde kalan bir bölgenin ifade edilen bu dönüşümü 1950 - 2019 yılları arasında, sadece 70 yılda, gerçekleştirmesi ilgi çekicidir.

Bayrampaşa' da günümüz itibariyle yukarıda gelişimi ifade edilen ekonomik sektörlerden tarımsal faaliyetlerin uygulanması söz konusu değildir. Gerek ilçenin geçmişte sahip olduğu doğal yapının ortadan kalkması gerekse de arazinin neredeyse tamamen yapılaşmış olması bu duruma neden olmaktadır(bkz. Şekil 5.2). Ancak, ilçe sınırları içerisinde günümüzde de etkin ve aktif durumda olan endüstriyel

girişimleri destekleme konusundaki ısrarcı tutumunun devam ettirilmesi; Bayrampaşa belediyesi, İstanbul Břyřkřehir Belediyesi, Valilik, İstanbul Sanayi Odaları, T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı gibi kurumların ortak ya da tekil çalışmalarıyla desteklenmeye devam edilmesi zaruridir. Bu sayede hem istihdam hem de modern ekonomilerin ayırt edici özelliklerinden biri olan ‘endşstriyel üretim’ korunmuş olacaktır.

Mali, mali aracı kurum veya kuruluşlar, kamu bankalarının KOBİ’ lere yönelik kredi ve destek çalışmaları hizmet sektörünün varlığını hem İstanbul hem de ilçe genelinde korumaya devam etmektedir. Finans kaynağına erişimin ve işgücü potansiyelinin yüksek olduğu Bayrampaşa’ da, piyasaların kriz yaşamaması halinde, hizmet ve ticaret sektörlerine ait girişimler, sektörün istihdam içerisindeki varlığı korunmaya devam edecektir.

Resim 6.1: Bayrampaşa mahalleleri gösterir harita

KAYNAKÇA

ABD Savunma Bakanlığı, 24 Şubat; https://www.britannica.com/event/World-War-I/Killed-wounded-and-missing
AKÇOMAK, S.; “Türkiye işgücü piyasasında mesleklerin önemi: Hizmetler sektörü istihdamı, işgücü ve ücret kutuplaşması”; 2013, TCMB; Çalışma NO: 13/21
ARI, İ. ; Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, TTK yayımları. ,Ankara, 1982
Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. I, Atatürk Araştırma Merkezi yayımları. Ankara 1989
AVCI, M ; KENTSEL, BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK AÇISINDAN İSTANBUL; s.91; Türkiye Ormancılar Derneği Yayınları: 2014
AVRASYA TERMİNAL İşletmeler A.Ş / http://www.avter.com.tr/?p=99
BABUNA, A; Bir Ulusun Doğuşu Geçmişten Günümüze Boşnaklar, İstanbul, 2000
BAKAR, C.; Kırk Yedi Yıl Sonra Yeniden Bir Salgının Hikâyesi:1970 Sağmalcılar Kolera Salgınından Günümüze Dersler; ÇOMÜ, Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı AD.; Turk J Public Health 2017;15(3)
BALICKA-WITAKOWSKA, E; 2010; Constantinople in the transition from Late Antiquity to the Middle Ages
BALKCI AKOVA,S.; “IMMIGRATIONS FROM THE BALKANS TO TURKEY AND IMMIGRANT SETTLEMENTS IN WESTERN ANATOLIA”; 2012 IBAC Vol. 2
BANDZOVIC, S. ; 2006; Iselvanje Bosnjaka u Tursku, Sarajevo
BAYIR, Ö.; GÜNDOĞDU,R.; ÖNAL,Ebul.F; Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Belge ve Fotoğraflarla Bayrampaşa; Bayrampaşa Belediyesi
Bayrampaşa Belediyesi ‘İmar ve Şehircilik Müdürlüğü’
Bayrampaşa Resmi İnternet Sitesi; http://www.bayrampasa.bel.tr

BAYTAL, Y.; Demokrat Parti Dönemi Ekonomi Politikaları (1950-1945); Ankara Üni. Türk İnk. Tarihi Enst. Atatürk Yolu Dergisi
BBC World Service; BBC; 2014; "Six unexpected WW1 battlegrounds"
Bosna – Hersek İle İlgili Arşiv Belgeleri (1516–1919), Ankara, 1992, (Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını)
CİLLOV, H.; 1965; Türkiye Ekonomisi; İÜ İktisat Fakültesi
Climate-Data.org
CONSTANTINIDES, Costas N.; Byzantine Gardens and Horticulture in the Late Byzantine Period, 1204–1453: The Secular Sources
ÇAĞLAYAN, S; "GÖÇ KURAMLARI, GÖÇ VE GÖÇMEN İLİŞKİSİ"; Muğla Üni. Sosyal Bilimler Enst. Dergisi; 2006, Sayı 17
DEDEİC, A.; KIRBAÇ ; Tarih ve gelenek bağlamında Türkiye’de Boşnaklar; Sakarya Üniversitesi - Sosyal Bilimler Fakültesi / Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi
DEMİREL, M.; TÜRKİYE ‘DE BOSNA GÖÇMENLERİ; s. 287; Atatürk Üniversitesi; K. Karabekir Eğitim Fakültesi; Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi ABD
DİNÇ, H; BÖLEN, F ; İstanbul Derelerinin Fiziki Yapısı; İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı; TMMOB PLANLAMA
DOĞAN, M.; GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE İSTANBUL’DA SANAYİLEŞME SÜRECİ VE SON 10 YILLIK GELİŞİMİ; Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı: 27, OCAK 2013
DOĞAN, M.; SERTKAYA DOĞAN, Ö.; 2018; Beşeri ve Ekonomik Coğrafya
DOĞANAY, F; 'TÜRKİYE' YE GÖÇMEN OLARAK GELENLERİN YERLEŞİMİ; Kasım 1996Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü: Hizmet Uygulamaları Genel Envanteri; s.138; Ankara-1996

EMİROĞLU, A. ; KOÇYİĞİT, N.; KESİCİ, S.; “DEMOKRATPARTİ YÖNETİMİNDE EKONOMİK POLİTİKALAR” ; ULUSLARARASI TARİH ve SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ TARİHİN PEŞİNDE
EREL,L; ERİŞ, K. ; AKÇER, S. ; Bayrampasa (Lykos) Deresi Havzası ve Ağzındaki Yenikapı (Theodosius) Limanı Kıyı Alanındaki (Marmara Denizi) Değişim Süreçleri
ERGÜN, İ.; Dünden Bugüne Türkiye Ekonomisi ve İki binli Yıllara Bakış, Tarihi Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın), Ankara, 1995
FRANKOPAN, P. ;2009; Land and power in the middle and later periods
Gaius Plinius Secundus; Doğa Tarihi; V. Cilt; XI.
GÖKBURUN, İ. ; 2017; “İSTANBUL’DA NÜFUSUN GELİŞİMİ VE İLÇELERE DAĞILIMI (1950 - 2015)
GÖZLER, K. ; 6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Hâline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?
GREGORY, A. ; "Imperial Capitals at War: A Comparative Perspective". The London Journal. 2016
GÜLER, Özgenur R. ;“Bayrampaşa İlçesindeki Demografik Yapının, Bayrampaşa Belediyesi’nin Kültür Politikaları Üzerindeki Etkileri; RTE Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi SAYI : 1
GÜLER, R, Özgenur; “İSTANBUL İLÇELERİNDEKİ DEMOGRAFİK YAPININ, YEREL YÖNETİMLERİN KÜLTÜR POLİTİKALARI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ BAYRAMPAŞA BELEDİYESİ ÖRNEĞİ”; 2013
GÜNAL, N. ; Türkiye’de İklimin Doğal Bitki Örtüsü Üzerindeki Etkileri;s. 5-6; Marmara Üni. FEF; Coğrafya
harita.gov.tr

İNAN, Canan E. ; Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme; İnönü Üniversitesi, Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Fakültesi / Göç Araştırma Dergisi, 2016
KORU, A. Tekin; DİNÇER, N. Nergiz; “Türkiye’ de Sanayi ve Hizmet Sektörleri”; İktisat ve Toplum; Şubat 2018; sayı 88
lcivelekoglu.blogspot.com/2018/03/karakoy-merzifonlu-kara-mustafa-pasa.html
LITTLEWOOD, A.; MAGUIRE, H.; WOLSCHKE-BULMAHN, J.; Byzantine Garden Culture; Dumbarton Oaks Research Library and Collection; 2002
mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6360.pdf
Milliyet Gazete Arşivi, 1970. http://gazetearsivi.milliyet.com.tr
MORRIS,S. ; Social Development; Stanford Universitesi; Ekim 2010
ÖZŞAHİN, E. ; İSTANBUL’UN TEKTONİK JEOMORFOLOJİSİ (KB TÜRKİYE); Route Educational and Social Science Journal, Volume 2(2); 2015
PAMİR, A.; KAPİTÜLASYON KAVRAMI ve OSMANLI DEVLETİ’NE ETKİLERİ
RITTERSBERGER-TILIÇ, A. ; HELGA; (2011). "Türkiye'de Değişen Nüfus Bilgi Sisteminin Kamu Yönetimine Katılan ve Kamu Hizmetlerinden Faydalanan "Vatandaşla" İlişkisi: De facto Nüfus Sayımından Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine (ADNKS) Geçiş"
S. BARTHEL, C. ISENDAHL; Ecological Economics 86 (2013)
SERTKAYA DOĞAN,Ö. ; “BEŞERİ COĞRAFYAYA GİRİŞ”; İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ AUZEF;
SEZGİN, S.; GÜL, İ.; “HALLER VE GIDA GÜVENLİĞİNDE HALLERİN ÖNEMİ: İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ BAYRAMPAŞA HALI ÖRNEĞİ”; 2019; ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi
SÖNMEZ, G. ; Ferhatpaşa Çiftliği ve tarihi kalıntılar yapılaşma tehdidi altında! ;Haliç Postası, 13 Mayıs 2018, Pazar

ŞİMŞİR, B. ; 1986; Bulgaristan Türkleri; Bilgi Yayınevi
TANOĞLU, A . (2011). Bulgaristan Türklerinin Son Göç Hareketi. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası , 14 (1-4)
TBMM Tutanakları; 31.10.2017, 14. Birleşim, 1. Oturum; TBMM Resmi İnternet sitesi
tbmm.gov.tr/kanunlar/k6360.html
TEMURÇİN, K.; ALDIRMAZ, Y.; İstanbul İlinde Sanayi: Tarihsel Gelişim, Yapısal Değişim, Mekânsal Dönüşüm; Süleyman Demirel Üni.
TERTIUS, C. ; 1987; Four Thousand Years of Urban Growth: An Historical Census; St. David's Üniversitesi Yayınları
TEZOK, F.; BİROL, K.; KOÇER, A.; MERİÇ, N.; 1970 İstanbul Kolasının Nedenleri ve Koleraya Genel Bir Bakış. Mikrobiyoloji Bülteni. 1970; 4(4' den ayrı basım): 1-22.
TURNER,T. ; 2014; Garden History Reference Encyclopedia; pdf edition
TÜMERTEKİN, E.; ÖZGÜÇ, N.; 2016; Ekonomik Coğrafya, Küreselleşme ve Kalkınma
UNCHR; https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113
University of Wisconsin Oshkosh; World War One: Casualty and Death Tables
UZUNÇARŞILI, İ. HAKKI; Türk Tarih Kurumu - Kaynak: Osmanlı, I. Cilt, Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında bir mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine kadar
Vailhé, S. (1908); Constantinople; Katolik Ansiklopedi; 4. Cilt; New York: Robert APPLETON
YALÇINKAYA,N.; YALÇINKAYA,M. HAKAN; ÇILBANT, C. ; Avrupa Birliği'ne Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi; Celal Bayar Üni. İ.İ.B.F

YAŞAR,Y; SEVİM, A. ;1991; "Türkiye tarihi" Cilt III, Ankara: AKDITYKTTK Yayınları, say. 21-23
YAZICI, B. ; İNANÇ, H. ; “Bulgaristan’dan Türkiye’ ye Göçler, Bulgaristan Diasporası ve Uluslaşma; Dumlupınar Üniversitesi İBF, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
YILMAZ, M. ; Türkiye’de Kırsal Nüfusun Azalması ve Doğurduğu Sonuçlar
YILMAZ, M.; Türkiye’de Kırsal Nüfusun Azalması ve Doğurduğu Sonuçlar

